

61
Ջ-41

9

հշ.

աղբերս ջեբեջյան

ՀԱԼԵՐԻ
ՄԵՑՄԼՈՒՆ ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա.Ա.ԱԼԹՈՒՆՅԱՆ
ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

(1854 - 1950)

Բարձրագույն դրամատիկական

դպրոցի ղեկավար

Վերջին համարագրում

Ս. Մարտիրոսյան

1 փետրվար 1970

Կապույտ

61
9-41

նորէրս ջեբեջյան

ՀԱԼԵԲԻ

ՄԵՃԱԼՈՒՆ ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Ա.Ա.ԱԼԹՈՒՆՅԱՆ

ԷԻ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

585

Հ Ա Լ Ե Բ

1969

Հայկական հանրագրություն

ՀԱՅԿԱՆ

Կողքի գծագրությունը գործն է

Նկարիչ ՕՆՆԻԿ ԱՎԵՏԻԱՅԱՅԱՆԻ:

Տեղյակն համար օգտագործած ենք նրան

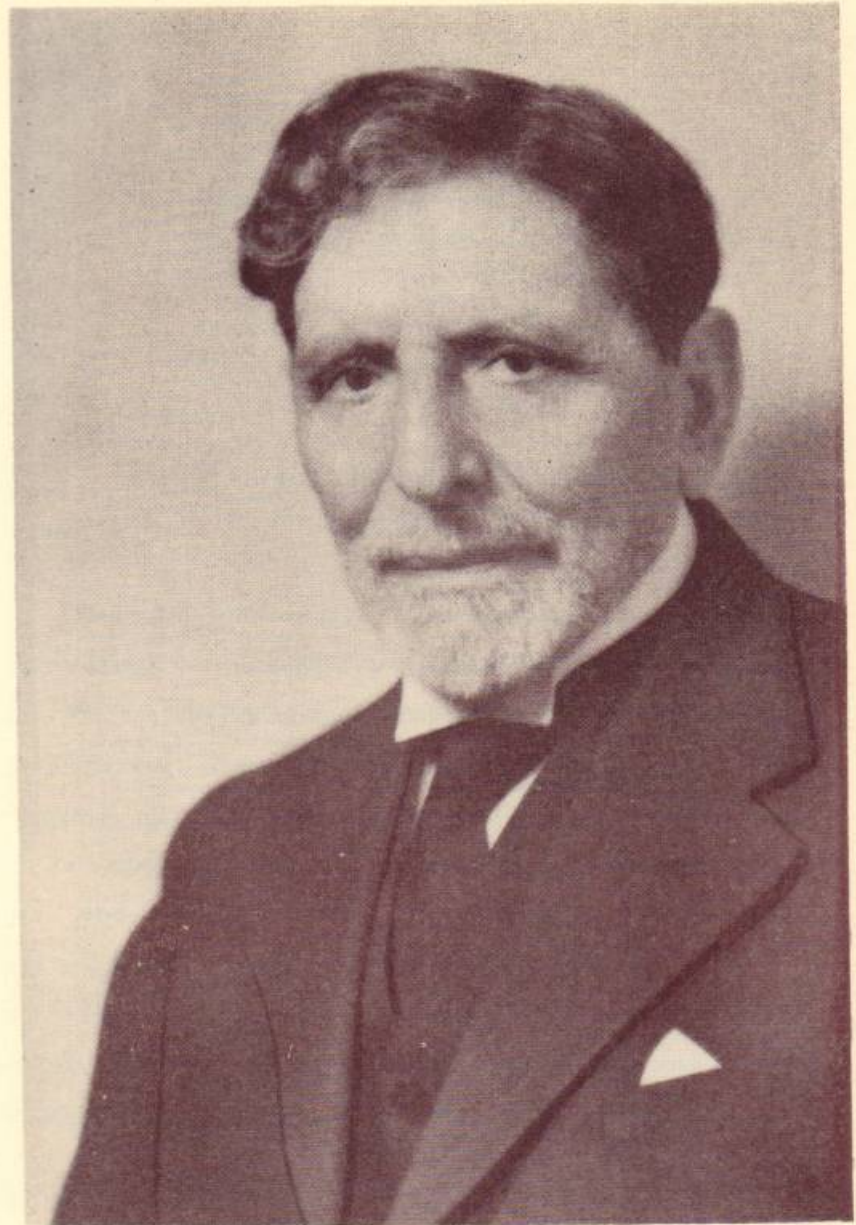
արվեստագետին «Նոր Մանրագիր»-ը:

Բ. Ջ.

ՏՊԱՐԱՆ «ՀԱՆԵՐ»

ՆԵՐՍԵՍ ՆԱԼԽԱՆՅԱՆ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

ԱՍԵՏՈՒՐ - ԵՐԵՄ ԿԼԹՈՒՆՅԱՆ

(1854 - 1950)

ԱԿՆԱՐԿ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ընթերցողի համար գուցէ անակնկալ մե զիսի ըլլայ արեւմեաճայտէն եւ դասական ուղղագրութիւնով գրված այս գրքոյկին մէջ՝ տղ տղ հանդիպի բառերու որոնք գրված են նոր ուղղագրութիւնով: Արդարեւ տղա՞նք զիսումնա՞վոր է. սկզբունք ընդունած ենք զիսական տրմիններուն եւ յառուկ անուններուն համար որդեգրել բարեփոխեալ ուղղագրութիւնը, խուսափելու համար լեզվական նոր եւ անտղի երկփեղկումներէ: Բաց աւսի, քիչ բացառութիւններով, ընդհանրացուցած ենք «վ»-ի գործածութիւնը «ու»-ի եւ «ւ»-ի փոխարէն: Այս առիթով մատնանշեցնք նաեւ որ բժեկագիսական տրմինոգիայի համար կան մի միայն նոր ուղղագրութիւնով գրված բառաբաններ:

ԽՕՍՔ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Բժիշկ Ա. Ա. Ալթունյանի կենսագրության եւ գործի մասին սոյն ուսումնասիրության համար նիւթը հավաքելու մէջ մասնակցութիւն բերած են զինք մօտէն ճանչցող եւ գործին հետամուտ մի Երեւանի օգտակար անձեր. յասկաղէս օգտակար ենք հիվանդանոցի նախկին գաւազնաւոր, Գրիգոր Գեօղմեջյանի, Զորջ Արիւհյանի, Էլիզ Գաբրիէլյանի (Արարիկ) եւ Աննայի Մանուկյանի (Զեքեյան) սկիզբէն շնորհակալութեամբ. թանկագին բաժին բերած են հիվանդանոցի մէջ գաւազնաւորած բժիշկներ՝ Օգիւստ Տովմանյան եւ Մուսաֆա Արարիկ: Բժիշկի կեանքի, անոր հասարակական գործունէութեան եւ հիվանդանոցի գաւազնաւորութեան մասին հետաքրքրական ու բովանդակալից տեղեկագիր գաւազնաւոր է Արարիկ Տովմանյանը. իսկ Ալթունյանի գիմաստները սկիզբէն հայկ Գաւազնաւորութեան կը գաւազնաւոր մեր երեսփոխան:

Մասնակցութիւն յիշատակութեան արժանի է Բժիշկին Տիկնոջ՝ Լուիզա Ալթունյանի բերած օժանդակութիւնը. ան մեզի յանձնեց ամբողջ լաւաճար մը, բաղկացած իր ամուսնոյն եւ հիվանդանոցին վերաբերեալ գրութիւններէ, նկարներէ եւ այլազան գովումներէ որոնց կարգին մասնակցութիւնը բժիշկին ինքնակենսագրութիւնը:

Բաց աստի, 1968-ին հայաստան այցելելով՝ անգլոսի ազնիվ Տիկնոջ Գիտութիւնների Ակադեմիայի գրադարանին յանձնեց իր ամուսնոյն բազմաթիվ անձնական իրերը, գաւազնաւորութեան մեղաւորութեան. իսկ 1969-ին նոյն հասցէին ուղարկեց Բժ. Ալթունյանի մեծածախ գրադարանը: Այդ բոլորը այժմ գտնուելու են Ակադեմիայի Գրադարանում մասնակցութեան հիմնով, կազմելու համար Բժկ. Ալթունյանի Գրքերը:

Տիկնոջ Ալթունյանի հայաստան իր այցելութեան երջանին, առիթն ունեցավ նաեւ կազմելու ամբողջութեամբ իր ամուսնոյն եղբորորդի հանրաժանութեան կոմպոզիտոր եւ կոմպոզիտոր Ալթունյանի ընտանիքին հետ:

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ

Դոկ. Ս. Ս. Արևոնյան բացառիկ դէմք մեւ է, ոչ միայն հայ բժեկական գասմութեան ստանկիւնէն դիտած, այլ որդա անուն մե, որ ատիլի բան կէս դար՝ գասմութիւն կտեսած է Մտաւոր Արեւիլի մէջ բժեկական առաջնութեացի ընդհանուր ծիրէն ներս:

Իր շրջագիտիւն բաղդատած՝ Արևոնյանի ակտիւ տղած է անհամեմատօրէն ակտիլ լայնածավալ ու բարձրակ. այդ գասմառավ ալ տղվոյն բժեկական գրակտիկայի զարգացումիւն իր բերած բաժնիւ տղած է հիստ կարտվոր: Արդ՝ սարհնտու ընթացքիւն բժեկի անունիւն տուրջ ստղծված էր այնգիսի մոգական հմարք մե, որ իկադէս անկրկնտիլ է իր ստակիւն մէջ: Արևոնյանի հոչակե սարածված էր Օսմանյան կայսրութեան ամենատեղաւոր անկիւնտրե միւնչու Պատաս, երգում տ Պոլիս: Անգլիո մէջ անգամ, բժեկական տրջանակտրու ծանօտ էր ան «հայտի Արևոնյանի» մակդիրով:

Անհիւն չէր բժեկի վայելած արտակարգ այս վարկե. ընդհակառակե արգարօրէն վասակված էր ան՝ տկար սարհնտու արտոյժ ու բղմնաւոր կիրարական գործունէութեան մե տօտափտիլ սվայնտրով տ ուտագրակ անտիվ յայտողութիւնտրով որոնք կ'արտացոլէին բացառիկ կարողութիւնտրով օժտված իր անհասկանութիւն: Արդ՝ որոնք տղած են այն ստորագրիտրե որ կ'արգարացնէն բժեկ Արևոնյանի մտնութիւն:

Արևոնյանիւն կը գարտիւնք հայտի մէջ արդիական բժեկութեան հիւնավորումն ու զարգացումե. յետմնաց Օսմանյան կայսրութեան այս բաղաքիւն մէջ 19-րդ դարուն՝ սակավիւն կը տիրէր միջնադարտեան տ հռոմէական բժեկական գրակտիկան: 90-

ական թվականներուն հայր հաստատելով, ԲԺԿ. Արևունյան լրիվ յղաբերաց զայն շնորհի իր մուծած նոր ու գիտական բազմազան մեթոդներուն, իսկ որդէս զիոնէր աշխատող, ան միակեր զլուս հանց այս մեծ գործը:

Արևունյանի բժեկական դաստիարակութիւնը, իր օրոշան չափանիւթով իսկ՝ տաս անկատար բլրայով հանդերձ, ան կրցավ Մեծազոր Արեւելիքի բժեկական տարժուկին անվիճելի ջահակիւր հանդիսանալ իր գործունէութեան ամբողջ ժողովութեան. յետագային եկող սերունդներ՝ որոնցմէ շատր 19-րդ դարու առաջացած Գալուստիստներէն Երջանաւար, երբէք չյաջողեցան այդ ջահը իր ձեռքէն հլել: Արևունյան մօտ տօնամասուն սարի, իր գիտութեամբ ու արվեստով կրցաւ չափուիլ բլրայ տղացի, բլրայ երողացի բոլոր արվեստակիցներու հետ ու միտս ալ գերազանցել զանոնք: Այս կը զարհիւք իր մէջ՝ ուշիմ քայլերով անեղհաս յառաջանալու եւ կատարելագործելու ձգտող մարդուն. անհոնջ ստեսող մե տղած է ան ու մինչեւ կեանքին վերջը յարատեւ նորոգվող մե:

Արևունյան կարծես բժիւկ ճնած էր. ան ազդեցավ, հորեցեցավ, յղացավ, գործեց, կերեց ու կազմակերպեց՝ մի՛տս որդէս բժիւկ: Թեպէտեւ ունեցաւ այլ գործունէութիւններ ալ, սակայն այդ բոլորին մէջ աներկբայ, իր գլխավոր մտահոգութիւնը կերտնացած մնաց իր արվեստին վրայ գորս ան կը նկատէր իր կյանքի կոչումը: Իր մէջ շինարարի ձեռնարկութեան կը զուգորդվէր հիւանայի կազմակերպչական շնորհքներով: Արևունյան իր այս բոլոր կտրողութիւնները բժեկութեան ի սպաս դնելով՝ հիմնեց իր անունը կող սքանչելի հիվանդանոցը, որ մօտ կէս դար յառաջագահ դիրք զահեց երջանի բոլոր հաստատութիւններու տարքին, մեցելով նոյն իսկ Գալուստիստերու հետ: Այս բոլոր իրագործումներով, Արևունյան աննախնայ վարկ մե կերեց արդիական բժեկութեան, բարձր զահեց անոր զահիւք յարգանք զարտադրելով բժիւկին ու անոր արվեստին հանդէպ:

Արևունյան հիվանդանոցի անձնակազմը գրեթէ ամբողջութեամբ հայկական էր ու այդպէս ալ մնաց միջեւ վերջ: Այսուհանդերձ՝ կարելիոր այս բժեկական հաստատութեան մասնացած հոտեր ծառայութիւնները անստի կը բարեկէին տղացի զանգվածներուն բլրային անոնք քիստներու կամ մուտովան, արար կամ հայ, հետայ, քիտս կամ թուրք: Ատոր համար ալ Արևունյան հիվանդանոցը անգուգական դիրք մե կը վայելէր տղացի ժողովուրդի մօտ, իսկ զահիւք կը բերէր մանականոց որդէս հայ ձեռնարկութեան օրինակ:

ԲԺԿ. Արևունյան, թեպէտեւ գիտական ու տեսնիկ մտորումներով ստրտեցն կազմած էր արեւմտեքի հետ, սակայն իր ներշնչումով մնաց հայ: Ան վար զահեց իր հետաքրքրութիւնը սեփական իր ժողովուրդի հանդէպ: Առաջին համաշխարհային Պատերազմի աղիտայի դեպքերուն, իր դուտր՝ Նորայի միջոցաւ, մեծ դեր կատարեց հայ որբերու հոգատարութիւնը կարելի դարձնելու դժուարին գործին մէջ: ԲԺԿ. Արևունյան անհաստ հավասք ունէր Արվեստական հայաստանի յուստող ազգային հանդէպ ու չէր թաքցնէր իր այդ համոզումը:

Գծքահասարար՝ յառաջացած սարիքին, ԲԺԿ. Արևունյան, թերացաւ իր հիվանդանոցը հավաքական համակալութեան մե յանձնելով անոր զոյատեւումը հաստատ հիւտերու վրայ դնելու: Հետեւաբար սկազգի հայ որբին մէջեղ բերած զատմական այս հոտեր գործը, քայլքայլեցավ իր մահէն տք ու այսօր ոչ տա է: Ահա ձիւղ այդ բանի համար ալ, նախաձեռնեցինք այս գրքակին հատարակութեան, որ զոնէ զամուտեան մէջ արձանագրվի հայելի նեանավոր բժեկագտէ՝ Ա. Ա. Արևունյանի կարելիոր վաստակը:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

- 1857 Մարտ 21-ին կը ծնի Սասնուր՝ Արաւսիոյ մէջ: Հայրը՝ կամ Ա-ադետս, հօրեղբայրը եւ անոր երկու զավակները, բժիշկ-ները եղած են. մայրը՝ Ա-ագուհի, քահանայի աղջիկ եւ ուսուցչուհի:
- 1864 Փոքրիկն Սասնուր 7 տարեկան է ու սկսած ծնական դպրոց յաճախել: Հայրը՝ հէքիմ Ա-ադետս, կը մեռնի: Փոքրիկն Սասնուր կ'որոշէ բժիշկ դառնալ:
- 1871 Պատանի Սասնուր կ'ավարտէ ծնական դպրոցը. ան 14 տարեկան է ու որպէս աշակերտ կը մտնէ Գոկոս. Ուտսի դեղատան - դարմանատանը, մտադրելով հետագային բժշկութեան հետեւիլ:
- 1878 Երիտասարդ Սասնուր կ'ընկերակցի Բժկ. Գարեգին Արմինին որ ամուսնացած ըլլալով Արաւսիոյն ընտանիքէն աղջկայ մը հետ, դաստիարակ հրաւիրված էր Անիէրի մէջ նոր հաստատուած Բժշկական Գործընկերութեան: Անիէր՝ կտանքը դժվար կ'ըլլայ Սասնուրին համար. ան ստիպուած է միաժամանակ աշխատիլ ու սորվիլ:
- 1881 Սասնուր կ'ավարտէ Անիէրի տնայնայն Բժշկական Գործընկերութեան դաստիարակ կը նշանակուի նոյն հաստատութեան մէջ:
- 1884 Երիտասարդ բժիշկը փայլուն ազագայ խոստանալով, իր ուսուցիչները եւ միտնարներ Միացյալ Նահանգներ կ'ուղարկեն զինք կասարելագործելու համար: Նիւ Յորկի մէջ ան կ'արձանագրուի կալմբիա կոչելով:
- 1885 Արաւսիոյն տղանավարտ կ'ըլլայ Նիւ-Յորկ կոչելով ավ Ֆիզիքոսէն զինք Արջընդ-էն: Այստեղ ալ բարձր գնահատուած իրեն իրավունք կը տրուի Անուգլիէս հիվանդանոց «Ինսերն» մտնել. սակայն իր ուսուցիչը Պրոֆ. Անդր. իրեն

- կը լռելագործ Գերմանիա տեղափոխուի: Այսպէս հինգ ամիս ալ Նիւ-Յորկի հայրենիքը Լաբորատորիա աշխատելէ ետք, կը մեկնի Գերմանիա, որ այդ օրերուն բժշկութեան գերագոյն կեդրոնն էր: Հայրըրբերկ-ի մէջ երկու տարի կ'աշխատէր Չերն-ի եւ Էրպ-ի մօտ: Յուսկ ազա, վեց ամիս կը մնայ Պրոֆ. Քոն-ի մանրէաբանական լաբորատորիան:
- 1887 Կը վերադառնայ Պոլիս ուր՝ Էկոլ Էմբերիալ Տեղաբնիկ Տեղաբնիկ Օսման-ի մէջ կոլլոկիում անցնելէ ետք, կը ստանայ Անիէրի մէջ գործելու արժանութիւն: Ապա կ'անցնի Անիէր, ուր բժշկական դպրոցի մէջ կ'ընդունուի որպէս գաւառիկայի, ներքին հիվանդութեանց եւ վիրաբուժութեան Պրոֆեսոր:
- 1888 Կ'ամուսնանայ հիվանդանոցի գլխավոր բուժքոյր՝ Իրան-սացի Օր. Հարիտ Ռիզուլ-ի հետ: Անուստեան կառավարութիւնը այնուհետեւ մերժելով ճանչնալ Անիէրի մէջ հիմնուած բժշկական դպրոցի դիպլոմը, Արաւսիոյն կը ստիպուի այդ քաղաքը լքել: Մի քիչ փոքր վատակցելու համար, Փոքր Անիէրի զանազան քաղաքներէ բժշկական տրջագոյնս ընելէ ետք, շահած դրամով կ'երթայ Վիեննա իր սիկնոց ընկերակցութեամբ: Այստեղ կ'աշխատի Բիլրո-ի կլինիկան, ուր կը դաստիարակուի Այլցեր ու Յոն Այլցերը: Նաեւ կը յաճախէ Մէլբուրն-ի հիվանդանոցը յաշկապէս մանկաբուժութեան ուսանելու: Յաջորդ կայանն է Լոնդոն՝ Անիէր Մէլբուրն հիվանդանոցը: Արաւսիոյն ներքին Լոնդոնի մէջ կ'ունենան իրենց զավակը՝ Էնիտաս:
- 1889 Վերադարձ Հայրը, ուր վերջնականապէս կը հաստատուի Արաւսիոյն: Այնուհետեւ, ամէն երկու տարին անգամ մը ան Եվրոպա կը ճամբորդէ նորոգելու համար:
- 1896 Անուստեան նշանակուած զիստէն տարի մը ետք, Լոնդոնէն Հայրը կը բերէ Ք. - ճանաչարաններու առաջին սարքը: Կը բանայ ինչ որ մի նախնական հիվանդանոց Ակաբա թա-

բուժեան կողմէ Եւրօն-Օղլի կոչված էր: Այդ անունը ահա, կը
բարունակվի մինչեւ հիմա: Մհ. Ասատուր Աղա բարեգաւթ ու
եկեղեցաւէր էր: Իր օրով կառուցված փռաձոր Ար. Ասվածա-
ծին մայր եկեղեցվոյ շինութեան սասարթը եւ իր սիկնոջ ու աղ-
ջկան հետ երուսաղէմ այցելելու ժամանակի ու մեծածախս ուսու-
զնացութիւնը ազատցնէր են իր առաքինութեան:

«Ասոյգ է թէ Ասատուր Աղա նոյն ատեն վայելած է ազգե-
ցիկ ենիչերի-ի մե զօրավոր գաւթաանութիւնը, որով կարող եղած
է Արքայապետ ամենազարգացած լատին մէջ երէք յարկանի տուն
մե շինել սալ բնդարձակ գետնի մե վրայ ու գոյն կղմիւնով ծած-
կել — առանձնաբերուել մե որ այն ատեն վերագահված էր ոչ
քրիստոնէականներու միմիայն: Այս բոլորը յիշեցի ուղղելու համար
ովանց մօտ զոյացած այն սխալ կարծիքը թէ Դոկտորը աննշան
ծագում մե ունեցած է:

«Մհ. Ասատուր Աղայէն տք, իր երէք զավակները — Ռե-
ւան, Նեան, Թադոս — դժբախտաբար չկրցան իրենց հօրը
դիրքն ու նիւթական առավելութիւնները գահել: Նեան, իմ ա-
նէրս ու Թադոս, Դոկտորին հայրը բժշկական ճիւղին հետեւեցան
Դոկտ. Ջուշի, ազա Դոկտ. Ուտի մօտ, որը ավելի ուշիմ՝ իմ
եւ Դոկտ. Ալեքսանյանին դաստան տղա:

«Միջանկեալ, կ'արժէ հոս յիշել թէ Արքայապետ եւ Անէր,
Ամերիկայան Բորի կողմէ դրկված նասիկին բժիշկ - միսիոնարներ,
բնիկներէն շատ մե բժիշկներ հասցնելով՝ երկրին մեծ ծառայու-
թիւն մատուցին. որով Արքայապետ եւ Անէր հայ բժշկութեան օր-
բաններ եղած են: Միայն Դոկտ. Ալեքսանյանի գերզարգացումն 10
եւ իմ գերզարգացումս 15 բժիշկներ եղած են: Կրնամ բտլ թէ Ար-
քայապետ եւ Անէրի բժշկական հոյի ամենափայլուն աստղը եղած
է Դոկտ. Ալեքսանյան ու նոյն իսկ ավելի առաջ երթալով կարելի
է բտլ ամբողջ հայութեան:

«Դոկտորին հայրը Թադոս, Ջիլէ-ի մէջ մի քանի տարի տե-
վող գործունէութենէ վերջ լոքսապետ մտած է երէք որբեր լող-

լով իրենց մօտ հնամբին: Այն ատեն Ասատուրը 7 տարեկան էր:

«Դոկտորին մայրը, Թադոսին՝ վարժուհի, աղջիկն էր Տէր
Եղիա Քահանայի: Ընտիր եւ հազվագիտ կին մե ու այն երջանին
Արքայապետ մէջ գործող երէք վարժուհիներէն մին: Իր ամուսնին
մահէն վերջ, Թադոսին Արքայապետ Ար. Արքիս եկեղեցվոյ լատ-
նական դպրոցին մէջ գաւթօն առած է որպէս վարժուհի: Ան իր
որբ զավակները մեծ անձնավորութեամբ հնամեց: Ազատ ժամերուն
չարքաւ աշխատանքներու կը լծվէր — բարձրակ մանուկ, հոր գոր-
ծել (ձեռագործ) եւայլն:

«Տարակոյս չունիմ թէ մօրը անձնվէր ու ազնիվ նկարագիր
հօրը ազդեցութիւն ունեցավ Դոկտորին ազգայ կեանքի ստոր-
գելիւններուն վրայ:

«Իսկ այս երջանին մօրը կողքին, գնահատելի էին գասանի
Ասատուրին լուր ու մունջ աշխատանքներու, հնազանդութիւն
եւ անհրաժեշտ համբերութիւն:

Ինչպէս ծանօթ է բոլորին, Դոկտորը կը ստորագրէր Ա. Ա.
Ալեքսանյան, մինչ հայրը կը կոչվէր Թադոս: Այս մասին ունիմք
հետեւեալ ծանօթութիւնը, որը Դոկտոր Ալեքսանյան անձնագրէս
հաղորդած է հայկ Պարիկյանին, 1948-ին Եփրատ օրաթերթին
համար: Մինչեւ տասն տարիքը, փոքրիկն Ասատուր մեծցեր է մօրը
գործունէութեան հնամբին սակ: 1864-ին, ան կը բռնէր դպրոցի ճամ-
բան: Նախ կը մտնէր Արքայապետ Տէր Թադոսին դպրաստան,
այստեղ վարժագետի մե կողմէ Ասատուրը կը վերածվի Արամի՝ եւ
այ անկէ տք, զինք կանչած են Արամ - Ասատուր կամ զարգա-
պետ Արամ, յորմէ Ա. Ա. Ալեքսանյան:

Sept 17 -
1949

ՆԿԱՐԱԳՐԻ ԳԻԾԵՐ

Նեղակայ ստրուկոզն, Բժկ. Ալթունյանն ճանչցողներս, անոր կեանքին վերջին տրջանին ծանօթ ենք միայն: Ա՛հ էլ 96 արեկանին վահճանեցավ ան, սակայն իր մտային կարողութիւններէ անհաւառ մնացած էին մինչեւ վերջին բողոքն ու ժամանակի, տղերու եւ անձերու նկատմամբ իր բնածին զարմանալի յիշողութիւնն՝ զայծառ: Տարիներու լուծին սակ ան երէք չկրօնցուց կեանքի եւ արվեստի շուրջ իր լայն հետաքրքրութիւններէ, յարատեւ մտածելով յոգնութիւնն ու անարթութիւնն: Հետեւաբար, կարելի չէր զինք ծեր անվանել, մինչեւ իսկ իր հոն տարիքին մէջ:

Տիգրիկական առավելութիւններէ զուրկ, լռու զէմքով՝ փոքրակազմ մարդ մեկ էր Ալթունյան: Վերաբոյժի մի փոքր կորացած ուտերուն վրայ դանդաղ դողացող գլուխ ծածկված էր հոգածութեամբ հարթված ու ազատ ոլորներով ճակատն ի վար ձգված արեւառն ծամերով: Անվտան ուտողի աչքեր, շտեմված կոր հայկական քիւ, ինտիլիկեն տրանտ, բոլորէր տրագրացված կարճ ու կակուղ մօրուսով մե. միտք տրեղ հագված, տունէն դուրս՝ թավահիս ծանրաբարոյ գլխարկ մե գլխին ու անտուսափելի բժշկական զայուսակէ ձեռնին, ան արտակարգօրէն բնորոշ դիմագիծ մե կե ներկայացնէր դիտողին:

Մանկութենէն որբացած՝ չարքառ զայնանկութիւնն մե ունեցած էր Ալթունյան: Կեանքի զայբարին մէջ զայնանի հասակէն մտած, յաճախ օրական 18-20 ժամ աշխատելով հարկադրանքն զգացած էր նոյն ատեն լա՛տ՝ ազրուսին լա՛տ՝ ուման ծահեքտը հոգալու եւ այդ նոյնակի համար ալ չէր վարանած մինչեւ իսկ ձեռային սեւ աշխատանք տանելու, ըլլայ այդ՝ սոցաւարկութիւն, ըլլայ՝ ձիազանութիւն օրվան մեծատուններու մօտ: Այսուհանդերձ,

ձեռային աշխատանք իր մօտ՝ արգելք չէր հանդիսացած մտային իր կարողութիւններէ օգտագործելու, ինչ որ արվելի յետոյ՝ Ալթունյանի մօտ առիթ սկսած էր որոնումի եւ հիգանս կրթութեան յատկութիւններէ զարգացնելու: Իսկ կեանքի խնջեմոյսներու դժտարիներու հոյ զայբարէ տրիտարոյ Աստուրին անվտցուցած էր յաջողութեան իսկական արժէքը: Մեղ՝ զարմանալի չէ որ միջավայրին եւ օրվան մտայնութիւններուն անհամապատասխան ներկարգիւր մե ունէր Ալթունյան:

Գիտութեան չէր Բժկ. Ալթունյան. ան զիտը հեռավորութիւններէ զահելով՝ տրագրացին յարգել տալ իր ներկայութիւնն ու մանավանդ արժանի գնահատանքի առարկայ դարձնել իր մասնացած ծառայութիւններէ: Այդպէս ալ, ան միտք գործի վրայ կե նեմարվէր: Առավօտեան ժամէ իննին կու զար հիվանդանոց: Առաջին գործէ կ'ըլլար այցելել բոլոր հիվանդներէ. յետոյ կե սկսէր կլինիկայի գործին: Իւրաքանչիւր այցելու հիվանդ նվագազոյն կե ժամ կե քննվէր: Արդիւններէ կանոնավոր կ'արձանագրվէին մանրամասնութիւններով: Ոչ մէկ հիվանդ կամ հիվանդութիւն անկարելու չէր իրեն համար: Ձի քննվողներ, վճարողներուն չափ տրտ ոչ արվելի, մեռողիկ եւ մանրակրկիտ քննութեան կ'ենթարկվէին, առանց զանց առնելու լաբորատորիայի անալիզներէ: Անտունջ աշխատող՝ կետօրէ տք նորէն կե սկսէր իր գործին, մինչեւ ժամէ ինն անց: Տուն կե վերադառնար մի քանի անգամ կանչեվել յետոյ միայն:

Ալթունյան կատարել հոգեբան մեկ էր: Ան քաջ զիտը վարվելու ձեմերէ՝ որբան զարգացած դեմքերու եւ զիտքի տր ու ազդեցիկ անձնավորութիւններու, նոյնքան ալ համտտ զարգ մարդու հետ. ահա լա՛տ ո'ւր փնտրել իր կեանքի յաջողութեան զայնանիքը: Իր հիվանդին անձը, դասակարգը, տարիքը, միջավայրը, իմացականութիւնն, նկարագրի զիտքը եւ այլ կետք նկատի կ'առնէր իր քննութիւններու բնագրքին, տր կե իտուր անոնց հետ: Իր հոնեմ վարվելակերպով կե յաջողէր հիվանդը իրեն կարելու ու այն

ասիճան ազդել իր հոգեբանութան վրայ՝ որ վերջինս անտեղքայ՝
 և գործադրել բժիշկին լախարած դարմանումները: Հիվանդներ
 ոչ միայն և վստահին իրեն, այլ և գառտէին զինք: «Հիվանդա-
 դանոցը ալ ավելի եկեղեցի մեն էր այդ իմաստով՝ քան լա՛ թու-
 ժարան մե», և վկայէ հիվանդանոցի երկարամեայ գլխավորանա-
 սու գառտօնտայ՝ Զորջ Աիլահյան:

Իր գործը ուրիշին չէր վստահէր: Իր իսկ դեղարանէն զեն-
 ված դեղերու գառտասութան ճշգրտութիւնը և սուրգրէր: Մէզի
 քննութիւններու արդիւնքը անձամբ և վերատուր: Հիվանդանոցի
 մէն մի անկիւն չէր խուսաբեր իր ուշադրութենէն. նոյնպէս ան
 հետամուտ էր գառտօնութեան գործունէութիւններուն ամէն փոքր
 մանրամասնութեան: Ան անձնապէս և հետեւէր սրված գառտվե-
 րներուն գործադրութեան, և սուրգրէր, և քննադատէր, և ճշգրէր
 բոլոր կարիքի: Միտս և յարգէր հիվանդին հետ սրված ժամադ-
 րութիւնը, եւ չէր կամքէ անկասկած խոչընդոտ մե չըլլար:

Չափազանց գահանջկոտ էր մաքրութեան համար բուժ-
 քոյրերուն ու մաքրողներուն մօտ մակերեսային գործի չէր հան-
 դուրծէր. գէշք էին հիմնական ըլլալ. ամէն յետին անկիւն մաքուր
 գահել: Ներկարարն ու ասարձագործը տարին տասներկու ամիս
 զբաղած և մնային հիվանդանոցին մէջ:

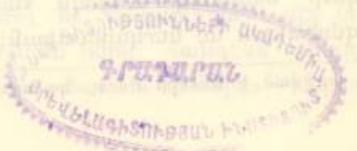
Իր կուսքերուն մէջ կտրուկ իսկ՝ սրամաքանական էր: Լավ
 գիտէր ավելորդ գառտառաքանութիւնները ծիծաղելի դարձնելու
 կերպը: Նոյն աստի համբերող էր եւ մանավանդ դաստիարակող:
 Հիվանդին յոսակ ու հասկնալի լեզվով և բացատրէր ամէն ինչ
 որ կրնար օգտակար ըլլալ իրեն: Կը ծանրանար մանրամասնութե-
 անց վրայ. դարմանումը ի կատար հանելու եղանակը և սիւրբ
 բացատրէր կէտ առ կէտ, լարված գահելով հիվանդին ուշադրու-
 րութիւնը: Իր սուր յիշողութենէն, ինչպէս նաեւ հիվանդի մասին
 վաղ անցեալին՝ իրմէ քաղված արձանագրութիւններէն յիշատա-
 կութիւններ ընելով՝ կ'ազդեցնէր զինք: Այդպէս ալ, որպէս բացա-
 ռիկ յիշողութիւն ունեցող՝ մեծ վարկ ունէր հիվանդներուն տէր իր

տառապահին մէջ:

Վերջապէս որ եւ է առիթ չէր փակցնէր իր կուսակից
 տղաներուն համար: Գիտէր անձեր սիրաբանի ու դէպքեր ի նպաստ
 իրեն դարձնել: Գործի ընթացքին չափազանց գառտօնական էր
 իր գործակիցներուն հետ, առանց բացառութեան. այսուհանդերձ
 ընկերային հավաքութիւններու մէջ և կատակէր ամենուն հետ: Իր
 հիվանդներուն ուր որ ալ հանդիպէր, բարեվոյժ մե, ժողովով մե
 կամ երկու կուսքով՝ զանոնք նկատի կ'առնէր ու կը սիրաբանէր:
 Մեծ բժիշկին ուշադրութեան արժանանալ՝ փնտրված գոհունա-
 կութիւն մե դարձած էր բոլորին մօտ:

Այլառնայն ոչ միայն անհոնջ աշխատող մեն էր, այլ նաեւ
 գիտէր մարդիկ գործի լծել: Հիվանդանոցի սիցիպիւսը և գահան-
 ջէր որ անձնակազմը մեղվաջան՝ կանգ չառնէր գործի ժամերուն:
 Տարին այսպէս բոլորելէ ետք, այդ վաղ օրերուն իսկ, Այլառն-
 յան հիվանդանոցին մէջ ավանդութիւն դարձած էր, որ մեն ալ՝
 ծանալողներուն ծանալայել: Այսպէս, հիվանդանոցի ավագ գառ-
 տօնտներ, բժիշկներ ու Այլառնայն հանդերձ ընտանջօք, և սպա-
 սարկէին ի գահիվ դռնապանին ու ավլողին, կոտարարին ու
 բուժքոյրին սրված ճարտարութիւն: Ոչհարի լիցքն էր ավանդական
 մենին. բացումը և կատարէր ալելոր բժիշկն ինքը, մի փոքր
 կաղ քայլվածքով հետեւելով ոչհարի ափսոսանքին, վիշտահասման տա-
 րազով ու կոտարարի կոտոր դանակը վեր բռնած ...:

585

ԴԱՓՆԵՊՍԱԿ ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Թվականն 25 սարհներ առաջ, կենսագիր մե սակավին լայն հնարավորութիւններ զիսի ունենար տղեկանայու համար Ալթունյանի կեանքին ու գործին: Այսօր սակայն մե աղբիւրներ սահմանափակ դարձած են. զինք լաւ ճանչցող եւ իր գործունէութեան քաջածանօթ սերունդի մարդիկ ոչ ելս են. անոնցմէ շատե արդէն վաղուց մեկնած են, երկարակեաց բժիշկին մահէն իսկ առաջ: Գալով մամուլին, լաւե անցտայի մէջ յաճահակի են Ալթունյանի մասին անգրագարձումներ, բայց եւ այնպէս գրութիւններ մեծով մասամբ կը բաղկանան դրվասական ընդհանուր գնահատումներէ, որոնց կը զակսին կենսագրին անհրաժեշտ սկզբներն ու դէպքեր: Կան մի քանի հակիրճ ու անկասար կենսագրականներ որոնք այսուհանդերձ, հեռու կը մեանան ամբողջական ու գոհացուցիչ գրակեր մե յայտ վաստակավոր բժիշկի կեանքին ու գործին մասին:

Այս զայնմաններու սակ, յե մահու Միջին Արեւելքի մեօրտայ ամենախոտը հայ բժեկական դէմքին զայնուութիւնը ընդ միտ կորսված զիսի ըլլար, եւ թէ Ալթունյանի կեանքին մէջ երկու դէպքեր զինք չմղէին իր կենսագրութիւնը գրի առնելու:

Գէպքերէն առաջինն էր, Ալթունյանի բժեկական գործունէութեան յիսնամտակը (*) որը 1930, Նոյ. 26-ին մեծ տուքով նեօվեցավ հայրի Ավեսարանական հիմնովել տկողեցիի մէջ, Նահանգագրէի հովանավորութեան սակ, միջազգային ընտրելու ու հոծ բազմութեան մե ներկայութեան:

* Նկատի առնված է Անտիքի Բժեկ, դպրոցի ամբաստան, 1881:

« Կոչնակ » շաբաթաթերթի 1931, թիվ (1-26) 92-րդ էջին վրայ կը կարդանք լաւ « ներկայ էին տղվոյն բարձր Կովիսարութեան տղանային Պասվիբակը, տղական կառավարութեան զաշօնտաներ, քաղաքին բժեկական դասը, զանազան համայնքներու զաշկանող հոգեվոր գրէտը ու կրթական գործիչներ, հայ Ազգային Մարմիններու ներկայացուցիչներ եւ խորհուրդով ժողովուրդ: Օրվան աստնագրէսե Վերագրակելի Կարագրէս հարութիւնյան՝ եւ նախագահ՝ Արսավազ Արք. Արեւելյան, արտասանեցին բացման խօսքեր, կարգաւզեցավ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ահակ Կարաղիկոսին շնորհակարական հեռագրէ: Արարեւել, հայրեւել, անգլեւել, Ֆրանսեւել եւ լաւքեւել յեգրութեանով տղան բանաստեղծութիւններ, որոնց կարգին, օրերս Միացելու Նահանգներէն ժամանած Բժ. Գարեգին Արեւել որ Ալթունյանի ուսուցիչը եղած էր Անտիքի մէջ. ան զայնմէ Ալթունյանի դպրոցական սարհներու արկածախեղութիւններէն: Խօսք առին նաեւ Ալեգօ Կոլեքի սնօրէն Գոկս. Մեքլ, հրանտ Արեւելյան, հայ Կարաղիկէ համայնքէն Գերագրակէլ հայր Գարեգին Գրագրայան, բժեկական դասուն կողմէ արար ազգային դէմք Բժ. Ազնուրահման Քեյրալի, էմին Անտիքի, Բժ. Ահմեդ Ահմեդի, եւ բժեկական Անտիքի կողմէ, նախագահ՝ վարարոյժ Գարեգին Արեւել եւ հրանտական բարձր Կովիսարութեան կողմէ զայնիբակ՝ Պր. Լավասը: հանդիսութեան ավարտին հայրի Նահանգագրէսե, Նագրի Պէլ շի-Մարտինի, յանուն Աուրիական Կառավարութեան, Ալթունյանը տղորեց «Աուրիական Արեւելայ» Բ. կարգի շքանշանով մե. հուսկ ազար քաղաքիս զանազան հավաքականութիւնները եւ ակամավոր դէմքեր, լաւնկագրին նվերներով իրենց երեսագրութիւնն ու գնահատանք: յայնմէցին Յոքելար Բժիշկին»:

«Ալթունյան եւս խօսք առնելով, շնորհակարութիւն յայնմէց բոլոր խօսողներուն ու ներկաներուն եւ յարեց լաւ՝ բժեկական արվեստը սարքեր գրողներու եւ համայնքներու մէջ կը ստեղծել ու կ'աճեցնէ անհրաժեշտութեան ոգին: հանդէսն ունեցավ նաեւ երաժշտական բաժին հայրեւելայ ծանօթ երաժիշտ - իմբավար Օր.

Ազնիվ Մանուկյանի ղեկավարութամբ և մենեջող Օր. Մարի Գիլտերյանի մասնակցութամբ: Վերջանալէ տէք՝ խօսողները ինչոքս նաեւ բժեկական ու հասարակական գէմքերէն շատը՝ հիրասիրվեցան Դոկ. Ալթունյանի բնակարանին մէջ»:

Ճաշկերոյի ընթացքին, Մեծանուն Բժիշկը իրայայտով զվարթ ոճով՝ ներկաներուն զայսմեց իր ինքնակենսագրութիւնը որը յատկապէս համեմված էր վաղ անցեալի իր գրակցիկայի շատ հետաքրքրական ու զվարճալի անեկսոսներով:

Երկրորդ դէպքը զատհետեւ Վերի լավկանէն 9 տարի տէք. 1939-ին՝ հրավեր ստանալով՝ Վիրաբոյժներու Միջազգային Կոլեջի (միութիւն) այդ տարի Նիւ-Յորկ-ի մէջ կայանալիք համագումարին, Ալթունյան վերամեակելով գրի առած է իր ինքնակենսագրութիւնը, որուն կարեվորագոյն մատուցեց որոշու ուղերձ՝ կարգացած է համագումարի զլէնումի վերջին նիստին, 23 Մայիս, երէքտարի կէտօրէ տէք, հոստի Թուրքիայի սրահին մէջ: Ահա լատ ինչ կ'ըստ այդ մասին Նիւ-Յորկ հերթի Տրիբուն 1939, 24 Մայիսի թիվին 44-րդ էջին վրայ:

«... Ճաշկերոյի նախորդող վերջին նիստին, Կոլեջի ամեմամեճ զայսիլը տրվեցաւ 82-ամեայ վիրաբոյժի մը որ ավելի քան 50 տարիներ առաջ, բժեկական և վիրաբուժական արեւմտեան գրակցիկան մտնուցած էր փոքր Ասիա: Ան բժիշկ Ա. Ա. Ալթունյանն էր որ այսօր ալ սակավին գործոն դիտելոնն է Աուրիոյ մէջ իր հիմնած հիվանդանոց-կլինիկային»:

«Բժկ. Ալթունյանի մասնակցութիւնը այս համագումարին, կը նէտ իր առաջին այցելութիւնը 1885-ին Նիւ-Յորկ-էն մեկնելէ տէք՝ Կալեմօրի համալսարանի Կոլեջ ալ Ֆիզիքսիկայի Աերջենգ-էն ստացած նոր դիւնամալով: Միացեալ Նահանգներու և

1931-ին բժեկայան՝ Ա. Ալթունյանի պարգեւատրված Սուրբանի Բ-կարգ Արժանաց Վկայագիրք:

տաւ մե այլ երկիրներու ավելի քան 200 առաջնորդող վիրաբոյժներ՝ կլանված կ'ունկնորէին երկ կէսօրէ տք, մինչ Աւրօնյան կը գասմէր իր փորձառութիւնները, որոյս Աուրիոյ առաջին արդիական վիրաբոյժը...»:

« Երբ բժկ. Աւրօնյան ավարտեց իր գարգ ու յասակ խօսքը, ժանգոսած ազա անաւերի անգլերէնով մը, Կոլեջի գասգազամավորները զինք դիմավորեցին այնպիսի օվացիայով մը որ գերազանցեց նախորդ երկու օրերուն նուէ վիրաբոյժի յասկացվածը: Համագումարի գրեզիդենս՝ Դոկ. Կրոսսի յանկարծ իր տղէն վեր ցասկեց անոր ձեռքը ստղմելու եւ յարեց — յաճախ չէ որ մենք առանձնաւորօրմը կ'ունենանք տեսնելու եւ մանավանդ ունկնորելու մեծ զիոներ մը: Կոլեջը մեծագոյս գասվեված կը զգայ Ձեր ներկայութիւնով: Դուք ոչտք է, բարձր ներեւչում մը բլլաք ավելի երիտասարդ վիրաբոյժներու որոնք արդիական գիտութեան եւ դաստիարակութեան բոլոր առավելութիւններէն օգսվելով հանդերձ՝ երբեք զիտի չկարենան հասնիլ այն բարձունքին որուն դուք հասած էք մեր կարծիքով...»:

Համագումարի ավարտին, Պասվոյ Նախագահ Դոկ. Կրոսսի Աւրօնյանին յանձնեց վիրաբոյժներու Միջազգային Կոլեջ-ի Պասվոյ Անդամութեան Ոսկեմեդալն ու սոյն կոչումի (F. I. C. S.) վկայագիրը: Հալեք վերագառնալէ տք, նոյն տարին Աուրիական Կառավարութիւնն ալ Աւրօնյանին յասկացուց «Աուրիական Արժանաց» Ա. կարգի գասվանտանը (*):

(*) Սոյն պատմութեանը հեռարվոր չեղավ զօճել, սակայն անոր յասկացումը հարզող մամակը կը զօճի իր արխիվներուն մէջ, Գիտութիւններու Ակադեմիա, Երեվան:

վիրաբոյժներու Միջազգային Կոլեջ-ի Նիւ - Յորկի համագումարին (1939) Բժկ. Աւրօնյանին կը օրվի գիտական կոչում (F. I. C. S.). համապատասխան վկայագրանք եւ Ոսկեմեդալի յանձնում. աջին՝ Պրեզիդենտ Կրոսսի:

Վերաբոյժներու Միջազգային
Կոնգրէսի սկսնեղալը որ Արթուր-
յանի պարգեւատրեցաւ Նիւ
Յարկ-ի համագումարին, 1939:

Համագումարի
անդամական
կրճեան շանք:

Եւրոպայի Կոնգրէսի Կոմիտէի Կողմէն Կատարուած Կրթական Կոնգրէսի Մասնակցութեան Ստանդարտացումը (Եւրոպայի Կոնգրէսի Կողմէն Կատարուած Կրթական Կոնգրէսի Մասնակցութեան Ստանդարտացումը)

الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية

مديرية صحة عافطة حلب

الطبيب
عبد الحليم

Monsieur le Docteur

حضرة الفاضل الدكتور محمد اور التوتيان المحترم

ASSADEUR ALTHURYAN

Vous avons l'honneur de
vous remettre ci-joint le diplôme
de promotion au Mérite Hygien de
1re Classe qui vous a été accordé
suivant le décret N°334 du 7 Avril
1940.

حوالكم عليه برأيه نوبه الدكتور محمد اور التوتيان من الدرجة
الاولى الذي منح اليكم بموجب المرسوم
N° 334 في 7 نيسان 1940.

La Direction d'Hygiène
qui reconnaît les efforts et les
services estimables que vous
avez rendus à ce pays, vous pré-
sente avec grand plaisir ses
sincères félicitations tout en
vous souhaitant le progrès et le
bien-être.

ان مديرية الصحة التي صدرت بموجبكم وقد بانكم
الشكورة في سجل هذا البلد تقدم لكم بكمال السرور
بشأنها الحالة مشفوية لكم دولة النجاح والرفق
وتتمنى يقبل نائل الاحترام

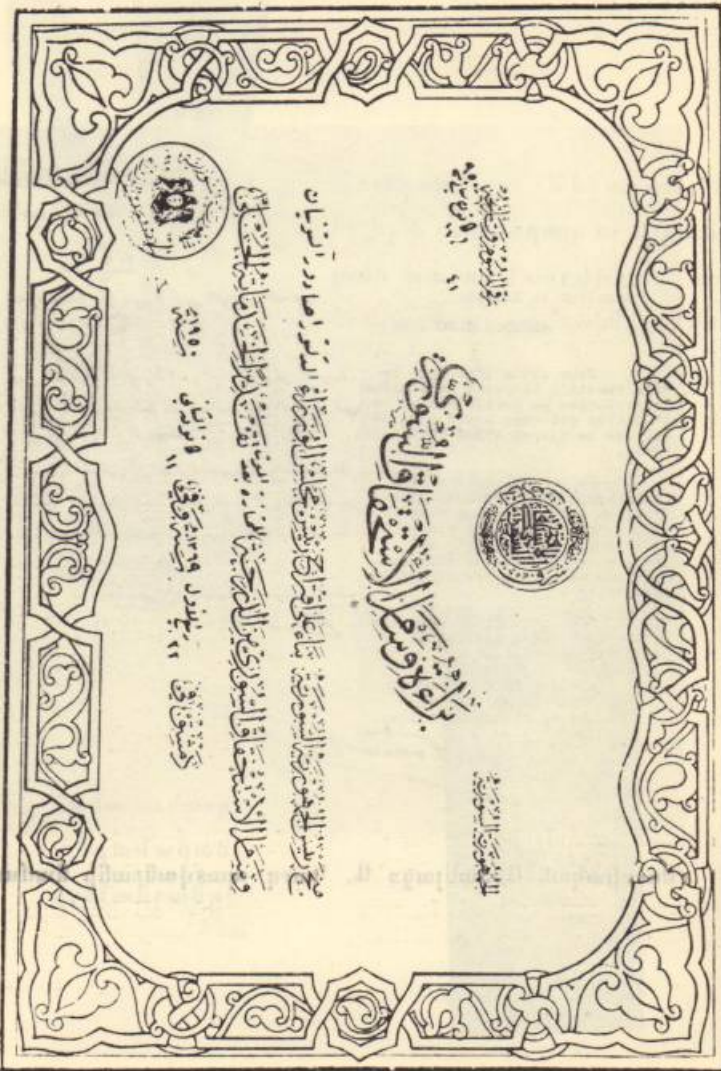
Veuillez agréer, Monsieur
le Docteur, l'expression de
notre respect profond.

سبحي 10 مارس 1940
رئيس الصحة

Alep le 15 Mai 1940
Le Chef du Service de
Santé du Mohafetz d'Alep.

«Սուրիական Արժանյաց» Ա. Կարգ պատվանշանի նամակը:

Բժեղարհի՝ Ա. Ակրունյանի, իս մահու սրված Սուրիական Արժանյաց
արձագանք՝ գերագույն մեդալի վկայագիրք, 1950:

Ի վերջոյ, Սուրիոյ ժողովուրդին մատուցած իր տեղաբաժնայ
ծառայութիւններուն համար, 1950-ին, յէս մահու, Սուրիական
կառավարութիւնը Ս-լուռնյանը նաեւ զարգեցնելու «Սուրիական
Արժանյաց» արձագանք գերագոյն տրամեանով:

Սուրիական Արժանյաց արձագանք՝ գերագոյն պատվանշանք:

6 novembre 1937

Le Docteur A. A. BOUJIDJAT

Cher et honoré confrère,

Le Comité du Syndicat médical d'Alsace, dans sa séance du 10 octobre 1937 a décidé sous l'impulsion de M. BOUJIDJAT, de vous proposer à l'Assemblée générale qui a eu lieu le 20 octobre 1937, les membres du Syndicat des Médecins de l'Alsace.

Le Syndicat médical en fait du honneur de vous associer à ses travaux et les services que vous avez rendus à la médecine et à l'humanité souffrante durant les longues années de votre carrière médicale jusqu'à cette lettre vous avez été nommé de père en fils.

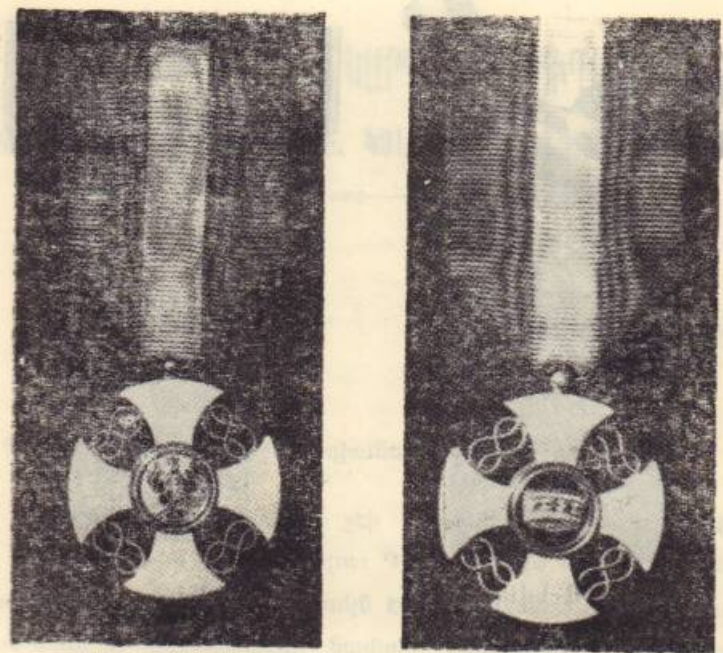
Le Comité se fait donc un plaisir de vous proposer une lettre d'adhésion et pour le bien du Docteur et pour le bien de l'Alsace qui vous ont été confiés par vous aux confrères d'Alsace et que vous méritez bien d'obtenir.

Veuillez agréer, Monsieur le BOUJIDJAT, l'assurance de ma très haute considération.

Le Secrétaire Général

Հայեր-ի բժշկական Սենդիկայի նամակը:

Գալով Հայերի Բժիշկներու Միութեան գնահատանքներուն, մեր ձեռքն ունինք 6 Նոյ. 1937 թվականը կրող նամակ մը Հայերի Բժշկական Սենդիկայի վարչութեան կողմէ, որը Ալաունյանին կը հաղորդէ թէ Պատվոյ Նախագահ ընտրված է Հայերի Բժիշկներու Միութեան: Իրվասալից սոյն գրութեան մէջ Ալաունյան յորոշուած է «Հայերի Բժիշկներու Հայր»: Արդ, 1946-ին, Աուրիոյ անկախութենէն անմիջապէս ետք, Հայերի վերակազմեալ Բժշկական Միութիւնը ցկեանս Պատվոյ Նախագահ ընտրեց Բժկ. Ա. Ա. Ալաունյանը:

Իսպական կառավարութեան կողմէ Ալբունյանին տրված մեդալը:

1914-էն առաջ, Իսպացի հարսակներու մատուցած ծառայութիւններուն համար, Արքայ Վիկտոր Էմմանուէլի կառավարութիւնը հովարակով մը «Իսպական Գահի Սպարտ» շիտոսը կու տայ Ալաունյանին, եւ զինք կը գարգտվասէ համապատասխան մեդալով:

ԱՅԼ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՆԵՐՈՒ ԿՐԻՔԱՆՇԱՆՆԵՐ

Միջին Արևելիան
«Բժեկազիսական օրեր»
Բեյրութ, 1938

Վիրաբոյժներու Միջազգ.
Կոլեջ
Բրաւսել, 1938

• • •

Ալանույանի Վիրաբոյժներու Միջազգային Կոլեջ-ի համագումարին համար զատրաստած ինքնակենսագրութեան անգլերէն բնագիրը ամբողջութեամբ լոյս տեսած է Նիւ-Յորկ հրատարակչող Գհե Արմինյան Միքըր - Աղեկսէյսը տարաթարաթիւն մէջ որոշուած յոգովածաւարք, 1939, Մայիս 31 Չորեքշաբթի թիվէն սկստալ:

Հայերէն հետեւեալ թարգմանութեան մէջ ջանք թափած ենք զահագանելու հեղինակին իւրայայտուկ ոճն ու տարադրանքը:

ԲԺ. ԱԼԹՈՒՆՅԱՆԻՆ ԿԱՐԴԱՑԱԾ ՈՒՂԵՐՁԸ
ՎԻՐԱՐՈՅԺՆԵՐՈՒ ՄԻՋՂԵՒ. ԿՈԼԵՋ-Ի ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

Նիւ - Յորկ, 23 Մայիս 1939

Պր. Պրեզիդենտ, յարգելի Կոլլեգիաներ,

Ես կանխօրօք տղեակ չէի լռէ Նիւ - Յորկ գիտի գալիս այն համագումարին մասնակցելու: Գոհս. Մաքս Թորթըի բարեկամական ջերմ ու հմայիչ նամակն էր որ զատհառ դարձավ զայնու որոտումիս. դժբախտաբար նամակը այնքան ուշ հասաւ որ զատրաստելու համար՝ մի քանի օր միայն ժամանակ ունեցայ: Այդ զատհառով ալ կը ցավիմ որ տեսնիկ հաղողագրութիւն մը չունիմ ձեզի սալիք: Խորհեցայ լռէ զուրցէ կարտնամ, այս մի քանի օրվան ընթացքին ունկնդրված տաս հետաքրքրական տւուսանելի հաղորդագրութիւններէն ձեր մօտ յառաջացած մտային լարվածութիւնը հանդարտեցնել, ձեզի կարդալով իմ ավելի քան 55 տարիներու բժեկական ու վիրաբուժական փորձառութեանս յուշագրութիւնը: Իրականին մէջ, ես իմ բժեկական գործունէութիւնս ավելի ալ կանուխ սկսած եմ, Ավագի մէջ:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԱ ՅԻՈՒՆ ՏԱՐԻՆ (*)

Իմ աշխարհ եկած աստններ, դժվար էր որ եւ է մէկու հա-
հար բժիշկ դառնալ: Բժեկական գիտելիքները ձեռք բերել կարե-
լի էր մի միայն առակերտելով: Աոյն դրուծիւնը առաջին անգամ
բարեփոխողը եղաւ ամերիկացի միսիոնար բժիշկ՝ Գոկս. Ջուլիս,
որ Ավագ գալով՝ իմ հօրս եւ հօրեղբօրս բժեկութիւնը սորվեցուց:
Ան տկար չմնաց եւ փոխարինվեցաւ Գոկս. Ուտսի կողմէ որ
Ավագի մէջ մեծ համբաւի սիրացաւ:

Ես ինքս բժիշկ դառնալ որոտցի հօրս մահական օրը:

Երբ 7 տարեկան էի, հայրս ծանր հիվանդացաւ: Օրեր
կ'անցնէին, իսկ ջերմութիւնը կը մնար սաստիկ: Երբորդ օր է հայ-
րսս հնդրեց որ՝ «բժեկութեան գիրքը» բանալով կարգայինք թո-
քասագի գլուխը: Մայրս որ քահանայի աղջիկ էր եւ ուսուցչուհի
տղվոյն ծնական դպրոցին մէջ, բժեկութեան գիրքը բանալով
կարգաց նետալ հասկնալու ուր գրված էր որ հիվանդութեան տեղ-
դրութիւնը 10 օր է եւ նոյնատեղ՝ զարագային կը վերջանայ
«լիզի»ով, իսկ աննոյն զարագանետուն՝ «կրիզիս»ով, որը կը-
նար նաեւ մահացու ըլլալ: Այսպէս՝ վերջված մինչ մայրս հի-
վանդին հնամբ կը սանէր, եւ օրացոյցի վրայ օրեր կը համեռի:
Երբ 10-րդ օրը հասաւ, հայրս վախճանեցաւ: Աոյն դէպքը մահ-
րաւ հոգվոյս այնպէս ներգործեց՝ որ եւ վճռեցի բժիշկ դառնալ:

(*) Հեղինակը նկատի առած է Հայերի մէջ գտնված Երջանքի միայն, միջդեռ ան
հիւ-Յորդէն Երջանավարս ելած է, թվականէն 55 տարի առաջ՝ 1885-ին, իսկ
Ռեւերի Բժեկական Գարոցէն 1881-ին, սոյն ուղերձի թվականէն մօտ 80 տարի
առաջ: Այրուկան յետագային սոյ Երջանակից գործի մօտ «սար տարիներ, գրեթէ
միջեկ իր կեանքին վախճանք, եթիւ ձգելով 70 տարվայ բիւռն գործունէութե-
ան մրցանք Երջան մը առանց կարեվոր թողնուածներու:

Այդ օրերուն ծնական մեր դպրոցներ այնքան կտրճ էին՝
որ սորվելէ յետոյ ինչ որ հնարին էր, 14 տարեկանիս որոտցի որ-
գէս դեղատունի աշկերտ, Գոկս. Ուտս-ի մօտ մտնել նոյնտեղ
ունենալով ավելի էքք՝ անոր բժեկական դասարանին միանալ:
Մի քիչ անգլերէն սորվելուս զէս, ոչ տաս ուր՝ կարողացայ բոլոր
դեղագիրտը գասրատել. նոյն ժամանակ՝ արդէն սորված էի իմ
ֆոքը հասակակիցներուս արտները բանալ, դասակին սուր կողմը
վեր բռնելով՝ որգէսի ավելի կորը գտնվող անօրները կտրելէ
հուսափիմ: Ժամանակի ընթացքին Գոկս. Ուտսի բժեկական դա-
սարանին միացայ եւ անասով ու քիմիա սորվեցայ:

Գոկս. Ուտս մի քիչ թուրքերէն գիտէր իսկ առակերտե-
րը՝ նոյնքան քիչ անգլերէն. բայց տեսնիկ բառեր անգլերէն կը
սորվէին: Ջուլահտաբար, անոնք զրակսիկ լայն աշխատանք կը
տանէին գիտելով քննութիւններն ու վերահասունները:

Գոկս. Ուտսի հռչակին տնորհիվ, Ավագ կարելու բժեկա-
կան կտրոնի մը վերածված էր: Տակավին երբ դեղատունի աշա-
կերտ էի, ներկայ կը գտնվէի կարգ մը գործողութիւններու: Այն
օրը որ միզազարկի քարի զարագայ մը ներկայանար, դա իմ ա-
մենամեծ հրճվանքս կ'ըլլար: Բժիշկը քարը հազիվ դուրս հանած՝
կը բացողէի զայն ձեռքէն յափեսակելու ու զահել, մերժելով զայն
հիվանդին տերտուն ցուցնել, մինչեւ որ ինծի լաւ «գակեիտ» մը
տային ...:

Գոկս. Ուտսի բժեկական դպրոցը կը բաղկանար հասա-
րակ սենեակէ մը որուն մէջ կային մի քանի ցուցաբարտսներ եւ
մարդու կմախք մը: Այստեղ ան իր նօտերը կը գրուցէր սաներուն:
Գալով վերահասունութիւններուն, առիթը կ'ունենայինք տեսնելու
կողմնային կիսոտնոյն, անդամահասուններ, կտրված ճողվածներ,
ուռուցքներ (զայնմանակ որ վզին տաս մօտերը չըլլային), արտ-
ներ, մանկաբարձութեան մարդի մէջ՝ ներքին զոտաբշտում եւ
Յորտոզս, արտունի եւ զլեկային ջրահալաքի ճորակում. որգէս
նարկոգ՝ տաւր կը գործածվէր: Գալով գործիքներուն, Գոկս. Ուտս

Կը գործածէր զոնքը եւ բարստոյ՞ գուղիկներ: Երջանին մէջ կային նաեւ անորակ վիրաբոյժներ, որոնք զաղափար իսկ չունէին բարստոյ՞ զոնքերու մասին: Տեսեմբար, միգամանի բարի դէպքին, վարէն՝ ուղիղ աղիքի ճամբով մասնատուափէլով, բարե կը ճնշէին ետքի վրայ (նահայտոյթ) եւ դանակի կողմային հարվածով մը դուրս կը տարսէին: Այս կարգի վիրաբոյժներ ի հարկէ լաիլ չէին կազմէր, ոչ ալ անոնց վիրահասումները միտք ալ յաջող դուրս կու գային: Ուստի՝ Գոկ, Ուտսի հռչակը սակավ արածվեցավ դէպի հարավ մինչեւ Մարտ եւ դէպի հիւսիս մինչեւ Ապրիլ:

Այսուհանդերձ, ես ոչ մէկ քաւտոսով կամ ֆոքը միջ-գտրիսոնային վիրահասում չեստայ: Ծողվածի դէպքեր վիրահասման կ'ենթարկվէին մի միայն կտրուովի զարագայի եւ միակ կտրուքը որ կը գործարդէր կը կայանար աղիքը դէպի ներս հեւլ, բլլար այն սեղանով կամ ոչ: Այս գործողութիւնը ստեղ այնքան ուր կը կատարվէր որ եւս յաճախ մահացու զարագանքը կը գաստէին:

Ազգայնական երջանին, Գոկ Ուտս քլորոֆորմ կը գործածէր, մինչեւ այն օրը երբ՝ իր սեպտիտներուն հետ ան զիւր մեզ ցացած էր, ուր հիվանդը քլորոֆորմի սակ մտնով գործողութիւնը սկսելէ առաջ: Հիվանդին ընդ սնիքը որ մինչ այդ՝ հնճոք կը գաստատէին ի գաշիվ բժիշկին եւ իր օգնականներուն, իրենց վրայ դարձան, լաէր օգնական սեպտիտներէն ոմանք կրցան գործիլ, սակայն մնացեալը այդ օր լավ սփոց մը կտրան: Այնուհետեւ, ալ՝ քլորոֆորմ չի գործածվեցավ: Եւտը ճալիք գործիքը ծալված լաւտ մը կամ հաստ լաւտը կը բաղկանար որուն մէջ մի քիչ բամբակ:

Կը վերջեւ գլխասիկ գործողութիւն մը մարդը յաջողօր տրուին տեսանդէ մտնով: արդ ետց օգնականներ ծանր հանդիմանվեցան, բանի որ «ծանգոսած անդներ» գործածած էին:

Վիրահասման յասուկ սեղան չէր գործածվէր այլ հասարակ կամ գասահական երկու սնունդներ քով քովի դրված, որ կը ճարտիքը բլլայ հիվանդին տունէն բլլայ այլ տեղ:

Այդ օրերուն՝ Անտերի մէջ Կեդրոնական Թորքոյ Բժշկական Գորոցի բացուե վերջ մը դրավ Ավագի մէջ Գոկ: Ուտսի բժկական ուսուցումին: Իմ հօտորայրս որ բժիշկ էր Ամասիոյ մէջ զիս իր մօտ կանչած բլլալով՝ Ավագը լքեցի ու զացի իր մօտ: Ինք՝ ինչդէս նաեւ իր երկու որդիները, նմանազէս ճանչցված բժիշկներ էին հոն: Իմ գաստականութիւններս էին՝ դեղասունի գործ, վիրահասումներու օգնել, ձիերու նայիլ ու եուկայի գնումներ կատարել: Մէկը չկար որեւէ կարենայի անգլերէն սորվիլ, այնդէս որ գիտերները մինակս սկսայ բառարանէն անգլերէն բառեր սորվիլ:

Այդ լավականներուն, հակաեռիչներուն սակավին եւս ուրաղութիւն ընող չկար եւ վիրաբոյժներ գործողութիւն առաջ քիչ անգամ ձեռքերնին կը լվային, լաւտ գործողութիւն տէր՝ միտք: Այսուհանդերձ իմ մէլ հօտորօրորիս որ Գոկ, Ուտսին սեպտիտներէր, սովոր էր մի քանի անգլերէն գիրք կարդալ եւ այսպէս նորութիւններուն հետեւիլ: Անտրոպոսիկ մեռոցի առաջին մէկ լաւ սողիւնքը որ տեսայ՝ իր գործին մէջ էր, գարագան հետեւալին էր. — սառե-սառեւրկու արեւկան ճղայ մը կտրանի ծառը բարձրացած էր մարք տունէն մեկնելէ տէր: Տղան ճախ կողմին վրայ իյնալով, սոր ճիւղ մը ծակած էր իր ֆոքը: Տունը մարդ չբլլալով՝ սն ճիւղին անցած վիճակի մէջ մնացած էր 4 ժամ: Ի վերջոյ էրբ զայն ճիւղէն բաւեցին, աղիքի խտոր իլորս մը դուրս կու գար վերքէն: Երբ հօտորօրորիս եկավ զայն դարմանելու, ան սառե մը առավ եւ ուրաղութեամբ լվայէ տէր, նոր ջուր դրով որուն վրայ մի քանի կաթիլ անցիլ կարբոլիկ ու վերքն եւ աղիքը կրկին անգամ լավ մը լվայէ տէր իր վարժ մասնորով աղիքի ոլորները զգուտէն տե դրալ ֆորին մէջ ու վերքը կարց առանց ջրքամ գաստոյքի: Տղան լավացավ որ վերքն ալ միայնգամայն:

Sortորայրս օր մե Աստուծոյ կանչվեցաւ . ձիով՝ տրեք օր-
վայ ճամբայ . եւ ալ իրեն ընկերացայ : Կանչված էինք արտակարգ
խոտոր ամուճու ջրահավաքի գարագայ մե դարմանելու : Կարուս
ծնականսի վաճառական մեմ էր : Այդ օրերուն հիզոնցելե կե վի-
րահասկեր հաստ ատրով մե հեղուկե ճորակելէ ետք՝ տղարկին
մէջ սիսեր մե գետեղելով : Սիսերի գետեղումե կե կասարվեր բազ-
լիզով սպեղանիով ու այսպէսով կե ստացվեր հիմնական բուժումե :
Վիթափոխութիւնե ամէն օր եւ կե կասարէի հօտեղօքս տղ, հի-
վանդե զսնելով որ հօտեղայրս զինք կե ցավցնէր : Ատրոված ե-
ղայ այդպէս ալ տարուակել մինչեւ որ հիվանդե կասարեալ ա-
ռողջացաւ : Այն ծառայութեանս համար ալ ինծի 15 «մէճիսի»
գրակէր սրվեցաւ, որուն հետ եւ առաջին Եւրոպական զգեստ
զնէցի :

Աստուծոյ մէջ մենք մի բանի ուրիշ հիվանդներ ալ ունե-
ցանք, սակայն եւ զիւրաւորաբար կե զբաղվէի հօտեղօքս ճաշեր
եփելով ու ձիերուն նայելով : Հոս իմ ամենամեծ հրճվանքս էր ձի-
երե ծով սանիլ ու անոնց լոզանք սալ, իսկ մէկ հասին վրայ ալ
մերա հեծնելով ման գալ :

Մինչ այդ՝ եւ կե սգաստի Գոկս . Արևիին որ նշանված էր
իմ մէկ մօտիկ ազգականուհիս : Ան Միացեալ Նահանգներէն
վերադարձալով, որպէս գրոճեաւր Անտեք տրաւալու էր կտրոնա-
կան Թուրքիոյ կոչոյ-ի մէջ դասավանդելու համար : Ան տրջա-
նավարս էր Նի - Յուկի Բժշկական Ինստիտուտին եւ աշխատած
էր Բուկիինի Ակնաբուժական հիվանդանոցներուն մէջ : Ամուս-
նութիւնե Ամերիկայի մէջ կնքած ըլլալով, ան վերադարձաւ Ան-
տեք ու եւ ալ իրեն ընկերացայ : Ծանապարհորդութիւնե զիսկածէ
զուրկ չմնաց : Լեռնային տրջանի մե հանրաճանաօր կիրճերուն մէջ՝
ավազակներու կողմէ յարձակումի ենթակելով՝ մեր բոլոր ու-
նեցածներե կորսնցուցինք : Կարսին գոհարեղէնե, կահոյքներն ու
մեր հագուստեղէնե վերցուցին ու լոկ մեր վրայի հագուստներով
հասանք Անտեք :

Անտեք գոթոցե ամենազարմանալի բժկական դոքտորն էր,
որ մարդ կրնայ տեղակայել : Վիթափոխութեան գրոճեաւրե Ծա-

կույտեսի միս անդամներուն հետ կրճեղով հեռացած էր : Այ
հիվանդանոց կար, ոչ կիլիկա եւ ոչ ալ ուսուցիչ՝ ի բաց ատալ
քիմիայի գրոճեաւրէն : Բժշկագիտութեան բաժնի համար մասնավոր
էնք ալ չկար . սենեակ մե յատկացված էր ուր կային մի բանի
առնուներ ու սկելէս մե : Որպէս կիլիկա ծառայելու համար հա-
տարակ տուն մե վարձված էր, որ դասագիրքէ մե օրվան դասա-
նոսութիւնե կե զբաղարդացվէր : Կոչոյք անեան Յոնս մե ունէր
այդքս ուսանողներու համար : Իմ սնունդէն ավելին այդ գանձա-
նակէն ստանալ հնարավոր չըլլալով, ինծի գրասօսն սիլին դասա-
տաճե ավելի եւ գարտգի մէջ հող կրել, որուն փոխարէն կե ստա-
նայի ժամե 1.5 դր. այսպէս 140 ժամ հարկ տղով աշխատի,
կէյ-ի անասովա եւ Գայտոնի Ինքնուրուպ գիրքերե ունեցալու
համար :

Պարագոյ ժամերուն ինձ յաջողվեցաւ նախագարտասա-
կան գիտական բաժանմունքի օգնական դառնալ ու մասնավոր
թարգման՝ ամերիկացի նոր ժամանած բժիշկի մե, որ մասնաբար-
ձուութիւն կե դասավանդէր : Այն գրասօսն ինձ լայնատեց մի քիչ
ավելի փող վաստակի : Այդ տարիներուն եւ լայնատեց էի գոյ տ-
ղած բժշկական կուրսերե ու զիս ընտրեցին կրտսեր դասավանդող
(Tutor) : Արդ՝ անակնկալօրէն իմ դասավանդած առաջին կար-
գին տկան միանալ գիտական բաժանմունքի մի բանի տրջանա-
վարներ, որոնք կե փափաքէին իմ անասովայի եւ Ինքնուրուպայի
դասերու հետեղի, ոչ լաճ բժիշկ դառնալու նպատակով, այլ զարգ
անոր համար որ նիւթե հետաքրքրած էր զիրենք :

Արդ նոյն միջոցին եւ կարողացայ սկելէսի բավարար մա-
տեր հավաքել գրեղման փորձներու միջոցով, որոնք ամէն ան-
գամ որ լավ ոսկոր մե զսնէին ինծի կե բերէին : Գալով դիւտե-
ձուսի մատերիայի, մեր միակ միջոցե կե կայանար ձմռան տղա-
նակին գրեղմաններէն մարմիններ գողնալ : Օր մե քաղաքէն մէկ
յանկարծամահ տղով ու մենք իսկուս հետաքրքրված էինք դիւտե-
նութիւն մե կասարել մտաւային վրայ, հասկնալու համար մահ-

վան գրաստանը: Ուստի՝ գերեզմանին վայրը հետախուզած ըլլալով, մերկայի տեղոյ մը գացինք ու մարմինը վերցուցինք: Արդ՝ մարմինը սոյն վայրի մէջ միայն առժամայ դրված ըլլալով, հետվեալ կիրակի զայն վերջնական գերեզմանը փոխադրելու միջոցով՝ ընտանիքը եկան դագաղը վերցնելու. բայց ինչ զարմանք որ գերեզմանի մէջ ոչինչ կար...: Ոչք քաղաքը խռովեցավ. բայց բժշկական ուսանողներու բարի սովորութիւններուն անտեղեակ չըլլալով, անոնք ուղղվեցան ուր որ անկ էր: Գիսկը չյանձնեցինք մինչեւ որ թոյլ սլին մեր գննուած ի կատար հանելու:

Տարի մը վերջ Դոկտ. Եփօրս հասավ ինձի միանալու եւ գործը մեր երկուքին մէջ բաժնեցինք, քանի որ դայեակ ուսուցիչն ալ մեկնած էր: Անտէր տէր սարի այսպէս տարունակելէ տէր, եւ Ամերիկայ մեկնեցայ գրոնտսթրական որակով ձեռք բերելու եւ ես Անտէր գալով ուսուցչութիւնս տարունակելու համար: Նիւ-Յորկի մէջ արձանագրվեցայ կալեմօրիա համալսարանի կոլէջ ալ Ֆիզիքսուս եւ Սարջէնս հաստատութեան, եւ մէկ տարվայ լրիվ կուրսերու եւ դաստիարակութիւններու հետեւելէ տէր, բոլոր քննութիւնները յաջող անցնելով ստացայ իր իրաւունքը:

Տարեվերջին՝ տեղւոյն Թուրքիայի հիվանդանոցին մէջ զայն հանգր կար կրտսէր վիրաբոյժի մը (House Surgeon): Այդ գրաստանին համար մրցումի մասնակցելով՝ յաջողեցայ իրավունք ձեռք բերել գրաստանը ստանցնելու: Բայց իմ ուսուցիչս Պրոֆ. Ամնոն որ տեղեակ էր իմ ազգայն ձգտումներուս, ինձ խորհուրդ տուաւ չեմուրդունիլ այդ գրաստանը, այլ մեկնիլ Գերմանիա: Ասկայն սպասելով Գերմանիոյ մէջ յաջորդ տրջանի կուրսերուն բացումին, մինչ այդ եւ 5 ամիս ալ անցուցի հայցմանի լաբորատորիայի մէջ: Այստեղ սիստոկոպի սովորեցայ եւ գրոնտսթրիկ հսկողութեան սակ ավարտեցի իր դասագիրքը: Գործէս այնքան զոհ մնաց որ, ինձի առաջարկեց իր մօտ մնալ, ու իր գիրքին նոր հրատարակութեան մասնակցիլ, խոստանալով որպէս աշխատակից հեղինակ՝ անունս ալ դնել իր անունին հետ: Ասկայն եւ հրատարեցայ որովհետեւ... Անտէր ինձ կը սպասէր:

Հոկտեմբերին հայտարարուցաւ Չերնի-ի եւ Էրբ-ի մօտ ուսանելու համար: Երկու տեղ հետեւելէ տէր՝ գացի Բեռլին, քանի որ հայտարարուցի մէջ հնարավորութիւն չունի բակտերիոլոգիայի կուրսի հետեւելու: Բեռլինի մէջ Քոն-ի լաբորատորիան մտայ, 6 ամիս գործնական բակտերիոլոգիայի կուրսի հետեւելու համար: Այս մէկն ալ ավարտելով՝ Կ. Պոլիս եկայ գրաստան քննութիւնները անցնելու եւ Թուրքիոյ մէջ գործելու արժանութիւն ստանալու համար: Այնուհետեւ եկայ Անտէր: Այստեղ հարց ծագեցավ թէ ինչ կերպով գործէի հասուցանել այն գումարը որ կարգ մը բարեկամներ ինձ փոխ տուած էին: Որոշեցի արձակուրդներուն բժշկական Երջագոյն կատարել ղեկի Ուրճա, Գիւրբէր, Եայլն, դրամ տարելու համար: Ուրճա ձեռք բերած առաջին յաջողութիւնս իմ տուրջ ժողովեց ավելի թիվով հիվանդներ քան ինչ որ կ'ակնկալէի եւ կ'ընայի դարմանել: Այն յաջողութիւնը կը բարկանար գործողութեան մը մէջ, որով եւ 6 տարեկան տղայի մը վիզէն, իր գլուխին կէս ծավալով ուռուցք մը յաջող կերպով անջատեցի: Տվեալ զայնմաներու սակ. նոյնիսկ տաճ գործողութեան վստահութեամբ զանց անցնէք, կ'արժէ զոնք յիշել որ անյաջողութեան դեպքին, նախանձոն թուրք բժիշկներ անկասկած իմ յետագայ գրական կայիս արգելք գիտի հանդիսանային: Ահա թէ ինչ զայնմաներու սակ յանձն առի վիրահատութեան վնաս, որը կատարեցի իմ ունեցած լոկ չորս անօրային աքցաններով (Inrutau):

Անվերելի մէջ՝ այլ վիրահատութեան կարգին, կատարեցի երկու հետաքրքրական գործողութիւններ. առաջինը 90 տարեկան քիւրս մեծ էր որ անուրիս սակ ունէր զանգված մը, այնքան կտոր որ իր մաշկանով զայն կը ծածկէր, ու յաճախ Բեռլին-ի ժամատարներ այն սպաւորութիւնը կ'ունենային որ ան թափին սակ ծրար մը զանաճ՝ մաքսանեցնութիւն կ'ընէր: Ֆիզիկական քննութիւնս հանգեցավ «Ֆիբրոլիթոս» բարոբակ ուռուցք անստանալուն: Առաջարկեցի վիրահատութեամբ, զորս դարձեալ կատարեցի իմ ստանալով գործիքներով: Ուռուցքը կտրեց 1 եւ 3/4 «բասման», այսինքն մօտ 12 լիբրա:

Երկրորդ հետաքրքրական դեպքը որ «տասյ» արար կին մեզ էր գորս հուծկու եւ ամրակազմ մարդ մե՛ իր գորավոր թեվերուն վրայ վերցուցած ինծի կե բերե: Մարդը կնոջ որդին էր. 65 տարեկան բլլալով հանդերձ, իր մազերուն մէջ մէկ հաս իսկ ճերմակ թել չկար: Ծերունի կինը, ծունկերուն ռոմաշիզովի գասճառով չէր կրնար բալլել: Ֆիզիկական բնուրւտան՝ նկատեցի որ վարի ծնօտին վրայ արք մե կարծի ասամներ ունէր. հարցաբննութան երեվան եկավ որ այս իր արտացանած երրորդ ասամնաբարն էր: Տրված տղեկութիւններու վրայ արիքը հաւլեցինք 108:

Բնութան իմ օնորաք կէս «մեծիսի» էր. 6 արքավայ բնութացքին կատարեցի մօտ 150 գործողութիւններ եւ 900 բնութիւն: Ասով բոլոր գարեքեր գոցեցի եւ մի քիչ ալ փող ավելցավ ամուսնանալու համար:

Անտքի մէջ կ'աշխատի դոկտորներ Գրահամի եւ Եգփերի հետ գործակցելով: Ասկայն յարքական կարավարութիւնը բժշկական դպրոցի բարունակվելուն ազգութներ ստեղծեց: Այս՝ եւ նիւթական այլ դժվարութիւններ ի վերջոյ անկաբերի դարձուցին դպրոցին գոյատեւումը: Գոկս. Գրահամ եւ եւ որոշեցինք մեկնիլ ինք, նաև Ա.սանա եւ յետոյ Բեյրութ, իսկ ես՝ հալեք որդագի Անտքէն տա չհեռանալ ու կարենալ հոն վերադառնալ դպրոցի վերաբացվելուն գարագային:

Հալեք տղավորվելէ առաջ, ալ գարեք չուկիլ ոչ ալ փող. հետևաբար որոշեցի որիտ արջագոյն մե բնիլ դեղի արեվելք գորավ վաստկելու համար: Վեց ամիս այսպէս աշխատելով, բավական սակ տարեցայ Վիեննա եւ Անգլիա կարենալ տեսալու համար: Վիեննայի մէջ յաճախեցի Բիլոռո-ի կլինիկան ուր Աալցեր եւ Վոն-Այգելբերկ կ'աշխատակցէին իրեն որդու օգնականներ: Այստղ հետևեցայ գրակիկ կուրսի մե, միաժամանակ Մեյերսի հիվանդանոցին մէջ հետևելով մասնավոր մանկաբուժական դաս-բնութացքի, բանգի իմ անդրանիկ զավակս կորսնցուցած էինք այդ

ճիւղի մէջ տղանութան գասճառով: Ետ այսու՝ Անգլիա գացինք ուր Այնթա Մեյրի հիվանդանոցին մէջ մնացի, որտղ ծնած է ձեր Պրեզիդենտը (*):

Արդ դեղի հալեք ճամբայ ելանք անհրաժեշտ արք մե կազմածներու կից, ճշացող նորածինով մե ու զինք նմանող բուժ-բոյր-մօք հետ, թվականէս ճիտ ու ճիտ 50 արիներ առաջ:

Հալեք ժամանելու երկրորդ օրն իսկ գործի սկսայ եւ գարմանալիորէն հոս ալ, ինչպէս ուրիտ տղեր իմ բնած առաջին կէս երկոսասնակ հիվանդներ անյոյս գարագաներ էին, ու այդպէս ալ բարի իրենց տրերուն: Մենք տղավորվեցանք տուն մե, որը մէջ-բնդ-մէջ երկու բակ ունէր. գուրսի բակը կլինիկայի վերածեցի ու ներսիւն մեզի ծառայեց որդու բնակարան: Կլինիկայի մէջ մէկ սենեակ գաջով ճեղկցնելով՝ սամովարներով կահավորեցինք ստեղի ջուր հարաայրաբոյ համար: Այստղ իմ առժամայ գործողութան սենեակս դարձավ:

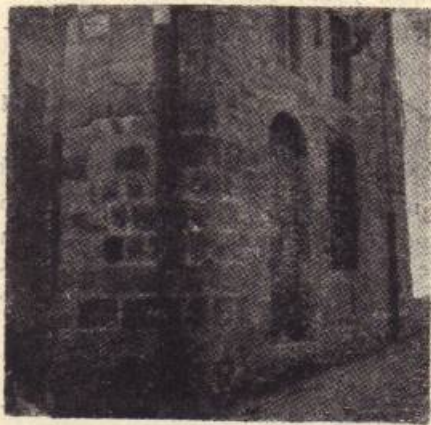
Հալեքի մէջ բժիշկի գակաս չկար. կային՝ բոլոր տիրոգական ազգութիւններէ (**). կային նաեւ եզիգացի որակեալ բժիշկներ եւ մի երկոսասնակ զինվորական բժիշկներ, որոնք արտօնված էին բանակէն գուրս ալ աշխատելու. սակայն չկար մէկ հասիկ որակեալ դեղագործ: Բժիշկներէն տատը, արբեր բնասնիքներու հետ հասկացողութան եկած էին սրվելիք նմանքին վարձատրութան մասին, ինչ որ կը հանգր 2-3 հնչին ոսկիի արվան բնութացքին սրված այցելութիւններու համար, եւ 2-3 դրուտ իւրաբանչիւր դեղագրի համար: Իւրաբանչիւր բժիշկ ունէր

(*) Թրանկին Տեյանոյ Ռուզվելտ:

(**) Այդ օրերուն բնութեւնով՝ բժշկութիւնը օտարներուն առանցճաշարմունք եւ իւրտանչիւր նկատառարանի կից կար իր ազգութեան բժիշկը, անգլիացի բժիշկ, իսպայցի բժիշկ, ժրանագի բժիշկ եւ այլն: Այբուբոյան ալ ի վերջոյ կոչվեցաւ «Լեկոմ Ամբրանի»:

1895-ին Ալթունյանի հիմնած առաջին հիվանդանոցի դուռը (սպիտակ), 23 մասյա դերեջեկ լ'Ակապե

Այսեղ եր դեղատունն ալ հիվանդանոցին դեմ առ դեմ

իր սեփական դեղատունը: Անուրես, ջրմաշափի, հակամեղուսի և անտոսիկայի մասին գրեթե գաղափար չունէին և բժեկութիւնը անբախտաստեղիորէն աս կը մնար ավերակական մակարդակէն:

Այդ օրերուն հայրք այդքան ալ մեծ քաղաք մը չէր: Կլինիկայի համար դժվար էր յարմար տուն գտնել: Երէք արքեր տեղեր փոխեցինք մինչեւ որ ի վերջոյ հաստատեցանք ներկայ մեր հիվանդանոցին մէջ: Մեր

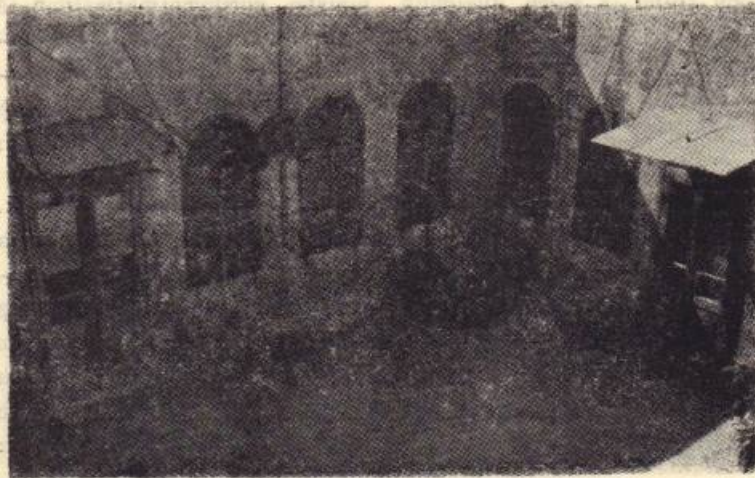
վերջին տունը 15 տարի մնացինք. այստեղ յարմարութիւն կար 16 անկողին գտնուելու: Իմ կոնսուլացիայի տնտեսաբան և ծառայող որդէս գործողութեան տնտեսակ, իսկ քովի փոքր սոցիալական լաբորատորիա ուրտեղ և մէզի անալիզը կը կատարէի, խուսիք բնութիւն ու մերձ միկրոսկոպի համար հիսկտնային տեղեկանք:

Մարդիկ այս տունը «Ալթունյան հիվանդանոց» կոչեցին. սակայն իրականին մէջ՝ դասարկ տնտեսակներուն մէջ՝ երկար մահճակալներէն զատ ոչինչ կար. ասոնք կը գործածէինք առավելագոյն վիճակով և զգոյշ համար: Հիվանդներ իրենք իրենց անկողինը կը բերէին. իրաքանչիւր իր ուստիքը ինք կը հայտնաբերէ իսկ հիվանդին քով կը մնար ընտանիքէն մէկը որդէս խնամող բուժքոյր: Այս վերջինն ալ իր մահիճը կ'ունենար, որ ծալվելով կը գտնուէր հիվանդին մահճակալին տակ ցտեղ ասէն:

Մեր զարհուրանալի տնտեսականութիւնն էր զիրենք առաջնորդել, վերջերս փոխել և դէպք ալ: Ունեւոր հիվանդները կը վիճակներէնք կամ իրենց տնտեսութեան մէջ, և կամ ալ գործողութեանէն տեք՝ զարհուրանալի վրայ զիրենք տուն կ'ուղարկէինք: Ամբողջ քաղաքին մէջ մէկ հաս իսկ որակեալ բուժքոյր չկար: Հետեւաբար, բանիմաց մի կին և տղամարդ մը վարժեցուցինք որդէս բուժքոյր ու վի-

Մասի գեպի հիվանդանոցի բակը

Հիվանդանոցի բակը ներկայիս, աջի դուռը կ'առաջնորդեր
 Բնուրբեան եւ գործողութեան սենեակները. ձախիճը՝
 ստացիոնար հիվանդներու դահլիճը:

րափոխ, որոնք ի վերջոյ նաեւ գնահատելի օգնականներ դարձան
 գործողութիւններու զահուն:

1896-ին երբ Անգլիա գացինք, Ք - ճառագայթը սակավին
 նոր զտնված էր (*): Ուստեանի մօտ Ք - ճառագայթի լման կազ-
 մած մե գնեցի, որ բի-քրոմաս բասարիաներով կ'աշխատէր ու մեր
 հետ հալէր բերինք: Այսօրէս առավելութիւն ունեցայ բոլոր տվոր-
 զացիներէ եւ կառավարական բարձր գաբտօններէ հրավիրելու,
 որոնց սվի սպառիչ դասախօսութիւն մե եւ ցուցադրեցի թէ մուռ-
 խցիկի մէջ ինչօրէս կը գործէր ազարաւ: Այցելուներուն ցուցուցի
 իրենց իսկ ձեռքերուն ոսկորներէ, իսկ փայտ սուփերուն մէջ մե-
 սաղէ առարկաներ գնելով՝ բացատրեցի թէ Ք - ճառագայթներ

(*) Ռեօնգէնի գիւր 1895-ից է:

ինչօրէս կը թափանցեն աչքի համար անթափանց նիւթերէն: Այս
 առաջին կազմածը երկուր տարիներ ծառայեց փամփուրտներու եւ
 վերջավորութիւններու կոտորածներու յայտնաբերման: Երբ հի-
 վանդանոցը կառուցվեցավ, 1912-ին մեր ներկայ Ք - ճառագայթի
 շէնքի կը Անգլիա ուղարկեցի: Ան կոնսուրուկտորի գործարանը մտավ
 եւ ամիսներով սերտեց ազարաւին յօրինվածքը: Այնուհետեւ Աի-
 մենս-ի հիվանդանոց գնաց զբաւակնելի ստա՞ծի համար: Ի վերջոյ ան
 մեզի վերադարձավ 12 մասնաշափ կայծ սվող Ք - ճառագայթի
 նոր կազմածով եւ 5 ձիու ոյժ էլէքտրական գեներատորով մե, որը
 թէ Ք - ճառագայթը կը բանեցնէր եւ թէ այ հիվանդանոցը կը
 լուսավորէր: Առաջին համաշխարհային պատերազմին՝ սա միակ
 Ք - ճառագայթի կազմածն էր ամբողջ Աուրիոյ եւ Պաղտսիսի մէջ:
 Ան լավ ծառայեց ե՛ւ զինվորականութեան, ե՛ւ սվիլի ժողովուր-
 դին: Այս գործիքը սակավին կը գահեմք, ու հնարավոր է զայն
 գործածել տէ՛ր կարիք ըլլայ:

Իմ հալէր քաղաքը գալէն քիչ յետոյ գաւազան կարեվորա-
 գոյն դէպքերուն կարգին, իրենք Աուրեան համրի թիկնազահ-
 ներէն մէկուն աղջկան կոնսուլացիայի կանցվիլս: Հայրը հալէր
 աքսորված էր Աուրեանին կողմէ: Երբ իրենց բնակարանը հասայ,
 հոն գտայ 4 տվորպի եւ 5 բանակային բժիշկներ, որոնք դուստր
 կը դարմանէին որօրէս «բարակցավ» (հիւծանս՝ կամ սուր տուրե-
 կուլոզ միլիարիս): Յայտնի ընտանիքէ այս հիվանդը, մինչեւ իսկ
 Պոլսոյ մէջ մահոգութեան առարկայ դարձած էր: Աուրեանին
 զայաւաք ամէն օր տղեակ կը գահվէր տղեակով: Հիվանդու-
 թեան զարգացումին տղեակնայլէ տք, միմակս վեր գացի եւ բոն-
 նեցի հիվանդը: Այն տղեակացութեան հանգեցայ թէ թիճոհի
 լուրջ գարագայ մեմ էր բրոնխոթաքարոքով, ինչօրէս յաճանս կը
 գաւազանի «աշինամիկ» շիճոհի գարագաններուն:

Երբ վար իջնելով զարափարս յայտնեցի, իմ բոլոր կողմ -
 գիաներէ այնքան զայրացան, որ կը կարծէի թէ զիս հում - հում
 գիտի ուտեն: Բայց իրենց փոխ առաջադրած անհասանալունս այ

անյոյս ըլլալով, հիվանդը ձգեցին իմ հնամբիս: Երկու Եաբառէն հիվանդին ջերմաստիճանը նորմալացավ և արդէն սկսավ ազաքի- նի: Այդ օրերուն ներքին բժշկութիւնը տաւ տե մնացած ըլլալով՝ բոլոր ջերմութիւնները կը դասավորուէին կամ որպէս «բնդմիջվող» և կամ «կրկնվող» տեսքեր: Տիճոկը որպէս մասնավոր հիվան- դութիւնը սակավին չէր ճանչցված: Բայն չէին զիտը նաեւ տիճու- սի տեսքին մասին, որքէ տարին մի քանի գարազաներ կը տեսնէի: Վերաբուժութիւնը ավելի վատ էր: Ամէն անգամ որ վիրահատու կ'արաջարկէի, կանայք տեսնին կը ծեծէին, մագրեմին կը փե- տէին ու կը գորշցային, կարծես թէ իրենց վահճանը յայտարարած ըլլայի: Ի յայտ է, գրաստան ունէին այդ բնէլու, քանզի վիրահա- տումներ յաճախ մահով կը վերջանային:

Երբ հալտը ժամանեցի, առաջին հերթին չորս հիվանդներ տեսայ որոնք «կողմնային լիտոսով» հին ձեւի գործողութեան հետեւանքով միզամանի կլիվակներ (ֆիստուլա) ունեցած էին, ինչ- պէս նաեւ բազմաթիվ հիվանդներ վիրահարի ճողվածներով (հե- միա) առանց կաթի անհետման ձգված: Վերջիններէն մէկը մուրա- ցիկ մեծ էր որուն փորը գրեթէ օրգան չէր մնացեր. ինչ որ կար, լցված էր վառ հերմիայի սոգրակին մէջ: Այնպէս վիճակ ստաց- ված էր որ երբ արտոնին վրայ նստէր, երկրորդ փորը կահված՝ գտնուէր կը դողար. իսկ երբ կը բալէր, ստիպված կ'ըլլար վիզէն ձգված կահոցով մե գարկէ տալէլ տալ: Կեղով մեծ ալ այս վի- ճակը իրեն սպորտիսի ճամբայ բրած էր, փողոցի մէջ ինքզինք մարդկանց ցուցադրելով:

Գրեթէ նոյն ծավալի հասած սոգրակի ջրահավաքներ ալ կը տեսնէինք ինչպէս նաեւ կանանց մօտ, մինչեւ 27 ֆունդ կե- ռող ձվարանի ուռուցքներ, յարաջացած երկամային կիստեր, լիարդի արտներ, բնագարկեր եւայլն: Մի կուսքով հալտը վիրա- բուժական կարելիութիւններով տաւ հարուս դարձ մեծ էր:

Այդ օրերուն, փոքի ոտկավոր ուռուցքները արեւադարձ-

նիալ մեռողով կը վիրահատուէին: Ուռուցքը փորէն դուրս քաշելէ տք՝ գերհոնի մաշկը կը կարվէր ու անոր ոտկի տուրջ կ'ամրաց- վէր. արդ՝ ոտկը կ'առնուէր սիւղով կապելէ տք, կապէն վեր եր- կու ամբուրներ կը գետնվէին ուռուցքի մէջ որ տե փորին մէջ չսահի: Վերջավորութեան՝ ուռուցքը կը վերցվէր ու ոտկը մաս- նավոր անստիպող փոշով մե կը դարմանվէր: 19-րդ օրը, սեղ- մված հիւսկէնի փոսումով՝ կապը կ'իյնար յետին ձգելով գորտա- նման երկրորդ սոքի մե: Պերիտոնիսի որ տե վարակում չեմ յիշէր: Այն մեռողով յաջողեցայ փայծաղի հսկայ բնասոգրակ մե արեւ- հանել, բացահատելով նաեւ փայծաղի մի մասը որ սոգրակին հետ տաղահված էր:

Օր մե Տեր - Ջորէն կին մե եկավ. վզին անգիմային հսկայ կաթիկ մե (goitre): Ուռուցքին ամբողջ մակերեսը ծածկված էր բնդայնված սեւերակներու հիւսկով մե (plexus): Ուռուցքը վզին կորը թափանցած էր անյոյս կացութիւն մե ստիծելով ու արդէն ձայնն ալ սկսած էր կորսնիլ: Ուռուցքի վիրահատումի վստիքը դիմաւորակէր. գործողութիւնը տեւեց 4 ժամ: Կետօրէ տք կանու- հէն սկսայ: Գործողութեան վերջին քառորդը ստիպեցանք կա- տարել առաստաղէն կահված հասարակ նախի յագտերով մե: Ուռուցքը վերցնելէն տք, երբ սակավին հիւսկէններու կապերը միատեղուր կը ջանայի, յանկարծ ձան կողմէն՝ վերքի կորէն ա- ռիւնի յորձանք մե սկսավ ու վարկէնական լճակ մե գոյացուց: Դէղի զագիչ աքցան (forceps) մե կոյանալով կեցուցի: Անտուրը կապելէն առաջ, արիւնը մաքրելու գահուն, յանկարծ օգնականս շտով թէ բազկերակը անհետանալու վրայ է: Քննելով տեսայ թէ զագիչ աքցանը ներքին փոշային (յուկուլար) սեւերակն ու թո- քասամոքսային թափառող ներվը (vague) միանգամայն սեղմած էր: Սեւերակը անմիջապէս առանձնացնելով աքցանը վերցուցի: Հիվանդը լաւ արողջացավ:

Հալտի մէջ կատարած երկամի առաջին գործողութիւնս հետաքրքրական էր: Գործի սկսելու երկրորդ տարին էր ինչ. հին ատեններ՝ նախքան Բ - ճառագայթի զսնվիլը, երկամի իմ անստ-

ճանաչումն հիմնված էր մէզի քննութեան վրայ, շատ կը տեսէի մէզի մէջ մաշկային արբեր բջիջներու ներկայութեան կարեւորութիւնը: Այսօրիս քննութեան մէ յենելով՝ որ մե տրիկամի քար անհասճանաչելով, հիվանդին առաջարկեցի իր բնակարանին մէջ վիրահատել: Երկամե բացառելով՝ քարը կրցայ շօտափել: Բայց արտահանելու ջանքերու ընթացքին, յանկարծ կորավ. հորհելով որ միզածոռանի մէջ ինկաւ, յուսահատ, ստիպւեցայ վերքը գոցել: Յաջորդ օրը երբ քանսիրուհին ինծի դուռը կը բանար ավետեց որ քարը, ինչպէս նաեւ ֆոքրիկ «գազ»-ի կտոր մե (տղարե) մէզի հետ դուրս ելած էին: Պէտք է բաւել որ, տրիկամի քարի անհասճանաչումները 90 առ հարիւր ճիշտ կ'ելլային Ք - ճառագայթի օրտէն առաջ: Այսօր իսկ, երբ այնքան կ'օգտվինք Ք - ճառագայթի գործածութենէն, աս երբեք չեմ վիրահատէր անանց մէզի միկրոսկոպային քննութեան հաստատումին: Բայց կ'ուզեմ նաեւ ավելցնել որ Ք - ճառագայթն ալ մերա կը մոլորեցնէ: Մի քանի արի առաջ յի կին մե ներկայացավ. 5 կամ 6-րդ ամիսն էր, ու յանկարծ սաստիկ կիւր մե ունեցեր էր այդ արանքի միզանքի անսանձաններով: Միկրոսկոպիկ աս Ք - ճառագայթի քննարկումներ հաստատեցին տրիկամի մէջ քարի առկայութիւնը. սակայն տրիկամը բացառելով գտայ որ բոլորովին նորմալ էր: Ուստի աս եր, լազարատի մե կատարելով գտայ որ ձվարանի կիս մե, կտորացած արգանդի կողմէ դէպի վեր՝ տրիկամի առաջ հեղած էր ու 2-3 անգամ ինք իր վրայ ոլորված, ճիշտ տրիկամի առջեւ: Անոր զլլված՝ ոտկե սկզբ մե ձգած էր «տրիկամի քար» անհասճանաչումը թելադրելով: Այնքան ալ հազվագէտ չէ որ տրիկամի սկլերոզացած մտեր թառեւ սկզբ մե ձգեն Ք - ճառագայթի Ֆիլմի վրայ, բավական նման այն սկզբին, որ կը ստացվի միզաթառնի քարի դէպքին:

Գործողութիւններ ընդհանրապէս կը կատարվին հիվանդին բնակարանին մէջ: Անտալա նախօրը կը գարտասկէր: Աղանը, հակամեղման անձեռնգնէր, ծածկոցներն ու գործիքները տուփերու մէջ՝ մե հետ կը բերէինք, դէպի հիվանդին տունը կրելով: Ինչպէս որ աս մուտքի ման հարգանքի մե թափուր . . . : Երբ Անտի կոլեջը

Ֆինանսական դժվարութիւններ ունեցավ, Դոկտ. Եփերս իր յատուկ անձնակազմով հայրը տկալ ընտանոք, որպէսզի վիրաբուժութիւն ընելով կարօտայ կոլեջին օգնէ: Գոթախարար իր առաջին վիրահատութեան մահացու եղան ու վախցուցին զայիք հիվանդները, այնպէս որ 9 ամսվայ ընթացքին, միայն 20 գործողութիւն կատարած էր, ներքին հիվանդութիւններէ տառապող հիվանդներ ընդունելով հանդերձ: Այս գարազան գիտնալով՝ աս շատ զգոյշ կ'ելլայի վիրահատելի հիվանդներու ընտրութեան մէջ, այնպէս որ վիրաբուժական 150 գործողութիւններ կատարեցի որոնց կարգին, արգանդահանում, ձվարանի ուռուցքներ, ճողվածներ, գեղձեր եւայլն - առանց մէկ հասիկ մահացուութեան. ուստի մարդիկ վստահութիւն գոյացուցին վիրաբուժութեան նկատմամբ:

Օրին մէկը, տուն մե կանչվեցայ ծերունի մարդ մե կնամելու որ մէկ ու կէս բաժանս դիտարելով կլոր ու ծփան ունեցք մե ունէր ճիշտ արմատ, ուր կ'երեւայ տուփուր ճողվածը: Արտաքինալ ու սուրժեղիկ իր անսանձանները երազարել կու տային, որ Բիթել-ի ճողվածի գարազայ մեն էր: Ինչպէս ծանօթ է, այս տեսակի ճողվածներու դէպքին, աղիքի լման ոլորտը չ'ընդգրկվիր՝ այլ կողմակին մէկ մասը միայն ստղմված կ'ելլայ. աղիքին առհասարակ չի կանգուրվիր ու բնական գարտումը կը բարունակվի: Այս կարգի ճողվածներ շատ վստահավոր նկատվելով՝ առաջարկեցի վիրահատել, ինչ որ հետօրէն ընդունեցին, բայց կնորեցին որ գործողութիւնը կատարվի իրենց տան մէջ: Ընդունելու գարազայիս, գարտաս էին շատ ավելին ալ վճարել. բայց չեմ գիտեր ինչ մղումով՝ յամառեցայ ու կնորեցի որ հիվանդը բերվի իմ ճեմակ գտնված առաջին ֆոքր գործողութեան սենտակը: Խորհեցայ թէ այսպէս շատ ավելի լաւ կ'ելլար հիվանդին համար: Արդ ընտանիքը ուրիշ բոլեկ կանչեցին որ դուրս ցցված բոլոր գանգվածը ձեռնավարելով, եղածին պէս ներս հրած էր դէպի արգանդ: Իմացայ որ երկու օր մեծ կնորութիւն եղած է, ոչ միայն հիվանդին տունը, այլ բոլոր քաղաքին մէջ: Երբոր օրը թափեցավ՝ առաւօտեան մտնալ գերիտնիսի սուր անսանձաններով:

Այս դէպքէն սարի մե տք, ճիւտ ու ճիւտ 48 սարիներ առաջ եր ու կանչված էի ծերունի հիվանդի մե մօտ որ հսկայ փոր մե ունէր. իր բժիշկը մէջի ջուրը քաշել առաջարկած ըլլալով՝ եկած էին հորհուրդ հարցնելու: Յետ քննութեան, գտայ որ մարդուն արդոմէն հասարակ ջրահավաքի երեկոյա ջուներ. ան ջնջին կորուսիւն մե կը ներկայացնէր աջին: Տարակոյս ունեցայ, սակայն չուզեցի գաղափարս սալ նախքան ստամոքսի «սիւք» մե մտնելը: Արդ վազեցի կլինիկա տե ամենալայն ստամոքսի հոդովակ մե բերի ու երբ կոկորդն ի վար անցուցի, մեծ դրդումով օդ դուրս եկավ, կառնուկ սիւքին ծայրը մի քանի երկվայրկեան դողացնելով: Կազէն տք հեղուկ սկսավ դուրս ելլել. ավելի քան 2 զալոն հեղուկ հավաքվեցավ հոտեր շիտերու մէջ այնպէս որ վերջավորութեան, զարկած դիւրի մէջ, հիվանդին արտակարգ հոտերցած փորը որ ջրահավաք կասկածի կու տար, բոլորովին արտակցած էր: Այս մարդը 40 օր դարմանեցի, նախ՝ ենթամարտկային ստամոքսով տե յետոյ (ռեկսալ) ճամբայով, իսկ յետոյ՝ ըլլայ զտգոյնացած կարով, ըլլայ հավկիւթի դեղնուցով կամ զքեղունց մե աղով համեմված մսի ջուրով սնուցանելով: Մարդը ուրիշ գալով սկսավ ուտել փոքր քանակով եղօգփած յարմար սնունդներ. այսպէս 4-5 օր տա ու վերսկսավ գործի: Մօտավորապէս երկու տարի յետոյ, երեկոյ մե տեսող կանչվեցայ. մէկ ամիս առաջ՝ լքած էր իրեն սահմանված դիտե տե կրկին անգամ ստամոքսը լայնացր էր նախկին ասցէիկ ձեւով: Խիստ ենջահեղձ էր, իսկ դասազարկը թոյլ: Երբ ձեռքս փորին վրայ դրի, զայնուհե լսելի աղմուկ մե ելավ, ու գգացի այն ինչ որ գիտի ընէր, ետէ ջուրակի լար մե կտրելով ձեռքս զարնվէր: Աճազարեցի կլինիկա, ստամոքսի «սիւք» բերի ու իջեցուցի կոկորդէն վար... ոչինչ դուրս եկավ: Հիվանդը մի քանի վայրկեանէն մեռավ: Աս զայնուհեցավ երբ դեռ ստամոքսի վրայ գործողութիւնները տարբի չէին մտած:

Այսպէս տարմանակեցի քսան տարի մինչեւ որ, յամարտայ երեսուն տարի առաջ՝ սկսայ ներկայ հիվանդանոցը կառուցանել:

Կալով ներքին բժշկութեան, բազմերիտոգիայի մասին ունեցած լավ զարտարս ինչպէս նաեւ կուլիսուրի տե գունավորման միջոցներուն քաջածանօտ ըլլալս, ինծի մեծ առավելութիւն կուտար ուրիշներու բարդասած: Երբ հոլերայի առաջին համաճարակը զայնուհեցավ, ինքս որոշելու էի թէ վարակումե հոլերա «նոսրաս» էր թէ «ազիաիկա», տե կանխագոյնութեան մասին զերբոյնէր հրատարակելով, կրցայ ժողովուրդին օգտակար ըլլալ: Պոլսոյ զայլահասակութիւնը իմ մասին տղտակ ըլլալով, հրամանագրեր եկան որ բանակային թէ բարդաբային բոլոր բժիշկներուն զված տղտակութիւնները զէք էին իմ ստորագրութիւնս կրել, որովհետեւ «Աբու հունիս» Աուրանին բարդագոյնակը, վեհագոյնի ըսած էր որ իր վախճանը հոլերայէն գիտի ըլլար որ հալեբէն գիտի զար. այս զայնուհեցավ ալ 20 հոգիանց զայնուհեցի կոմիսիա մե ուղարկվեցավ հալեբ, հոլերայի տարածումը արգիլելու համար: Այդ առիթով՝ 30 դէպքեր ալ բազմերիտոգիական յետագոսումներով տրտելու առիթը ունեցայ:

Մանրտարմանական կուլիսուրի իմ գնակներու տե տղտերու ջերմաստիճանը կանոնավորելու համար, սառ զսնել կարելի չէր. բարեբախտաբար հիվանդանոցին մէջ անձրեւի ջուրի հորունկ ետեմարան մե կար, որ ունէր նաեւ վար իջնող երկար աստիճանատար մե, զորս կ'օգտագործէինք մեր կուլիսուրներու ջերմաստիճանը կայունացնելու համար:

Շատ մե կեանքեր փրկվեցան «ստամոքսի» սրտանհիւզումով, որով կը դարմանվէին կոլլապսուսի ենթարկված ծանր դէպքեր: Յերեկ տե գիտե՝ իհրներով մեծաքանակ աղի ջուր կը զարհիւք: Յաճախ կը ստիպվէի ներարկել 2 լիտր ստամոքս, որուն արդիւնքը մահէն կեանք բերելու զէս բան մե կ'ըլլար:

1912-ին ունեցանք երկրորդ համաճարակը, բայց այս անգամ մարդկային կորուստը այնքան ալ մեծ չէր. ժողովուրդը ավելի բարդակրթացած էր:

ճանաչումը հիմնված էր մէզի քննութեան վրայ. շատ կը շտեշի մէզի մէջ մաշկային արբեր բջիջներու ներկայութեան կարելութիւնը: Այսպիսի քննութեան մը յետեւ՝ որ մե տրիկամի քար անսաճանաչելով, հիվանդին առաջարկեցի իր բնակարանին մէջ վիբախաւ: Երկամը բացառելով՝ քարը կրցայ շտափել. բայց արտահանելու ջանքերու ընթացքին, յանկարծ կորավ. կորելով որ միզածոռանի մէջ ինկաւ, յուսահատ, ստիպեցայ վերքը գոցել: Յաջորդ օրը երբ քանիտուհին ինծի դուռը կը բանար ավետեց որ քարը, ինչպէս նաեւ փոքրիկ «գազ»-ի կտոր մը (տղարը) մէզի հետ դուրս ելած էին: Պէտք է ըստ որ, տրիկամի քարի անսաճանաչումները 90 առ հարիւր ճիշտ կ'ելլային Ք - ճանազայրի օրտէն առաջ: Այսօր իսկ, երբ այնքան կ'օգտվինք Ք - ճանազայրի գործածութենէն, ես երբեք չեմ վիբախաւտ առանց մէզի միկրոսկոպային քննութեան հաստատումին: Բայց կ'ուզեմ նաեւ ավելցնել որ Ք - ճանազայրն ալ մերն է մոլորեցնէ: Մի քանի քարի առանց յի կին մը ներկայացավ. 5 կամ 6-րդ ամիսն էր, ու յանկարծ սաստիկ կիւր մը ունեցեր էր այդ արանքի միզանքի անսանձաններով: Միկրոսկոպիկ տի Ք - ճանազայրի քննարկումներ հաստատեցին տրիկամի մէջ քարի առկայութիւնը. սակայն տրիկամը բացառելով գտայ որ բոլորովին նորմալ էր: Ուստի տի տն, լազարանով մը կատարելով գտայ որ ձվարանի կիս մը, կտորացած արգանդի կողմէ դէպի վեր՝ տրիկամի առաջ հրված էր ու 2-3 անգամ ինք իր վրայ ոլորված, ճիշդ տրիկամի առջեւ: Անոր զլլված ոսկե սսվեր մը ձգած էր «տրիկամի քար» անսաճանաչումը թելագրելով: Այնքան ալ հազվադէպ չէ որ տրիկամի սկլերոզացած մտեր թերթով սսվեր մը ձգեն Ք - ճանազայրի Ֆիլմի վրայ. բավական նման այն սսվերին, որ կը սսացվի միզարանի քարի դէպքին:

Գործողութիւնները ընդհանրապէս կը կատարվեն հիվանդին բնակարանին մէջ: Անտալը նախօրը կը գաւրասսվեր: Առտանը, հսկանտիված անձեռնոցները, ծածկոցներն ու գործիքները սուփերու մէջ՝ մեր հետ կը բերենք, դէպի հիվանդին տունը կրելով: Ինչպէս որ մուտքովս հարգանքի մը թափոքը... : Երբ Անտերի կոլտը

Ֆիմանաական դժվարութիւններ ունեցավ, Գոկո. Ետփերս իր յասուկ անձնակազմով հայրը եկավ ընտանոք, որպէսզի վիբախութիւնները ընելով կարօտայ կոլտըն օգնէ: Իժբախտաբար իր առաջին վիբախումները մահացու եղան ու վախցուցին զալիք հիվանդները, այնպէս որ 9 ամսվայ ընթացքին, միայն 20 գործողութիւն կատարած էր, ներքին հիվանդութիւններէ տառապող հիվանդներ ընդունելով հանդերձ: Այս գարազան գիտնալով՝ ես շատ զգոյշ կ'ելլայի վիբախաւտի հիվանդներու ընտրութեան մէջ, այնպէս որ վիբախութեան 150 գործողութիւններ կատարեցի որոնց կարգին, արգանդահանում, ձվարանի ուռուցքներ, ճողվածներ, գեղձեր տային - առանց մէկ հասիկ մահացուութեան, ուստի մարդիկ վստահութիւն գոյացուցին վիբախութեան նկատմամբ:

Օրին մէկը, տուն մը կանչվեցայ ծերունի մարդ մը կանալու որ մէկ ու կէս բաւմատ գիտնալով կլոր ու ծփան ունեցեր մը ունէր ճիշտ այնտեղ, ուր կ'տրվայ տունորալ ճողվածը: Արտանին ալ ու սուրբելիկ իր անսանձանները տնտարել կու տային, որ Բիսել-ի ճողվածի գարազայ մեկ էր: Ինչպէս ծանօթ է, այս տեսակի ճողվածներու դէպքին, աղիքի լման ոլորտը չ'ընդգրկվիր՝ այլ կողմակին մէկ մասը միայն սղոված կ'ելլայ. աղիքին առտանքը չի կանգուրվիր ու բնական գարազում կը տարուակվի: Այս կարգի ճողվածներ շատ վստահալոր նկատվելով՝ առաջարկեցի վիբախաւտ, ինչ որ հետօրէն ընդունեցին, բայց կողմեցին որ գործողութիւնը կատարվի իրենց տան մէջ: Ընդունելու գարազայիս, գաւրաս էին շատ ավելին ալ վճարել. բայց չեմ գիտեր ինչ մղումով՝ յամառեցայ ու կողմեցի որ հիվանդը բերվի իմ տնակ գաւրած առաջին փոքր գործողութեան տնտալը: Իրեցայ թէ այնպէս շատ ավելի լաւ կ'ելլար հիվանդին համար: Անոր ընտանիքը ուրիշ բժիշկ կանչեցին որ դուրս ցցված բոլոր զանալոքը ձեռնալարելով, եղածին պէս ներս հրած էր դէպի սղոված: Իմացայ որ երկու օր մեծ կնդութիւն եղած է, ոչ միայն հիվանդին տունը, այլ բոլոր քաղաքին մէջ: Երբ օրը անտերի վաւթեան մտնալ գտրիտնիսի ստր անսանձաններով:

ճանաչումը հիմնված էր մէզի քննութեան վրայ. շատ կը շտեշի մէզի մէջ մաշկային տարբեր բջիջներու ներկայութեան կարեւորութիւնը: Այսպիսի քննութեան մը յետեւ՝ որ մը երկամի քարտէսաճանաչելով, հիվանդին առաջարկեցի իր բնակարանին մէջ վիբրատի: Երկամը բացառելով՝ քարտ կրցայ շտապել. բայց առհասարակ ջանքերու ընթացքին, յանկարծ կորավ. կորելով որ միզածոռանի մէջ ինկաւ, յուսահատ, ստիպեցայ վերքը զոցել: Յաջորդ օրը երբ աստիճանին ինծի դուռը կը բանար ավետց որ քարտ, ինչպէս նաեւ փոքրիկ «գագ»-ի կտոր մը (տղար) մէզի հետ դուրս ելած էին: Պէտք է ըստ որ, երկամի քարտ անհաստատաշումները 90 առ հարիւր ճիշտ կ'ելլային Ք - ճառագայրի օրէքէն առաջ: Այսօր իսկ, երբ այնքան կ'օգտվինք Ք - ճառագայրի գործածութենէն, աս երբեք չեմ վիբրատեալ առանց մէզի միկրոսկոպային քննութեան հաստատումին: Բայց կ'ուզեմ նաեւ ավելցնել որ Ք - ճառագայրն ալ մերն է կը մոլորեցնէ: Մի քանի տարի առաջ յի կին մը ներկայացավ. 5 կամ 6-րդ ամիսն էր, ու յանկարծ սաստիկ կիւր մը ունեցէր էր այն արանքի միզանքի անստատաններով: Միկրոսկոպիկ աս Ք - ճառագայրի քննարկումներ հաստատեցին երկամի մէջ քարտ անկայութիւնը. սակայն երկամը բացառելով զայն որ բոլորովին նորմալ էր: Ուստի աս երբ, լազարատի մը կատարելով զայն որ ձվարանի կիւս մը, կտորեցած արգանդի կողմէ դէպի վեր՝ երկամի առաջ հրկած էր ու 2-3 անգամ ինք իր վրայ ոլորված, ճիշտ երկամի առջով: Անոր զլլված ոտկը ստվեր մը ձգած էր «երկամի քարտ» անհաստատաշումը թելադրելով: Այնքան ալ հազվագէտ չէ որ երկամի սկիւրոզացած մտեր թերեւէ ստվեր մը ձգեն Ք - ճառագայրի Ֆիլմի վրայ. բավական նման այն ստվերին, որ կը ստացվի միզաթանի քարտի դէպքին:

Գործողութիւններ ընդհանրապէս կը կատարվեն հիվանդին բնակարանին մէջ: Անտալա նախօրը կը գաւառաստվէ: Աղան, հակամեծիկած անձեռնոցներ, ծածկոցներն ու գործիքները տնօրէնու մէջ՝ մեր հետ կը բերենք. դէպի հիվանդին տուն կ'ելլով՝ ինչպէս մուտուլման հարսանիքի մը թափոք . . . Երբ Անտի կոլտը

Ֆիլմասական դժվարութիւններ ունեցավ, Դոկտ. Շտֆերս իր յասուկ անձնակազմով հայրը եկավ ընտանոք, որպէսզի վիբրատութիւն ընելով կարօտալ կոլտըն օգնէ: Իժբախտաբար իր առաջին վիբրատումները մահացու եղան ու վախցոցին գալիք հիվանդները, այնպէս որ 9 ամսվայ ընթացքին, միայն 20 գործողութիւն կատարած էր, ներքին հիվանդութիւններէ տառապող հիվանդներ ընդունելով հանդերձ: Այս գարազան գիտնալով՝ աս շատ զգոյշ կ'ելլայի վիբրատի հիվանդներու ընտրութեան մէջ, այնպէս որ վիբրատական 150 գործողութիւններ կատարեցի որոնց կարգին, արգանդահանում, ձվարանի ուռուցքներ, ճողվածներ, գեղձեր տայն - առանց մէկ հասիկ մահացութեան, ուստի մարդիկ վստահութիւն գոյացուցին վիբրատութեան նկատմամբ:

Օրին մէկը, տուն մը կանչվեցայ ծերունի մարդ մը կանալու որ մէկ ու կէս բաւառս դիմաւորով կլոր ու ծփան ուռեցք մը ունէր ճիշտ այնտեղ, ուր կ'երեւայ տնտեսայ ճողվածք: Աքսովիսալ ու սուքտիկիլ իր անստատանները տնտեսայ կու տային, որ Բիթել-ի ճողվածի գարազայ մըն էր: Ինչպէս ծանօթ է, այս ստակի ճողվածներու դէպքին, աղիքի լման ոլորտը չ'ընդգրկվիր՝ այլ կողմակին մէկ մասը միայն ստիպած կ'ելլայ. աղիքին առհասարակ չի կատարվիր ու բնական գարազում կը բարունակվի: Այս կարգի ճողվածներ շատ վստահալոր նկատվելով՝ առաջարկեցի վիբրատել, ինչ որ հետօրէն ընդունեցին, բայց կնքեցին որ գործողութիւնը կատարվի իրենց տան մէջ: Ընդունելու գարազայիս, գաւառս էին շատ ավելին ալ վճարել. բայց չեմ գիտէ ինչ մղումով յամառեցայ ու կնքեցի որ հիվանդը բերվի իմ ճեմակ գաւառած առաջին փոքր գործողութեան սենտակը: Խորհեցայ թէ այսպէս շատ ավելի լաւ կ'ելլար հիվանդին համար: Արդ ընտանիքը ուրիշ բիթել կանչեցին որ գուրս ցցված բոլոր գանգվածը ձեռնավարելով, եղածին պէս ներս հրած էր դէպի արգանդ: Իմացայ որ երկու օր մեծ կնքութիւն եղած է, ոչ միայն հիվանդին տուն, այլ բոլոր քաղաքին մէջ: Երրորդ օրը թեպէտև՝ առավօտեան մտնալ գերիտնիսի սուր անստատաններով:

Այս դեպքէն սարի մե տք, ճիշտ ու ճիշտ 48 սարիներ առաջ եր որ կանչված էի ծերունի հիվանդի մե մօս որ հսկայ փոր մե ունէր. իր բժիշկը մէջի ջուրը քաշել առաջարկած ըլլալով՝ եկած էին հորհուրդ հարցնելու: Յեռ քննութեան, զսայ որ մարդուն արդոմեն հասարակ ջրահավաքի տրեվոյ չունէր. ան ջնջին կորուսիւն մե կը ներկայացնէր աջին: Տարակոյս ունեցայ, սակայն չուզեցի գաղափարս սալ նախքան սամոքսի «սիւք» մե մտնելը: Արդ վազեցի կլինիկասա եւ ամենալայն սամոքսի հողակ մե բերի ու երբ կոկորդիս ի վար անցուցի, մեծ դղրդումով օդ դուրս եկավ, կաուչուկ սիւքին ծայրը մի քանի երկվայրկեան դողացնելով: Կազէն տք հեղուկ սկսավ դուրս ելլել. ավելի քան 2 զայուն հեղուկ հավաքվեցավ հոտեր շեղեալ մէջ այնպէս որ վերջավորութեան, զարկած դիրքի մէջ, հիվանդին արեակարգ հոտորցած փորը որ ջրահավաք կասկածի կու տար, բոլորովին փակցած եր: Այս մարդը 40 օր դարմանեցի, նախ՝ ենթամաշտկային սերոմներով եւ յետոյ (ռեկսայ) ճամբայով, իսկ յետոյ՝ ըլլայ զտեղոմացած կարողով, ըլլայ հավկիւրի դեղնուցով կամ զհեղուկ մե աղով համեմված մի ջուրով սնուցանելով: Մարդը ուտքի զայով սկսավ ուտել փոքր քանակով եղգեփած յարմար սնունդներ. այսպէս 4-5 օր ետ ու վերսկսավ գործի: Մօտավորապէս երկու սարի յետոյ, երեկոյ մե տաղ կանչվեցայ. մէկ ամիս առաջ՝ լքած եր իրեն սահմանված դիտեալ եւ կրկին անգամ սամոքսը լայնցար եր նախկին ասցեսիկ ձեւով: Խիս ենջահեղձ եր, իսկ դասսագարկե թոյլ: Երբ ձեռքս փորին վրայ դրի, զայնպիսի լսելի աղմուկ մե ելավ, ու զգացի այն ինչ որ զիսի ընէր, երբ ջուրակի լար մե կհրկելով ձեռքս զարնէր: Աճապարեցի կլինիկա, սամոքսի «սիւք» բերի ու իջեցուցի կոկորդիս վար... ոչինչ դուրս եկավ: Հիվանդը մի քանի վայրկեանէն մեռավ: Աս զայստեցավ երբ դեռ սամոքսի վրայ գործողութիւնները տարքի չէին մտած:

Այսպէս տարմանակեցի քսան սարի միջեով որ, յամարտայ տեսուն սարի առաջ՝ սկսայ ներկայ հիվանդանոցը կառուցանել:

Գայով ներքին բժշկութեան, բազմեղանակի մասին ունեցած լավ զարտարս ինչպէս նաեւ կուլիսուրի եւ գունավորման միջոցներուն բաջածանօտ ըլլալս, ինծի մեծ առավելութիւն կուտար ուրիշներու բարդասած: Երբ հոլիտայի առաջին համաճարակը զայստեցավ, ինքս որոշելու էի թէ վարակուեալ հոլիտա «նոսրաս» եր թէ «ազիաշիկա», եւ կանխագուշտութեան մասին զերջոյկներ հրատարակելով, կրցայ ժողովուրդին օգտակար ըլլալ: Պոլսոյ զայրասկանութիւնը իմ մասին տղեակ ըլլալով, հրամանագրեալ եկան որ բանակային թէ քաղաքային բոլոր բժիշկներուն սված տղեակսվութիւնները զէք էին իմ ստորագրութիւնս կրել, որովհետեւ «Աբու հունիստ» Աուլթանին բարդագուշտակը, վեհագոյն ըսած եր որ իր վախճանը հոլիտայէն զիսի ըլլար որ հալեթէն զիսի գար. այս զայստարով ալ 20 հոգինոց զայրասկանի կոմիսիա մե ուղարկվեցավ հալեթ, հոլիտայի տարածումը արգիլելու համար: Այդ առիթով՝ 30 դեպքեր ալ բազմեղանակեան յետագօտմներով տրեւելու առիթը ունեցայ:

Մանրեալաբանական կուլիսուրի իմ զննակներուս եւ իրերուս ջերմաստիճանը կանոնավորելու համար, սառ զսնել կարելի չէր. բարեբախտաբար հիվանդանոցին մէջ անձրեղի ջուրի հորունակ ետեմարան մե կար, որ ունէր նաեւ վար իջնող երկար աստիճանատար մե, զորս կ'օգտագործէինք մեր կուլիսուրներու ջերմաստիճանը կայունացնելու համար:

Շուտ մե կեանքեր փրկվեցան «սերոմ»ի սրանսիւզիոնով, որով կը դարմանվէին կուլիսուրիս ենթարկված ծանր դեպքեր: Յերեկ եւ գիշեր՝ լիսներով մեծաքանակ աղի ջուր կը զայնէինք: Յաճախ կը ստիպվէի ներարկել 2 լիտր սերոմ, որուն արդիւնքը մահէն կեանք բերելու զէս բան մե կ'ըլլար:

1912-ին ունեցանք երկրորդ համաճարակը, բայց այս անգամ մարդկային կորուստ չայնքան ալ մեծ չէր. ժողովուրդը ավելի քաղաքակրթված եր:

հիվանդանոց կառուցանելու արժույթին ձեռք բերել 5
 տարի ժամկետ: Օրվան կառավարությանը կ'ակնկալել որ այդ ար-
 ժույթն ամբողջությամբ փոխարին «բակտեր» մե սամ, իսկ ես կե գախախա-
 նի որ երկրին մեջ հիվանդանոց կերտելու համար, իրենք ինձի
 «բակտեր» գոյք է սային: Խնդրե ձգձգվեցաւ, մինչեւ որ Պոլ-
 սոյ Արայէն հեռացված փառանքէն մէկուն բերնին յաւակե
 քաղձկեղ զարգանալու սկսավ, սարածվելով լեզվին մէկ մասին
 եւ կզակի ներքեւի գեղձերուն: Հիվանդը ինձմէ հնդրեց Պոլիս
 տրայ գործողութեան ենթարկվելու համար: Իսկ Առլուանը կողմ-
 նակից էր բոլոր ծախսերը վճարելու, եւ չհալէր հնարավոր բլար
 վիրահատել: Լայնասարած վիրահատումէ ետք, անոր դուստրն ու
 փեսան՝ Մուսար Փաւա, Պոլսէն ժամանեցին իրենց հայրը ստա-
 նելու: Մուսար Փաւան Առլուայի հնազանդական հաստատութիւն-
 ներու գիշերակոն էր, իսկ անոր հարսը շատ զարգացած մի կին:
 Երբ Պոլիս վերադարձան, ան ուղիղ ներքին նախարարին մօտ գե-
 նաց որ իրենց մօտիկ բարեկամ էր, ու անոր գրասենեակէն դուրս
 չելավ, մինչեւ որ լատերամ մե ուղարկվեցավ ինձ՝ արժույթով
 հիվանդանոց կառուցանել (*): Այսպէս ի վերջոյ՝ ոչ մէկ բակտեր
 սկի, իսկ այդ հիվանդն ալ ապրեցավ երկար տարիներ:

Երբ գլխաւորապէս ծագեցավ, ես բանակի համամաստեղին
 զայի եւ առաջարկեցի տրայ ճակատ անձնակազմիս հետ՝ որուն
 մաս կե կազմէին երեք անգլուհի բուժքոյրեր, սակայն ան լսել
 չուզեց, առաւելելով թէ տղվոյն վրայ շատ ավելի կարիք կար:
 Ասոր վրայ խնդրեցի որ, ինձի վստահելու սպաներու ընտանիքնե-
 րուն բժշկական հնամբք, ինչ որ ընդունվեցավ: 4-րդ բանակի
 հրամանատար՝ Ջեմալ Փաւա որ հիվանդանոցս տեսած էր, զարե-
 զանեց որ գերմաններ զայն չգրավէին: Տիտուս այնքան զ'անտ-

(*) Երբ - չորս բան է քաղկացած սոյն թիկզրամին բնագիրը, որ Ալրուայն
 իմանալով պահած էր, կարելի չեղավ վերագրել:

միկ դարձավ, որ հարկադրված եղայ հիվանդանոցին երկու տրոր-
 դը յաւակացնել տիտուս վարակված վճարովի հիվանդներու: Այս-
 պէս 200-է ավելի զարազաններ ընդունեցինք:

Օր մե երբ հիվանդանոց կ'երթայի, սվինագէն երկու զին-
 վորներ տեսայ դուռը զարհակ կայնած: Հարցուցի թէ ի՞նչ կ'ընեն
 հոն, ըսին, «Գերմանները կե զարհանջեն այս տղը, իսկ մենք զայն
 իրենց զիտի չտանք, այս մե՛ր հիվանդանոցն է»: Երբ թուրքական
 բանակը նահանջեց Պաղեստինէն, սղայակոյտի անդամները հի-
 վանդանոց ընդունվեցան հանգիստի համար, որոնց կարգին Մուս-
 սաճա Քեմալ եւ Իսմէ Փաւա:

Գործնականապէս ոչինչ չեմ հրատարակած: Պրոֆ. հայցան,
 վիտենա հրատարակվող Առլուայի հնազանդական համար զար-
 տած նկարներ փնտրելու առիթով, անգամ մե ինձի կ'ակնարկէր թէ
 որքա՛ն անիմաստ գործիւններով խճողված էր բժշկական գրա-
 կանութիւնը: Ես ալ անգամ մե ասոր մէկ օրինակին հանդիպեցայ:

Առաջին Մեծ Պատերազմէն առաջ, յաճախ բերնին կ'եր-
 թայի հալէթի փոշին մի քիչ վերահոգանակելու: Օր մե հանրա-
 ծանօտ ստանդարտիս կ'իմնիկա մե զայի: Ավելի քան երկաս-
 նեակ մե բժիշկներ կե հետեւէին կուրսին: Բազմաթիւ միկրոսկոպ-
 ներ տարված էին ու ամէն մէկը ջղագրգռված՝ անհամբեր կե ըս-
 տալու իր կարգին՝ տեսնելու համար ցուցադրվող աղտոյնները:
 Երբ Պրոֆեսորին հարցուցի թէ ի՞նչ է ցուցադրված, «Նոր կրիսայ
 մե» զաստիտիսնեց ան, որ աներբայ զսած ենք մարդու սաղմին
 մեջ ամլութեան զարազաններուն: Ան յաւակնեակն է ամլու-
 րեան. զալ տարաւ զիտի հրատարակենք: Երբ իմ կարգս եկավ,
 քննելէ ետք դարձայ եւ Պրոֆեսորին հարցուցի թէ, ի՞նչ տեսակի
 ընդունիչ գործածված էր սաղմը հավաքելու, «հասարակ կառուցով

Տոգրակ» բառով ան: Իսկոյն զասաստեանցի, «այս կրիստալնէր
հալանօրէն կառչուլի զաստանման համար գործածված փոշի
հասիկներ են: Պրոճտաբը սարօրինակ ինձ հայեց: Յաջորդ դա-
սաստեանութան օրը երբ գացի, Պրոճտաբը ոսքի ելավ եւ ինձ
մօտնայով, ջրմօրէն ձեռքս սղմեց ու իրեն կից արձոռ մը
հրամցուց. այնուհետև գրեթէ իւրաքանչիւր նախադասութեան
վերջավորութեան կը դառնար ինձ հարցնելու թէ՛ շիտակ չէ՞ր:

*Հարցումը քիչ մը մտնուած էր, որ արդէ չէր ըստ ինչի
- թէ անմասնաւ զայնուամբ: Երկուստեան՝ զայնուամբ զայնուամբ
զանն մտնուած ընդհանրապէս չէր: Երբ ինձ հարցնուեց թէ ինչու
այսպէս չէր ըստ ինչի, ասեց թէ ինչու չէր ըստ ինչի:*

Պատրազվէն ետք՝ երբ մարդիկ իրենց անհասական ազա-
տութիւնները ձեռք բերին, որդիս ալ բանակային զարեւոյնու-
թիւններէն ազատվելով՝ որոշեց հալել գալ եւ այստեղ գործել: Իր
գալը կարելո՞ր նոր մղում մը սվաւ հիվանդանոցին արդիականա-
ցումին, եւ օրվան սվեայներու զատեալեցումին: Ան առաջին
հերթին յարեաւորիս մը կազմակերպեց. եզրօրոյ տեղայով 50
հաս զվինահոնգ բերավ: Որդէս օգնական, որակեալ յարեաւնիս
մը զսնելով՝ գործի անցավ կատարելով՝ դասական Վասսերման-ի
ռեակցիան, բակտերիոլոգիական կուլտուրներ եւ հիսլետնային սեկ-
ցիաներ, շիճողի համար Վիսայ, արեան գնդիկներու համրում,
արեան հումքերու բնորոշում ու կարելութեան արեան ներա-
կում: Ան նաեւ ձեռնարկեց զիստեսագոսումներու: Արեան ներա-
կումը այս երկրամասին համար բոլորովին նորութիւն էր: Որդիս
այնպէս մը կազմակերպեց որ, զահանջեալ հարկին, մէկ ժամվայ
մէջ ամէն ինչ զարեաւս կ'ըլլար: 40 հաս զարեաւս դոնորներ
ունէինք: Դոնորներուն վրայ նախօրոք Վասսերման եւ Բարտեքայի
փորձարկութիւններ կը կատարվէին. այնուհետեւ Ֆիզիքական բն-
նութեան կ'ենթարկվէին, արեան հումքերը կը բնորոշվէին. յե-
այառ, հասցէները կ'անուվէին որ զահանջեալ հարկին, արիւն
սալու համար շատ կարելի ըլլար կանչել զիրենք:

Միս կողմէ, հիվանդանոց մտնող իւրաքանչիւր հիվանդին
արեան կրողը կը բնորոշվէր: Ունէինք նաեւ շիճողի դէմ զար-
եաւսված մասնավոր դոնորներ, որոնք կը վերադարձնէին շիճողի
բնթացքին արիւնահոսութիւն ունեցող դէպքերուն համար:

*Երբ ինձ հարցնուեց թէ ինչու չէր ըստ ինչի, ասեց թէ ինչու չէր ըստ ինչի:
Երբ ինձ հարցնուեց թէ ինչու չէր ըստ ինչի, ասեց թէ ինչու չէր ըստ ինչի:
Երբ ինձ հարցնուեց թէ ինչու չէր ըստ ինչի, ասեց թէ ինչու չէր ըստ ինչի:
Երբ ինձ հարցնուեց թէ ինչու չէր ըստ ինչի, ասեց թէ ինչու չէր ըստ ինչի:*

Պէտք է խոստովանիմ որ, Մերձավոր Արեւելքի մէջ՝ մեր
գործին մասին մարդոց զատեալներուն զգալի մասը արեւելեան
չափազանցութիւնն է:

Մի անգամ՝ հիվանդ կին մը բննելու կանչվեցայ: Գրու-
վորված մասնորդի զարագայ մըն էր, ականջին տիկն հալաբված
խոտը թարախի տոգրակով: Համաձայնեցանք վիրահատելու: Գոր-
ծողութիւնը զիսի կատարվէր հիվանդին բնակարանը: Ըստ սովո-
րութեան հակամեղմած մեր գործիքներու եւ ծածկոցներու տու-
փերով՝ գացինք գործողութիւնը զարեաւստելու: Հիվանդին բնակա-
րանը հալեքի հին շէնքերէն էր, կտրոնական բակով՝ ուր բացօղ-
եայ՝ տղի զիսի ունեւար վիրահատումը: Երբ բաւե մասնք շուրջի
սննեակներու քանիքները արդէն լեցվէր ինչ սեվազգես կիներով՝
որոնք արդէն լսած ըլլալով թէ վիրահատում զիսի կատարվէր,
ժամեր առաջ գրաված ինչ իրենց տղերը այս բնական ամֆի-
թատրոնի մէջ: Երբ արտէն բացինք, գլուխէն թարախի առաս
հոսիլը մեծ տրավորութիւն ձգեց ականջստներու մօտ, տղի տա-
լով այլազան ենթադրութիւններու: Բերնէ բերան, զատվելով,
այն վիրահատումը հանգեցավ ամենատարօրինակ հաստատումներու:

Ժամանակ մը յետոյ հեռավոր համալսարանին հիվանդ մը
եկավ, որ կը փափագէր գործողութեան ենթարկվիլ: Հինգ օր ճամ-
բորած էր ջոքով եւ շատ բնկճված կ'երեւէր: Հարցուփորձով

հասկացայ լա՛է, երկար ատեն՛ է վեր սաստիկ անքնուրաւեն՛է կը տառադէր, ու լսած ըլլալով լա՛է տս մարդոց ուղղու գարգելով կրնամ տղը ուրիշ մը դնել, թահսանձագին կը հնդրէր որ քնանալու անկարող իր ուղղոն ալ արտահանելով՛ տղը ավանակի ուղղո մը դնել: Առանց հաստելու իմ վրայ ունեցած զօրավոր հավասքը, ըսի, «նահաքան գործողութիւնը, քեզի դէղ մը գիտի տամ. ետէ այդ դէղով չկարողանաս քնանալ, այն ատեն կը հորհինք գործողութեան մասին, եւ իրեն սվի լուսինալ-ի քառագասիկ դոզա մը: 48 ժամ տք, հիվանդս սակավին քնոս աչքերով վերսին ներկայացավ, այս անգամ համոզված՝ որ իր ներկայ գլուխը սակավին կարող էր իրեն ծառայել. կը հնդրէր միայն՝ որ իրեն տայի այս դէղէն մեծաքանակ գարար մը . . . :

A. A. Toumyan. M. D.
J. J. C. S.

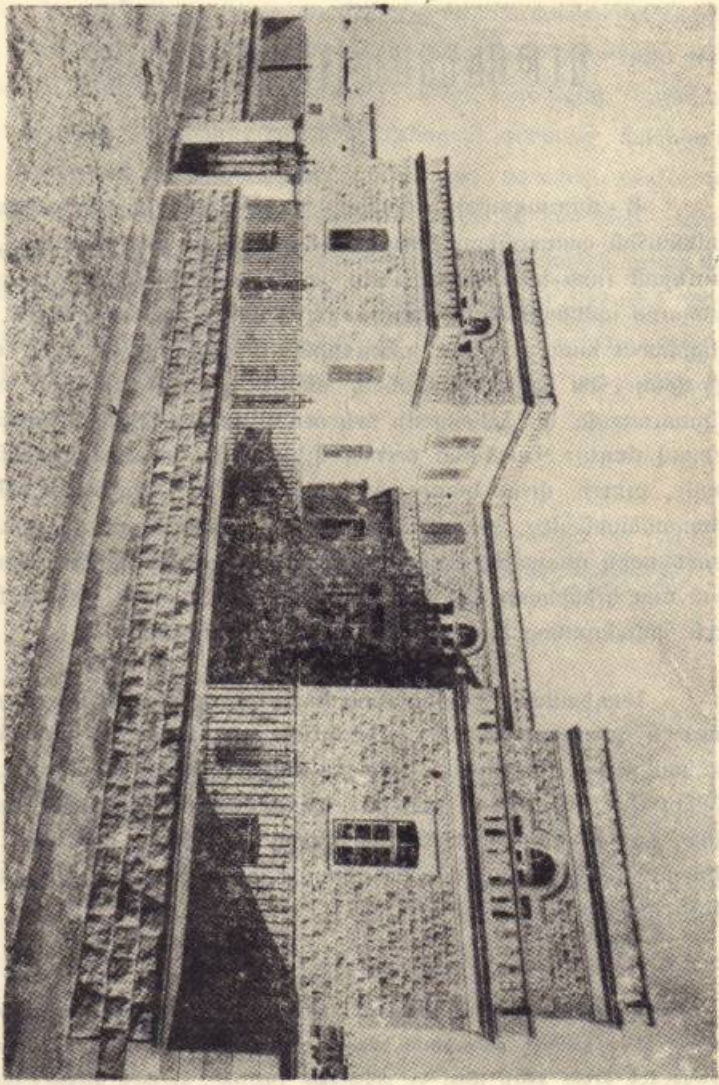
ԱԼԹՈՒՆՅԱՆ ՀԻՎԱՆՂԱՆՈՑ

Ք - ճառագայթի տեսնիկ, եւ Ալթունյան հիվանդանոցի ամենահին գարտօնեայ՝ Գրիգոր Դէօքմէջյանի վկայութիւնով, Ալթունյան 1889-ին, հալէքի մէջ իր առաջին կլինիկան կը բանայ քաղաքի ամենաբանուկ հրապարակ՝ Բար-էլ-Ֆարաջ-ի մերձ, Եկեղեցիներու թաղ՝ Աալիքէ-ի մուտքին, Բավարտս-էլ-Կասար փողոցի վրայ: Հոս կարճ ժամանակ մնալէ տք, Ալթունյան՝ ըս իր վկայութեան, կը փոխադրվի երկրորդ վայր մը, որուն տղը կարելի չէղավ ճգել: Վարձված տրորոց կլինիկան կ'ըլլայ քաղաքին հարավը, բլուրի վրայ կառուցված օդասուն ու գեղատեսիլ Ակարտ թաղամասին մէջ, որ այն ժամանակ քիսոսնեայ լա՛է մուսուլման՝ բարեկեցիկ դասակարգի նահապատիվ բնակավայրն էր. Ալթունյան այս կլինիկայի մէջ կը մնայ ամբողջ 15 տարի, մինչէս նորաւէն հիվանդանոց իր վերջնական փոխադրութիւնը:

Արդիական հիվանդանոց կառուցելու գաղափարը տաս կանուխէն զբաղուցած է Բժ. Ալթունյանը, այնպիսի տրջան մը՝ երբ սակավին ոչ ոքի միտքէն իսկ չէր անցնէր նման յանձնարութիւն: Եինութիւնը սկսած է 1908-ին. արտօնութիւն ձեռք բերելու համար, ըս իր վկայութեան, հարկ տղած է 5 տարի սղատել. հետեւաբար Կ. Պոլիս յղված իր դիմումը գէտք է տրված ըլլայ ոչ ավելի ուր քան 1903-ին (*):

(*) Բաղդատիքեան համար ընդգծենք, որ Սեն Լուի, Հայքի երկրորդ արդիական հիվանդանոցի շինութիւնը սկսած է 1913-ին, Ալթունյան հիվանդանոցին բացումէն երկու տարի յետոյ եւ ավարտած 1920-ին. վերջինը հովանական ձեռնարկ մըն է, հիմնված Սեն Ժոզեֆ Բոյրերու նախաձեռնութեամբ:

Ալբունյան արդիական հիվանդանոցը յավարս կառուցման, 1911:

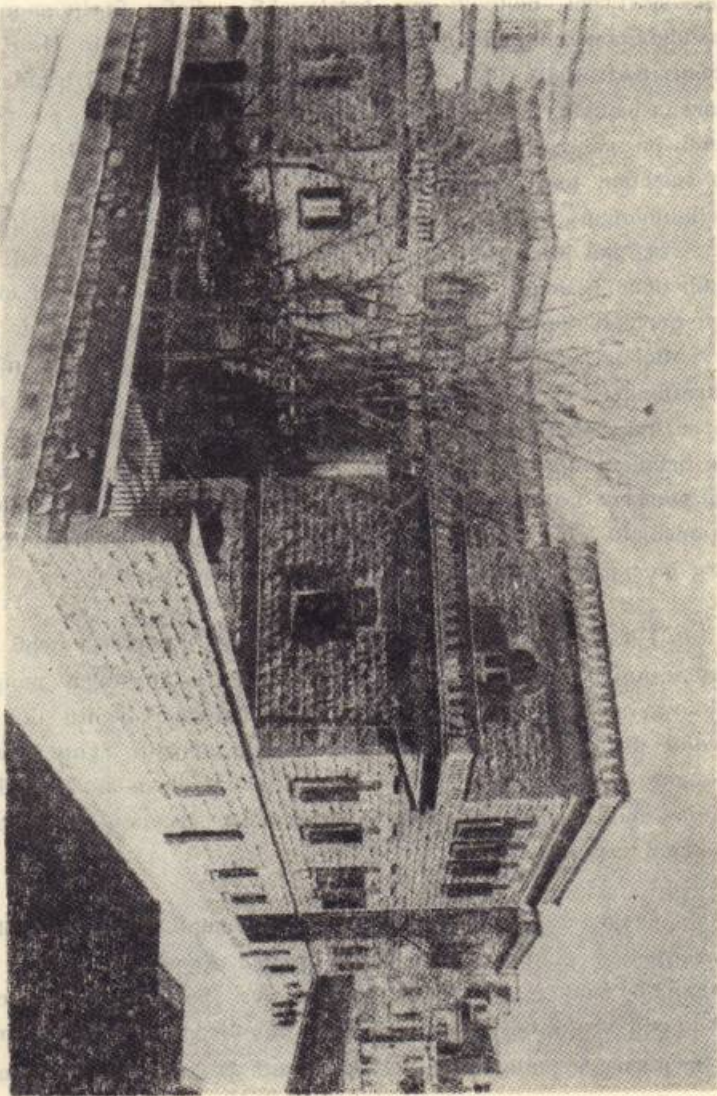

հիվանդանոցի շէնքի գլխաւ յանձնված էր անգլիացի ճարտարագետներու, սակայն շէնքը տեւոյթին, անոնց ներկայացուցած յայտարարութեամբ այնքան ալ զոհացում չէ սկսած բժշկին: Արդ՝ արտօնութեան ձգձգումէն օգտւելով՝ ան վերաշտուութեան կ'ենթարկէ ճարտարագետներուն ներկայացուցած գլխաւ, եւ կը բարեփոխէ զայն իր յացած գահանջներուն զատարածներով: Ավելի քան 30 տարիներ ետք՝ օր մը, իր օգնական տրիստար Բժ. Օգիւստինյանին հիվանդանոցի կառուցումը նկարագրելով կ'ըսէր. «... շէնքին իրաքանջիր քարին տղարումը կը վերիշտմ. զբլանի մէջ մի մասը յայտնի տրտուութեան նիւթ ըրած եմ ազագայ գործածականութեան լոյսին տակ», ու հիվանդանոցին լայն ու հանգիստ աստիճաններուն վրայ զահ մը կանգ առնելով՝ կը շարունակէր. «... նկատ կողքի զահին տրտար քարերու տարբեր կեղծ չի բռնէր. զայն ավելի բարձր շէնք սկսած եմ, քան ուր կրնայ բովի աստիճաններէն բարձրացողին ձեռք»: Արտար այս քարերու տգործներուն ճնշումի տակ կ'ըսէր կանխապէս համար, Ալբունյան տնտեսներուն կը զատարտ քարտարքերու մտքտրտը կազարի տրտեր դնել:

Որդտ տնտեսան վար, Ալբունյան կ'ըսէր իր օրին քարտրտն գորտ՝ բովական տրտեր գտտին մը, (ներկայիս քարտրտ ամտնագատավոր Ագիգիտ տարտամատ կեղտրտն) որուն մէկ տրտրոգին վրայ միայն կը կառուցվի հիվանդանոցին շէնք: Հողին մնացած մատրուն համար ալ Ալբունյան նտտատտած էր մատնավոր հտտանկար, որդտգի հիվանդանոցը ազագային ուտնտար գատտած տրտագտտ մը:

Փողոցով բաժնված հարավային մատին վրայ 1925-ին կը կառուցվի իր բնակարտնը, որուն կողքին դեղարտն եւ Բ-ճարտագայրի համար ալ մատնավոր բաժին. իսկ վրայի յարկը կը յայտարարի որդին Բժ. Էրտտտին: Հիվանդանոցին արտվելտն կողմն ալ տրկարող հողամատն ալ, Ալբունյան ի յտտակ իր առաջին կնոջ՝ նվեր կու տայ հայ Ավտարտնական համայնքին, տկտրտցի

Արարչական հիվանդանոց մինչև 1950

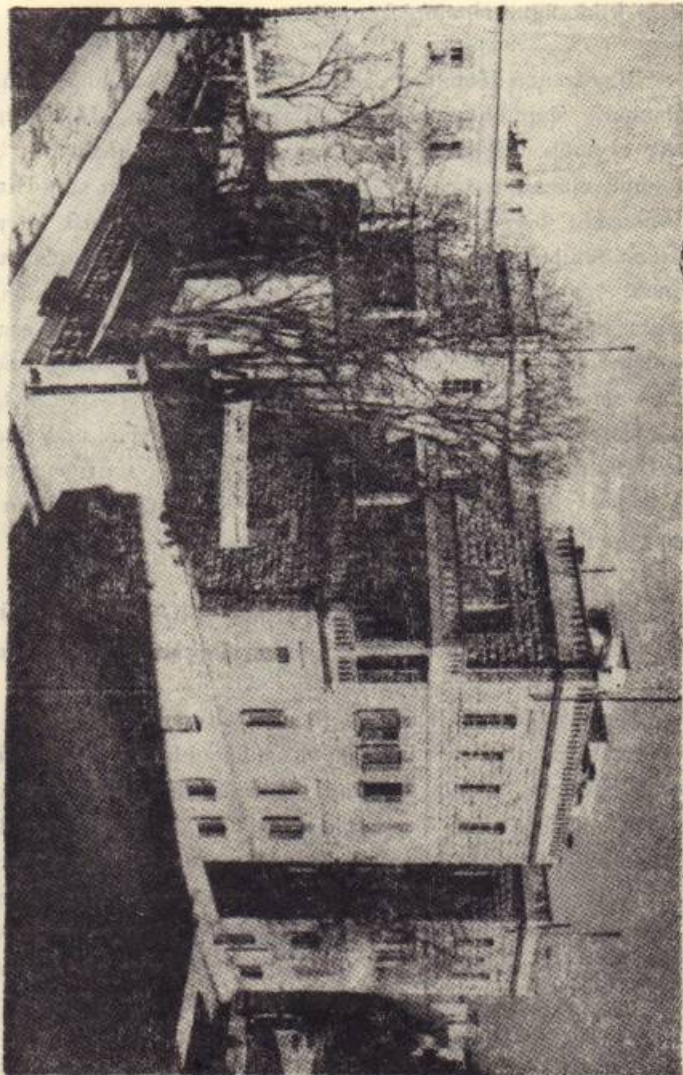
և կառուցանելու համար: Այս հողաբեռին վրայ 1924-ին կե կառուցվի էմմանվել եկեղեցին:

Մեծավոր Արեվելիքի մէջ իր քաակով աննահեւնաւց՝ այս արդիական հիվանդանոցին շինուրեան համար, Ալթունյան կե վարձէ տրջանի ամենալավ արհեստավորներե, ե գործածել կու սայ լավագոյն շինանիւրե: Ան վարգեսներ քերել կու սայ Ուրեշայն ե Անստբէն: Փայտ շինամատրու գործե այդ օրերուն կե յանձնէ Մարաշի հայիսրունդ Գերմանական Միսիոնի մասնագէտ, ասաղձագործ՝ Տեր Բլանկ-ին, յանձնարարելով գործածել տրջանի ամենաեւսիր ընկուզեմիի ե կաղնիի սահսակներե: Բլանկ՝ գուռներն ու զասուհաններե Մարաշի իր արհեստանոցին մէջ սարքելով, ջորիներու վրայ քեռցված՝ կե քերէ հայեր ե իրենց տղերե կե գեստղէ: հիվանդանոցին սալայասակի ե այլ մատրու սեղ մարմարներե Ալթունյան Անստբէն քերել կու սայ. իսկ գուռերու ե զասահաններու կղզանքներն ու մեսաղեայ մատրե Անգլիա կ'ազբարէ լավագոյն կառուցողներու մօտ:

հիվանդանոցին կառուցումե կ'ավարտի 1911-ին, գեսնայարկ մե ե տրկու էսած: Ան կե քովանդակէ ընդամէնե 30 մահճակալ:

Այսուհանդերձ՝ խոտր անարդարութիւն մե զիսի ըլլար հիվանդանոցին գնահասանքե հիմնել անկողիներու սահմանափակ այս թիվին վրայ, քանի որ այս նահաձեռնութեան գոյուրեան նօրասակե զիսի ըլլար, ծավալէն ավելի՝ հեսաղնդել քաակարար կեիռե, այսինքն գործին որակե: Թէ Ալթունյան որքա՛ն հոգասար տղած է իր հիվանդանոցին մակարդակե բարձր զահելու, կե զարգվի երբ այստղ, անկողիներու գրաված միջոցե համեմատեմք շէնքին մնացեայ խոտրագոյն մասին հես որ բժեկական, վարչական ու զիսայեսագօսական սզասարկութիւններու յակացված էր լոկ, ե դռն զլանի վրայ քաանելի չեն դեղասունի ե Ք - ճառագայթի բածիներե, որոնք գեստղված էին հիվանդանոցին կից՝ բնակարանային կառոյցին մէկ մասին մէջ: Քայլ զահել Եվրո-

Ալբանյան հիվանդանոց, 3-րդ յարկի կառուցումն էսֆ, 1951

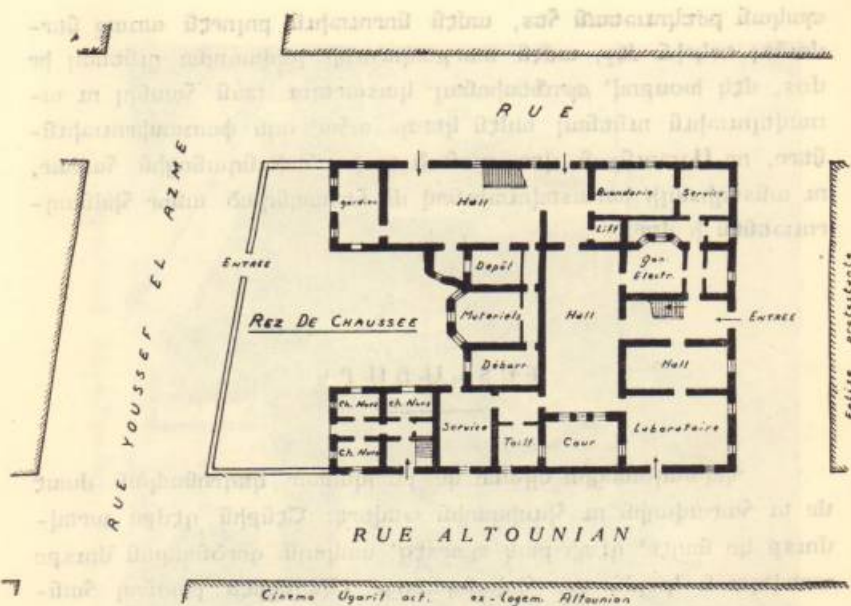

Պական բժշկուսան հես, ամէն նորութիւն բոլորէն առաջ ներմուծել տերիմ մէջ, ամէն սարքավորումի լավագոյն ունենալ իր մօտ, մէկ կօսքով՝ զորոշտիւնալ կասարելութեան հասնիլ ու առավելութիւն ունենալ ամէն կերպ. ահա՛ այն փառասիրութիւնները, որ Ալբանյան վերադասած էր իր հիվանդանոցին համար, ու անտոյիտալի յարատեւութիւնով մե հեսագոնդած անոր հիմնադրութենէն ի վեր:

Գ Ե Տ Ն Ա Յ Ա Ր Կ

Հիվանդանոցին զլանալ կը բաղկանար կեդրոնական մաստ մե տէ հարավային ու հիւսիսային թեվերէ: Ենթին դէմքը արեվմուսք կը նայէր՝ դէզի բակ-գարտէզ՝ սակայն գործնական մուսքը արեվելեան կողմն էր, հիվանդանոցը եկեղեցիէն բաժնող հանդարտ նրբանցքին վրայ: Աոյն մուսքը կ'առաջնորդէր գեսնայարկ տէ նոյն ասեն աստիճաններով՝ առաջին էսած:

Գեսնայարկը առավելազէս յակացված էր գործառական նպատակներու. մուսքը կ'առաջնորդէր հոտեր կեդրոնական սրահ մե՝ որուն դիմաց 3 զասեսի կցիկներ. մուսքի աջին՝ նրբանցք մե որ կը սանէր դէզի փոքր կցիկ մե, ուր կը կասարվէին զնումոսրաքսները, իսկ հիւսիս արեվելեան անկիւնը հոտեր սենեակի մէջ. Իրանկահսի տէ այլ հիվանդութիւններու ներարկումները կը տրվէին: Ասոր կից կար լվացարանը, որը իր կարգին կը բացվէր տերրորդ հոտեր սրահ մե, զորս Ալբանյան նահատեսած էր լաւութեան համար. հոնավ եղանակին, այստէ կը փռվէին լվացված սավանները չորնալու համար. չորացումը կ'արագացվէր տերկու հոտեր վառարաններու ջերմութիւնով: Մեռնող հիվանդներու դիակներն ալ այս սրահը կ'իջեցվէին, ի վերջոյ, հիւսիսային փոքր դռնէն՝ ամայի փողոցը հանվելու համար:

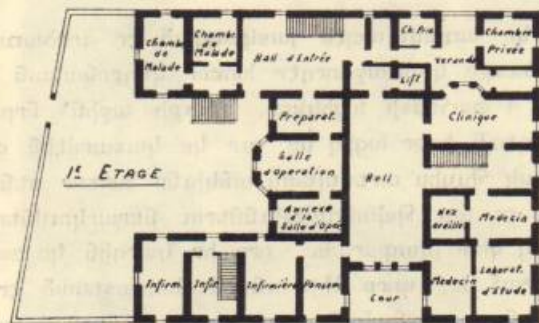
RUE YOUSSEF EL AZME

RUE

REZ DE CHAUSSEE

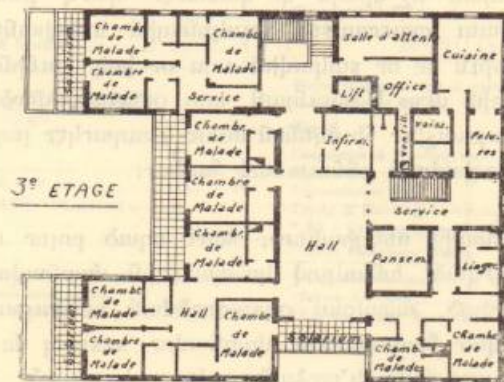
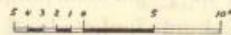
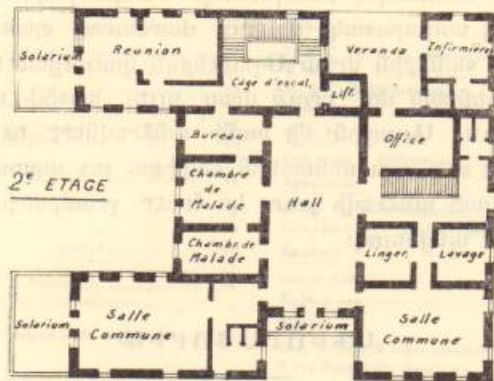
RUE ALTOUNIAN

Cinema Uguril act. ex-logem. Altounian

HOPITAL ALTOUNIAN

Alep-Syrie

Հայր այդ օրերուն ջրաբաշխման սխտմէ գորկ էր: Ար-
 ռեմին գործածուեալն համար Ալթունյան չորացման սրահի սակ
 հոր փորել սկսած էր, ուրկից ջրհան մէքենայով ջուր կը բաշխէր. ըն-
 ղեղի ջուրի համար ալ նահաստած էր զաւ գտնաւոր գիտերն մը,
 ուր կ'իջեցվէր մասնավոր սանդուխով: Զրամբարի զաւտը սրբաւտ
 բարերով՝ իսկ սալայասակը մաքուր մարմարով զաւսկած էր: Հի-
 վանդանոցին սանիքին վրան Ալթունյան կառուցած էր կեդրոնա-
 կան հոտոր սենեակ մը, որուն վրայ ելլելի հստիկ արգիլված էր
 որ եւ է մէկուն: Առաջին մի բանի անձրեւներէ տք. Ալթուն-
 յան լվալ կու տար այս սենեակին սանիքը. յէս այսու միայն, ա-
 նոր վրայ ինկած անձրեւի ջուրը կը հոսէր ջրամբարի մէջ՝ մաս-
 նավոր Ֆիլսէ անցնելով:

ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ

Միկրոսկոպային եւ լաբորատորիայի զանազան քննութիւն-
 ներ Ալթունյանի կլինիկայի սովորական մասը կը կազմէին Հա-
 լէր հաստատելու առաջին օրէն սկստալ. իրմէ տասնամեակներ
 տքն է որ միայն, լաբորատորիայի մտադներ սկսան ընդհանրա-
 նալ: Ալթունյան ոչ միայն կը կատարէր զարգ քննութիւններ,
 այլ գիտէր նաեւ զատրաստել հիսկեմային սեկցիաներ, ինքնին
 մասնագիտութիւն մը որ սակավին այս օր իսկ չունինք մեր այս
 հոտոր քաղաքին մէջ: Ալթունյան, այդ օրերուն, գործողութիւնով
 վերցված իւրաքանչիւր հիսկեմէն նմոյք կ'ուղարկէր լաբորատորիա,
 հիստ-զարադրողական քննութեան համար:

Հիսկեմային սեկցիաները, հարկ եղած բոլոր անոսացիա-
 ներով մակագրված՝ հնամբով կը զանկէին մասնավոր տուփերու
 մէջ դասավորված, ազգայն օգտագործման ու ցուցադրման հա-
 մար: Այս սովոր հավաքածուն մասնավոր տեսակ մը ունէր, ուր
 իւրաքանչիւր ստեցիմէն կ'արձանագրվէր թվագրված: Բաց առի,

LABORATORY

QUANTITATIVE BIOCHEMICAL

Blood	L. S.
Calcium	15
Cholesterol	15
Glucose	10
"Glucose Tolerance Test"	30
Icteric Index	5
Serum Proteins, Alb.,Glob. ratio	15
Urea	10
Urea & Glucose	15
C. S. F.	
Chlorides	10
Glucose	10
Total Proteins	10
Chlorides, Glucose & Protein	18
Gastric Juice	
Fractional Gastric Analysis (with test meal)	20
Urine	
Albumin Sugar & Chlorides	5

QUALITATIVE BIOCHEMICAL

Blood	
"Friedman" test for pregnancy	18
C. S. F.	
Globulin "Nonne Apelt" test	5
Gum Mastic test	15
Serous Fluids	
"Rivalta" test	5
Stool	
Bile (in Urine & Stool)	5
Occult Blood	2

BACTERIOLOGICAL

Culture	
Blood	15
Specimen (pus, C. S. F. etc.)	10
Stool (Typhoid & Dysentery groups)	10
Throat Swab	8
Urine	12
T. B. culture	25
Penicillin Susitivity of a given micro-organism	20
Penicillin Standardisation against	
"Staph. Pyogenes Oxford" strain	20

MICROSCOPICAL

Blood	L. S.
R. B. C., W. B. C., Haemoglobin	6
W. B. C.	3
W. B. C. & Differential	8
Malaria	5
C. S. F.	
Cell count & Differential	12
Specimen	
Smear for micro-organisms	5
Spirochaetes (by "Dark-ground")	10
Sputum	
Cancer Cells	25
T. B.	5
Stool	
Ova, Amoeba & other parasites	5
* Fat, Fatty Acids, Starch etc.	5

SEROLOGICAL

Blood	
Beeredka (T. B.)	10
Wasserman	10
Wasserman & Kahn	15
Weil-Felix (Typhus)	15
Widal (T. A. B. C. & Malta Fever)	12
C. S. F.	
Wasserman	10
Wasserman & Kahn	15

MISCELLANEOUS

Biopsy (section cutting & staining)	50
Casoni test for Hydatid cyst	25
Blood	
Coagulation & Bleeding time	4
Prothrombin time	10
Sedimentation Rate	5
Typing & Matching for transfusion	10
* Rh - Grouping (Rhesus)	
"Liver Function" Tests	
* Cephalin-cholesterol	15
"Takata-Ara" test	10
"Van den Bergh" Reaction	5

LIST OF DIAGNOSTIC AIDS AND SERVICES AVAILABLE TO DOCTORS ON REQUEST

X - RAY DEPARTMENT

<u>Radiology</u>	<u>L. S.</u>
1. Plain Radiography, one position	10
each additional position	6
2. Radioscopy	5
3. X - Ray examination of Thorax (Radioscopy & Radiography)	14
4. X - Ray examination of Gastro Intestinal Tract	25
5. Chole-cystography (using an Iodide dye)	30
(Plain Radiography of Gall Bladder	10)
6. Broucho-graphy (Lipiodol)	40
7. Myelography (Radiography of Spinal Chord, with Lipiodol)	40
8. Pyelography (Intravenous)	30
9. Pyelography (Retrograde)	40
 <u>Radiotherapy</u>	
1. Radiotherapy for Ringworm of Scalp; complete depilation	30
2. Deen Radiotherapy, per sitting (approx. 300r units)	10

CLINIC

1. Bronchoscopy	25
2. Cystoscopy	25
3. Gastroscopy	25
4. Oesophagoscopy	25
5. Sigmoidoscopy	15
6. "Basal Metabolic Rate" determination	20
7. Electrocardiography	20
8. Faradic & Galvanic stimulation of Nerve & Muscles	25
9. Medical Diathermy, per sitting (20 minutes)	10
10. Ultra-Violet treatment, per sitting (10 minutes)	5

գառառնողական հիսկտենային խոտոր նմոյներ ալ կը գահգան-վէին ագակտայ ամաններու մէջ - գործողութիւնով վերցված քարեր օրգաններ, ուռուցներ, հեշտ-ծնունդներ, ինչոքս կցեալ երկվոր-եակներ եւ այլն: Տասնեակ տարիներու ընթացքին, գոյացած սոյն հավաքածոն ինքնին կրնար թանգարանի մը բավարարել: Լա-բորատորիայի չորս գասերուն երջանը ընող դարակներու ամբողջ հինգ տարբեր, սոյն նմոյները գարունակող հարիւրավոր շիտերով լեցուն էին ու նոր ստեղծմանը զետեղելու համար, մերձ հարկ կ'ըլլար հիներէն նվազ կարեվորները թափել: Լաբորատորիայի սոյն հարսուութիւնները հիվանդանոցին գարծանքն էին, եւ իրօք ալ կ'ապրեցնէին ստեղ այցելող եվրոպացի բժշկական դէմքեր:

1919-էն սաղին, որդի՛ երնես Ալթունյանի ժամանումով, լաբորատորիան հիմնովին վերակազմվեցաւ, կասարելագոյն գաս-տաճեցվելով օրվան գահանջներուն, ըս եվրոպական չափանիշե-րու: Բժ. երնես անձամբ կը վարժեցնէր հոս աշխատող լաբորան-սիները, որոնցմէ ոմանք Բեյրութի Ամերիկեան համալսարան ալ կ'ուղարկվէին մասնավոր ստաժի համար: Հիսկտենային սեկցիա-ներու աւհարճանաչումը որդի Ալթունյան ինք յանձն առած էր հալտը գալէ ետք. իսկ 1950-ին, իր որդին Ռոճեր գրադեցալ այդ գործով:

Ալթունյան լաբորատորիայի մէջ կասարվող բոլոր քննում-ները մանրամասնել ավելորդ գիտի ըլլար այստեղ. սակայն ցան-կին վրայ ակնարկ մը կը բավէ ըմբռնելու թէ ինչու այս լաբո-րատորիան՝ ավելի քան 35 տարիներ, Աուրիոյ մէջ ամենակասար-եալը ըլլալու համբալը կը վայելէր:

Քաղաքի հարեվան թաղամասի մէջ կար նաեւ հիվանդա-նոցի գահական բավական տարածուն հողամաս մը, ուր կը գահվէ-ին գվինահոգեր ու նագասակներ, տուրքերու լոգի եւ յղութեան փորձարկութիւններու համար:

Լաբորատորիան մերձ կը ծառայէր գուտ գիտահետազոտական

նոյնպէս. Ազգերու Լիգայի ցուցմունքով՝ տրտունական լա-
վականներուն, ԱՖիհի երջանէն 1000 քիւրտերու վրայ արեան
հումքերու բնութեամբ կատարուեցաւ էրանիկ ստրոնդուրիներու
համար:

Գ Ե Ղ Ա Ր Ա Ն

Արեւոյնյան բժեկական իր առաջին քայլերը դեղատնային մէջ
սկսած ըլլալով՝ յաւկազմէ հմուտ էր Գալէնիկ ֆարմակոպիային
ու լայնօրէն կ'օգտագործէ բուսական դեղերը: Ան նաեւ հոբա-
զմէ կը գիտակցէր դեղարանի զանցառումներուն, իր գործին վրայ
ունենալիք լուրջ անդրադարձումին. ուսի չվստահելով քաղաքին
մէջ գործող սարքեր դեղարաններուն, իր սեփական միջոցներով
դեղարան մը կը գրասէր հիվանդանոցին մերձակայքը, ու կը ստի-
գէր հիվանդներուն ոչ միայն անկից վերցնել դեղերը, այլ վերա-
դառնալով իր մօտ սնուցել սալ զանոնք: Ավելի էք, 1925-ին,
ան իր դեղարանը փոխադրեց իր բնակարանին գետնայարկը: Թէեւ
որակեալ դեղագործ մը կը գրաստանավարէր այստեղ, Արեւոյնյան
իր յաճախակի այցելութիւնները չէր զլանար դեղարան, սնուցելու
համար լա՛ զգրաստանները հոգմտօրէն կը հետեւէին՝ դեղահաս
էրնելու, զանազան օտարակներ, կրօնին հառնուողներ (էմուլ-
սիա) գրաստանելու համար սրված՝ իր մանրամասն բացատրու-
թիւններուն. ու անփութութիւն չէր հանդուրժէր: Միւս կողմէ, ա-
մենուն ալ ծանօթ էր որ Արեւոյնյան դեղարանին գրաստանը
հառնուողը լա՛ս մը ուրիշ տեղեր գրաստաններուն նման՝ յաջորդ
օրերուն չի նստի: Տարեվերջին, Արեւոյնյան իր դեղարանի բոլոր
դեղերը աչքէ անցնելէ էք, ոյժը սակաւ կորսնցնելու ենթակայ
բոլոր բոյսերն ու բաղադրութիւնները անհնայ թափել սալով, գա-
նոնք նորերով կը փոխարինէր:

Ք - Ճ Ա Ռ Ա Գ Ա Յ Ա

Արեւոյնյանի ձեռնարկուած ամենակարկառուն օրինակն
է Ք - ճառագայթի գարագան: Արեւոյնյան Ք - ճառագայթի իր
առաջին սարքավորումը բերած էր Լոնդոնէն ոչ ավելի ուշ քան
1896-ին, Ռէօնսգեմի գիւտէն միայն մէկ տարի յետոյ:

Տեսաբերելով այդ մասին, գրգոսումներ կատարեցինք հաս-
կնալու համար լա՛, Մերձավոր Արեւելքի մէջ՝ հավանական այլ
կեդրոններ ո՞ր թվականին սկսած են Ռէօնսգեմի գիւտէն օգտուի:
Բէյրութէն, Ամերիկեան Գալուստի անասնաբանական գործարան՝ Մու-
սա Ղանսուս, Ռէօնսգեմիոգիայի արհիվները գննել սալով, տեղե-
կացուց որ Ք - ճառագայթի ազարատի մը գնման մասին ամենա-
վաղ արձանագրութիւնը 1899 - 1900 տարեշրջանին է. իսկ 1909-10
տարեշրջանին համար յիշատակութիւն կայ, Ռէօնսգեմի կլինիկա-
կան գործածութիւնը ուսումնասիրելու համար՝ հաջջար անուն
բժիշկի մը Եվրոպա դիւրելու մասին:

Գալով Բէյրութի Գրաստանական Գալուստիսին, վաստակավոր
գիտնական տի հակագաղձկեղային Ինստիտուտի Տնօրէն, Պրոֆ. Պոլ
Պոնթիս մեզի թելադրեց դիւրել Բժ. Յելօ-ին, որ 1922-ին յանձն
առած էր Ռէօնսգեմի բաժինը: Վերջինը կը գրէ որ իր եկած տարին,
Գրաստանական տի Ամերիկեան համալսարաններուն մէջ կային մէյ
մէկ փոքր ազարատներ: Նոյն ատեն, Գալուստիսի ռեկտոր, հիւնուտան
հայր՝ Դիւրգրէ Լասուր, յուսաբանութիւն սալու դժվարանալով
հանդերձ, վերջեց որ Գիզիկայի բաժնին մէջ սակավին կայ, գու-
ցէ 1899-ին ստացված մի փոքր ազարատ Ք - ճառագայթի փորձ-
արկութեան համար. այսուհանդերձ՝ ան չկրցաւ հաստատել այն
ազարատին բժեկական նոյնպէսներով գործածված ըլլալը:

Այս բոլորը կու գան ցոյց սալու լա՛՝ ոչ մէկ կատարած, Ք -
ճառագայթը Մերձավոր Արեւելք առաջին ներմուծողը, տի երկար

սարհներ անոր կլինիկական լայն օգտագործումին մէջ առաջնորդող դեր վերցնողը, Ալթունյան ինք տղած է:

Ալթունյանի բերած առաջին սարքը կը բանէր բրովիում-ի մարսկոցով ստացված գալվանիկ հոսանքով: 1912-ին, հիվանդանոցին ավարտումէն կարճ ժամանակ յետոյ, Ալթունյան արդէն բերել սված էր ռէօնսգէնի նոր ու արդիական սարքավորում մը, 12 մասնաչափ կայծով՝ որ կը բանէր սլիսթրնաշիվ հոսանքով. անոր 5 ձիու ոյժ գնեւրատի միջոցով, նոյն ատեն կ'ազահովէր հիվանդանոցին էլէքտրական յուսավորումը: Հալէք քաղաքի բնդհանոր էլէքտրական յուսավորումը 15 սարի ավելի ուժ միայն իրականացավ. Բէյրութ էլէքտրական ոյժ ստացած է 1910-ին: Տեղին է նաեւ այստեղ յիշատակել որ, 1922-ին, երբ մասնագետներ Ալթունյան հիվանդանոց եկան լաբորատորի գիծ մը սարքելու, իրենց մասնաւեւեցով, գաւտրու մէջ տեղադրված (անկաստ) լաբորու սխտմ մը ետք ճիւղավորումներով, լաբորու կցելու համար: Ալթունյան այդ կարելիութիւնն ալ նախատեսած էր արդէն՝ շէնքի կառուցման տահուն (1908-11):

1937-ին Ալթունյան կրկին անգամ նորոգեց իր ռէօնսգէնի սարքավորումը: Այս անգամին, գերմանական Աիմենս աւետարհա-հեռչակ կառուցող ռուսէն ազգութիւն տէր ղիակնոսիկ տէր լաբորատորի ամենակատարաւ մեքենայ մը, որով Աուրիա ունեցավ իր խորունկ ռէօնսգէն-լաբորատորի առաջին կեդրոնը:

1924-էն ի վեր Բժ. ԱղոյՅ Պոխտը յանձն առած էր հիվանդանոցի ռէօնսգէնի բաժինը: Աիմենս-ի սարքավորումով կը դարմանվէին չարորակ ուռուցներ ու գաղձկեղ:

Առողջապահական սպասարկութեան հետ ալ մասնավոր կարգադրութիւնով՝ ստան գինով կը դարմանվէին գոնջ տեւեսներ, որոնց լաբը այդ օրերուն լեզոն կը կազմէր բնչազորիկ դատրու մօտ: Եւրօպայ մէջ՝ եզակի տեսարան մը կը գարգվէր այն օրը, երբ դարմանվող կամ դարմանելի, մագաղաթ՝ 150-200

տեւեսներ կը հռնվէին սպասման սրահին մէջ:

Ահա թէ ինչպէս, տ'ի տեսանելի տ'ի անտեսանելի տողա-ձակումներով, Ավագի հայ որբը ծառայեց Մերձավոր Արեւելքի ժողովուրդներուն:

Կ'արժէ այստեղ գաւտրութեան արձանագրել, Ալթունյանի առաջին ռէօնսգէնի ազարաի վերջնական բախտը:

Առաջին համաշխարհային Պատերազմին սկիզբը, յետամնաց Թուրքիան իր առաջնորդներուն կողմէ քաշուած էր գաւտրուի մէջ: Չանակ - կալէ-ի ճակատամարտի օրերուն, յանկարծ՝ Ջեմալ Փաշայէն լաբորատ մը կու գայ Ալթունյանին, որ իր մօտ գտնուող ռէօնսգէնի սարքավորումը անմիջապէս Պոլիս ուղարկել սայ բանակի վերավորներուն ծառայելու համար: Հեռագրից համան է. ուսի Ալթունյան անվարան՝ հրահանգ կու սայ հիվանդանոցի գաւտրութեան, որ բրով-բասարիաներով բանող՝ հին կազմածը առաւ յարգով ու մեծաբանակ հաւաքարով ծրարէն, ու աչքի գարնող մեծածավալ սնունկներու մէջ գտեղէն, անմիջապէս ճամբայ հանելու համար: Ալթունյան հիվանդանոցին հին ռէօնսգէնի ազարաւս գարունակող խոտը սնունկները այսպէս Պոլիս կ'երթան բայց չենք գիտէր թէ, Աուրիանական բանակը ո'ր ասիճանի կրցավ օգուտ քաղել այդ ավարէն:

Մինչ այդ՝ Պաղտսիսի ճակատը յանձնված էր ծովակալ Ջեմալ Փաշային: Օրին մէկը Փաշան ձիւն իյնալով լաբը կը կոտրի, ու լուր կը տրուի Ալթունյանին՝ որ Փաշան օրիս գայ իր հիվանդանոցին մէջ դարմանվելու համար: Ալթունյան Ջեմալ Փաշան կ'բնդունի հարկ տղած յարգանքներով, ու կը սկսի ձեռնարկելով ոսկորները տեղը բերել: Փաշան դժգոհած կը գանգուսի,

«Գոկսոր, լաւ կ'ըլլար որ անգամ մը Ք-ճառագայթով նկարէիք»:
 Ալեանյան անմեղօրէն կը զատաստեանէ. «Փառան հազար ազրի,
 բայց տկաճ հրամաններուն անսայով, Ք ճառագայթի ազարատե
 ուղարկած ենք բանակի վիրավորներուն ի սպաս դրվելու համար»:
 Ասկայն անօգուտ. Փառան եղելուծեան տղտակ ըլլալով կը վե-
 րադարձնէ. «Այո լաւ. բայց երեւի երկրորդ ավելի կատարեալ
 ազարատ մը ունի հիվանդանոցը. ժամանակ չկորսնցնենք»:
 Ասոր վրայ, Ալեանյան կը գտտող իր հօսքը. «Փառաս, երեւակայե-
 ցէք թէ ի՞նչ գիտի ըլլար Ձեր վիճակը, եթէ ես այս նոքը դրկած
 ըլլայի Պոլիս...»: Այս դէպքին վրայ Ալեանյան կը բարեկա-
 մանայ շեմալ Փառային հետ. շնորհիվ հաստատած այս կազմին,
 ազագային ան կը յաջողի Փառայէն զիջողութիւններ հլելլ, եւ
 մանավանդ սովի այդ օրերուն, հայկական որբանոցին հաց ազա-
 հովելլ:

ԱՌԱՋԻՆ ԷՏԱԺ

Հիվանդանոցին սուաջին էտաժը, հասարակութեան ամե-
 նածանօր մասն էր: Աստիճաններէն բարձրանալէ ետք՝ դիմացը
 գտտողված էր ընդունման արկղը, սպասման հոտեր սրահի կեղորնը:
 Այստղ հիվանդանոցի երկարամտայ զարտօնտայ, հանրածանօր
 Պր. Ձորը Սիլահյան կ'արձանագրէր եկող հիվանդները:

ԱՐԽԻՎՆԵՐ

Արձանագրութիւնները կ'ըլլային տոտակ ինդէքսով՝ մակա-
 նուն, անուն ու հօր անուն. մականուն չունէցողներու համար, մեծ
 հօր անունը որդէս մականուն կը ծառայէր: Այս ձեւով՝ հարա-

Հիվանդանոցի բնդունման սրահը, 1-ին հատ: Պիեքի մէջ՝ Ձորը Սիլահյան

Վերականգնարան, բուժակ Գանիկի, հայր մը եւ երկու ճիվանդներ որ պլաստիկ գործողութեան ենթարկուած են Բիթի վերականգնումի համար, 1911:

վոր եր որ եւ է հիվանդին ցուցաբարսե արագօրէն զսնել, եր որ ալ արձանագրված ըլլար ան: Գալով անտրու նշանակումին, իւրաքանչիւր ցուցաբարսի վերել թիվերով նշված էին մարդկային մարմնի սարքեր սխտմէրե - մարտողական, ներվային, սերեմողական եւայլն: Բաց աստի, արհիվիսե սարքեր հիվանդութիւններու համար իր մօտ ունէր սարքեր գոյներով կոճակներ. օրինակ՝ ճերմակ կոճակ կը նշանակէր սուրբկուլոց, դերինե՝ Ֆրանկահտ, եւ սոյն կոճակներ կ'անցվէին քարտու վրայ, նայած հիվանդացած սխտմին. եւձէ սուրբկուլոց յայտնաբերված եր թոքի մէջ, ազա ճերմակ կոճակ կ'անցվէր շնչարուտեան սխտմի թիվին վրայ. եւձէ ան յայտնաբերված եր ձվիկներու մէջ, ազա ան կ'անցվէր սերմողական սխտմի թիվին վրայ: Այս բոլոր նպասակագրված եր զիտական սերտողութիւններու զարագային, զիտարկումներ ժողվելու զիրութիւն սալու համար:

Մասնավոր ցուցակներ ալ կային լաբորատորիայի եւ Բժնառագայրի արդիւնքներուն համար. հիվանդներու բոլոր զիտարկումներ, ամենաարդիական սխտմով դասավորված՝ անհասական զոստիներու մէջ կը զահվէին ինամբով: հիվանդանոցին տեսնիկ լեզուն անգլերէն եր:

հարավային կողմ, փոքր բակի նայող երկու սենեակներ Ալեունյաններու բնութեան կցիկներն էին, որդին աջին՝ իսկ հայրը՝ ձախին: Ալեունյանի կցիկին կից կար իր փոքր լաբորատորիան, ուր ան անձամբ կը կատարէր մէզի եւ սաղմի անմիջական բնութիւններ. հոսկից կ'անցվէր էնդոսկոպիներու սենեակ: Այս մարզի մէջ Ալեունյան հիվանդանոց՝ զրօտակալիւր տղած է Մերձավոր Արեւելքի մէջ, իր գոյութեան բոլոր տվողութեան:

Միջերակային ներարկում. բաժնի Հովհ. Խասրովյան, 1927

Է Ն Գ Ո Ս Կ Ո Պ Ի

Տար Բլաունյան, 1885-էն սկստալ, կը գործածէր սիսսուկոպ միզագարկի ուղղակի դիսուսին համար: Արդ՝ սոյն գործիքի յաջորդական կատարելագործումներուն հետ քայլ զահելով՝ ան օրէն քերել կու տար նոր նմոյսներ, այնպէս որ, տասնամեակներու ընթացքին զոյացավ սիսսուկոպ-ի յեղատրջումի զատակաւնէ ներկայացնող ամբողջական հավաքածոյ մը, սկստալ ամենամասնական մոդելներէն մինչեւ ամենակատարալ նորեր՝ ներառտալ մանկանց մոդելներ, ընդամէնէ մօտ 15 հատ: Անտուտ տէ ամենավերջին մոդելներէ միայն գործածուտան կը դրվէին:

Թեպէտ իր օրին՝ Տար Բլաունյան տրջանի միակ ու լավագոյն սիսսուկոպիսէ տղած տը, որդին էրնտտ Բլաունյանի ժամանումով, էնդոսկոպին ընդհանրապէս մեծ ոսում մը արձանագրեց Բլաունյան հիվանդանոցին մէջ: Բժ. էրնտտ այս մասնագիտութիւնէ յակագէտ ուսումնասիրած բլլալով Վիեննայի հռչակավոր Պրոֆ. հասլինգեր-ի մօտ, (որը յայտնի է որպէս զիտարարը իր անունով կոչվող բրոնխոսկոպ-ի) հիվանդանոցէ օժտեց էնդոսկոպի-ի ամենա-արդիական ու բազմագան ազարատներով—սիսսուկոպ, ղլլելլոսկոպ (կողոսկրերու ընդմէջէն կուրծքի վանդակին մէջ մտցվելով՝ տոքերու մակերեսէ դիտելու տէ վիրահատելու գործիք), արտոմիոսկոպ (նոյնէ փորի համար), սիկմոսկոպ (յետոյքէն մտցվելով հրաղիքէ դիտելու), օտրալմոսկոպ (աչքի յատակէ դիտելու), զատարոսկոպ (մինչեւ ստամոքս տերարող՝ դիտելու գործիք) իսկ բրոնխոսկոպ-էտոնալոսկոպ-ի ամենակատարալ գործիքներու ամբողջական տարքեր (տրոնտներ տէ հռչակփողէ դիտելու տէ վիրահատելու համար): Այսպէս զինված ու Բժ. էրնտտի նման կարող մասնագէտով մէ օժտված, Բլաունյան հիվանդանոց՝ էնդոսկոպի-ի մասնագիտութան ամենակատարելոր կեղորոնէ դարձավ բովանդակ Մերձավոր Արեւելլի մէջ. բրոնխոսկոպի-ի բարձրակ

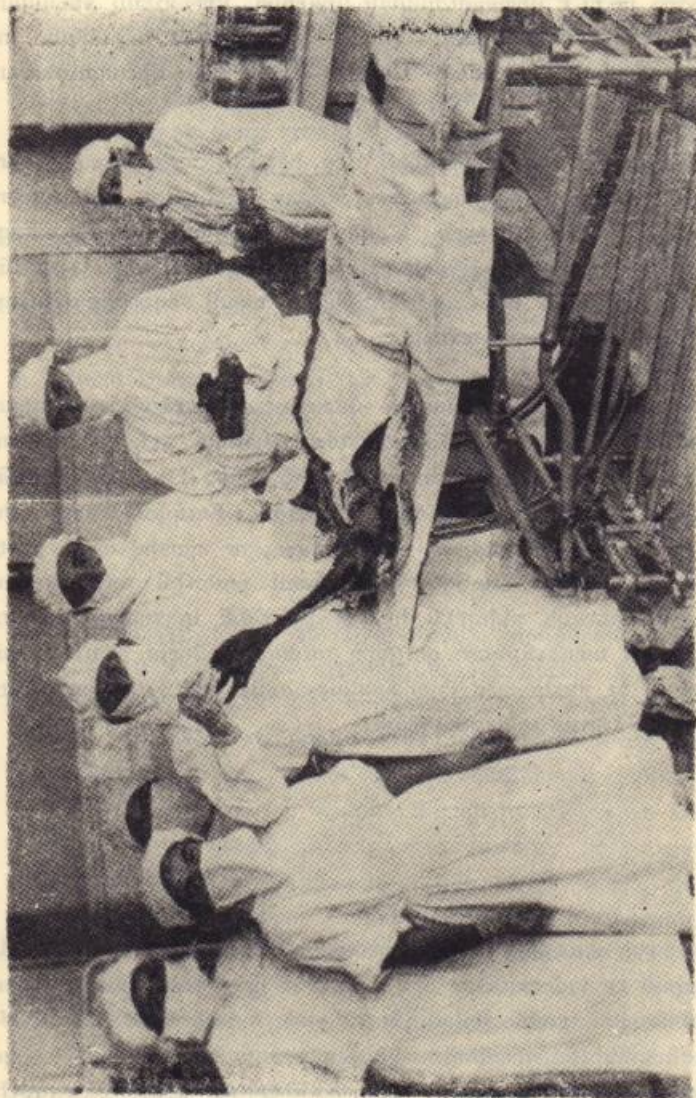
քննարկում և վիճահարու գահանջող ամենադժվարին դեպքերու տուրջ խորհրդակցութեան գահուն, քիչ անգամ չէր որ հարիւրի Ալթունյանը նկատի առնվէր որդէս գերագոյն հեղինակութիւն՝ մինչեւ իսկ Բեյրութի համալսարանական երջանակներու մէջ:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ԱԵՆԵԱԿԸ

Բիհանական Վիւրթուժական հանդէսի յօդվածագիրը, 1938-ին՝ հետեւեալ բառերով կ'արտայայտի Ալթունյան հիվանդանոցի և անոր գործողութեան սենեակի մասին. «Մտրեցուցիչ է անապատի եզրին, այս հին արեւելեան քաղաքի մէջ՝ յանկարծ գտնուի արդիական հիվանդանոց մը, քանի որ Ալթունյան արդիական է ամէն բանով: Մօտ 30 մահճակալ հաշվող այս անձնական հիվանդանոցը, մի կտրոց կը յիշեցնէ Ռոջտասը-ի ՄԵՅՕ կլինիկան, որված ըլլալով որ երկուքին մօտ ալ կը նշմարես նոյն հոգատարութիւնը, կազմակերպութեան և գործի մանրամասնութիւններուն հանդէպ: Գործողութեան սենեակը հիանալի է և տալլօրէն սարքավորված, բոլոր տեսակի գործիքներով և բոլոր տեսակի վիճահարումներու համար: 1891-էն ի վեր «գործողութեան տեսակ» մը կը գահվի. 1935-ին այդտեղ արձանագրված էին 15,868 գործողութիւններ: Մտնք ոչ մի կտրոց փոքր վիճահարումներ չէին, և կը ներկայացնէին վիւրթուժութեան ու զինելոլոգիայի բոլոր ճիւղերը»:

Մտնքու՛ Ալթունյան ոչինչ չէր հնայր իր գործիքներու և սարքերու տարբէր անտրի և անտակաս գահելու համար: Ամէն բանէն գահտես ունէր. գալով որակի, անգլիական լավագոյն տուններու կու տար իր ապագրանքները:

Մտնքի հոգատարութեան առարկայ, Ալթունյանի գործողութեան սենեակը ոչ մի կտրոց չէր զիջէր Մտնքու՛ Ալթունյանի:

Գործողութեան սենեակ. գահելոլոգիայի մի անդամահարում: Բժշկակար Ս. Ալթունյան, 1942:

մէջ գործող որ եւ է վիւրաբուժական կեդրոնի, ներառեալ տղական եւ օտար Գաղութեանը. իսկ, մինչեւ իր փակման թվականը, ոչ մի կապուած, ան կը մնար Աուրիոյ լավագոյն վիւրաբուժական կեդրոնը:

Գործողութեան սենեակին մէջ իրեն կ'օգնէին բժիշկներ, իր վարժեցուցած մէկ վիւրաբուժ, անտարեզիս եւ բուժքոյրեր, որոնք վերջին երջաններուն կ'ընթացէին իր իսկ հիվանդանոցի բուժքոյրերու դպրոցի երջանավարտներէն: Երջանիս մէջ Ա-լթուն-յանի գործողութեան սենեակը առաջինը եղավ «գործիքամասոյց քոյր»ի դրութիւնը օգտագործողը:

Գործողութեան սենեակի վերոյիշեալ արձանագրութեան տեսակը Արեւելքի մէջ աննախնայեաց երեւոյրս մեն էր: Ա-փոսո որ հիվանդանոցի փակման տուր դէպքին, 1962-ին, ի սպառ ան-յայտացած էր, բժիշկին վախճանումէն ետք (4 Յունվար 1950) թիվ 21,180 կրող այս գասմական դոկումենտը, որ գաւթի գիտի բերէր որ եւ է բժեկական թանգարանի: Նոյն բախտին արժանացավ նաեւ իր կարիտայի սկիզբէն ի վեր բժիշկին կատարած գործողութիւններու արդիւնքները ցուցնող լուսանկարներու խիստ հետաքրքրական եւ յասկադէս ճոխ հավաքածոն, որմէ մի քանի նւ-մոյշներ մեր ձեռքը սնցան միայն:

..

Յարկի մուտքին, անմիջադէս աջին զսնվող խոտը սենեակը յասկացված էր ամբողջօր հիվանդներու վիւրաբուժութեան: Հիւսիսային թեւին կային հիվանդներու չորս առանցնասղիկներ: Արեւելեան անկիւնը գրավող եւ փոքր գաւթաւոր գասված կղիկը, հիվանդանոցին միմիասուր սանատորիան էր, որ կ'առանձնացվէին երկար դարմանումով թոքախտի գարագաններ:

հարավային թեւի արեւմտեան ծայրամասին կային բուժքոյրերու սենեակները. այստեղ սարքված էին իւրաբարձ անկողիններ նավու կաթնի նման, տղի կնայողութեան համար: Ա-վելի ուր, 1946-ին, մերձավոր թաղի մէջ՝ հիվանդանոցի գասկան հողատեղի վրայ կառուցված բուժքոյրերու մեկուսացած բնակարանային շէնքին մէջ փոխադրվեցավ անձնակազմի այն մասը, որ գիտեր կ'աշխատէր: Այստեղ կար նաեւ տենիս-ի դաւտ, լաբորատորիայի անասուններու համար բուժարան, եւ նոյն ասեն կարագ հանելու փոքր գործարան: Արդիւնաբերական այս փոքր ձեռնարկն ալ՝ որ Ա-լթունյանի դուստր՝ Տիկ. Նորա Եովէ-ի հոգածութեամբ ստեղծված էր, իր տեսակին մէջ Աուրիոյ առաջինն էր, ու երկար տարիներ միակը որ տուկային կը հայտայաթէր գաստորիզացած մաքուր կարագ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԷՏԱԺ

Երկրորդ շաբաթ ամբողջութեամբ ստացուեալ (ինտրն) հիվանդներուն յասկացված ըլլալով, մուտքը ներսէն էր. ոլորագոյն աստիճանները լայն ու ցած կոփված էին յասկադէս, գասգարակի հանգիստ փոխադրման համար: Երկու անկիւններուն, աստիճանները ընդհատված էին հարթ գասվանդաններով, բարձրացող հիվանդին տունչ մը տալու համար: Յարկի իւրաքանչիւր թեւի ծայրամասին վրայ կային մէյմէկ գաստգամներ, որ կը գործածվէին որդէս «սոլարիոմ»: Հիւսիսային թեւի արեւմուտքին կար խոտը սրահ մը հանդիպումներու համար, որ նաեւ կը ծառայէր որդէս բուժքոյրերու դասարան: Նոյն թեւին արեւելեան անկիւնը կար արդիական խոհանոցը որ յետագային՝ տրորող շաժի կառուցումէն ետք, յասկացվեցավ գլխավոր բուժքոյրին: Յարկաբարձի մնացեալ մասերը հիվանդներու յասկացված էին. կեդրոնին «հիւստ անկողին» կղիկ մը, անոր ձախտին թէ աջին՝ մէկ մէկ առանձնասենեակ, իսկ հարավը երկու խոտը սրահներ՝ սասնեակ մահճակալներով.

երբ գահանջ ներկայանար, մի քանի մահճակալներ եւս կ'ավել-
ցելէին կեդրոնական սրահ:

1951-ին, հայր Աթոռնոյանի մահէն ետք՝ կառուցվեցաւ
3-րդ հասօժ 11 առանձնատնակներով: Նոյն ատեն սարքվեցաւ
վերելակ: Այսօր, հիվանդանոցը իր վերջին սարհներուն ունե-
ցաւ ավելի քան 50 անկողին:

հիվանդանոցին ջերմացումը ապահովված էր հանքածուխի
եւ փայտի վառարաններով: կեդրոնական սրահներու հոտեր վա-
ռարաններէն գաւ, բոլոր տնակներու վառարանները լայն քա-
րազակիտ գաւառահաններ ունէին. հայր Աթոռնոյան ուշադիր էր
որ հիվանդներ ոչ միայն զգան, այլ նաեւ տաննէն զիտէնք սաքցե-
նող կրակը . . . :

հիվանդանոցին անձնակազմը տղվոյն վրայ կ'ընտրվէր.
տեսուչ քոյրեր անգլիացի կ'ըլլային, մնացեալ համարեայ բոլոր
անձնակազմը հայեր: Աթոռնոյան զիտէր յարմար անձը ընտրել իւ-
րաբանչիւր գաւտօնի համար: Ընտրելին շնորհքին հետ նաեւ
նկատի կ'առնէր արտաքին տեսվոյթը: Ասոր լավագոյն օրինակն էր
իւր թիկնագահը. ո՞վ չէր ճանչնար գարաւու հասակով՝ երկար գե-
տնակով, լրջադէմ ու վայելուչ մտքիցի Ապիտ Բէտտօն, որ իրոց
գայրուսակը վերցուցած՝ ձիու վրայ կ'ընկերանար անոր հալտերի
փողոցներուն մէջ, ու հիվանդին դուռին առջեւ՝ բժիշկին կ'օգնէր
ձիէն իջած ու ձի բարձրացած գահուն: Իշխանավայել երկու ձի-
ավորներու տեսվոյթը, գաւկառանք կ'ազդէր բոլորին: Մեծահամ-
բաւ բժիշկն ալ կ'ընդառաջէր իրեն սրված յարգանքին, թամբի
վրայէն զիտարկէր վերցնելով՝ աջէն ու ձախտէն զինք բարեվոյնե-
րուն: Քառուղիներէ անցած գահուն, միլիցիան ալ մերձ բարեվի
կը կենար Մեծ Բժիշկին: հալտերիք այսօր՝ սովոր էին տանել
Աթոռնոյանը՝ օրաններու ընդհանրացումէն առաջ:

Եվրոպացի բժիշկ երէք չէ աշխատած Աթոռնոյան հիվան-
դանոցին մէջ. օգնականներ յարատեւ տղացի գրակիականներ
կ'ըլլային: Առաջին համաշխարհային Պատերազմին լաչէ, բժիշկ-
ներ մածավմասամբ բանակ կանչված ըլլալով, Աթոռնոյան 57
սարեկանին՝ միմակը դարձուց հիվանդանոցը, մինչեւ որ որդին
1919-ին հասաւ իրեն օգնելու:

հիվանդանոցին կաւրը հետեւեալ գաւտօններէ կը բաղկա-
նար.— բժեկագտէ, օգնական բժիշկներ (որոնց կարգին իւր որդին
եւ կարճ ժամանակի համար նաեւ թոռնիկը), դեղագործ, տեսուչ
եւ դաստիարակ բուժքոյրեր, երէց եւ կրտսեր քոյրեր ու ի վերջոյ
ուսանող քոյրեր, ռէօնօգտնի, լաբորատորիայի եւ դեղարանի տես-
նիկներ, վիրափօխ, ընդունող ու հարվագահ, մասակարար, թիկ-
նագահ կամ վարորդ, գործավորներ, մաքրողներ եւ գահակ.
ընդամէնը ավելի քան 40 հոգի:

1927-ին բացվեցաւ Աթոռնոյան հիվանդանոցի բուժքոյրե-
րու դպրոցը:

Տակաւ ընդարձակվող իւր գործը եւ յառաջացող սարիքը,
Աթոռնոյանին հորհիլ կուր սար ազգային մասին: Ուստի հիվանդա-
նոցը նիւթագոյն ավելի ապահով դարձնելու միտքով՝ քսանական
թվականներուն, Աթոռնոյան իւր դուստր՝ Նորայի ցուցմունքով
Այրքանսրտի Ասնջակի կերակ-Խան հայրաւաւ ավանի մերձակայ
կամգոյրի գիւղին մէջ հոտեր ազարակ մը գնեց, ու Պր. Ասուր
Լեվոնյանի հմտակալութեան սակ ջանաց զայն վերածել արդի-
ական հասուրաքէր ձեռնարկի. անոր արտադրանքէն ու տկա-
մուտէն զիտի օգսվէր հիվանդանոցը. սակայն Ասնջակ-ի Թուրքիոյ
յանձնումով, Աթոռնոյան զրկվեցաւ ոչ միայն ազարակէն, այլ
նաեւ կորսցուց Աովուկ-Օլուկի հայկական լեռնային ու գեղատե-
սիլ գիւղի մէջ կերտած իւր գեղջկական ինքնաշիտ ամառանոցն ալ:

Մենք թվարկեցինք Աթոռնոյան հիվանդանոցին առավե-
լութիւնները. անարդարութիւն զիտի ըլլար սակայն փակել՝ ա-
ռանց տեսելու առավելութիւններու ամենամեծը, որն էր հիվան-
դանոցին բժեկագտէ:

Բժ. Ալբունյան կոնսուլացիոն սենեակում իր սերտանի արջիկ 1920

ԱԼԹՈՒՆՅԱՆ՝ ՈՐՊԷԱ ԲԺԻԵԿ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՅԺ

Տիվանդանցի բացումի թվականին, որպես բժիշկ՝ Ալ-
թունյան հասած ըլլալով իր լիակատար հասունութեան տւ վայե-
լելով լայնասարած ու արտակարգ հռչակ, հիվանդանոցը երբեք
չհառադեցավ զրոճեստիոնալ անբավարարութենէ, ընդհակառակը,
բացման օրէն մինչեւ վերջը ան վայելեց Մեծ Բժիշկին ներկա-
յութիւնը, ինչ որ ամենակարեւոր նախադրեալն է որ տւ է հի-
վանդանցի յաջողութեան:

Որպէս մարդ որքան բազմակողմանի, որպէս բժիշկ ալ՝
բնածին սվտալներով օժտված էր ան: Բժիշկ ըլլալու բաղձանքը
իւր հետ կարծես ծնած ըլլար, այնքան որ բունն էր կարգած Ալ-
թունյան իւր այդ իտեալին, ողջ կեանքի ընթացքին:

Տեսալոր անցեալին, նախքան բոլոր անդիբիոսիկները, ա-
վելի առաջ քան Ֆրանկաւսի դէմ «սալվարսան»ի գիւտը, այնտիսի
երջան մը, երբ տեստու դէմ՝ մեթօրայ ակնոցով «ագոու դե-
դե» գրեթէ գոյութիւն չունէին, Ալթունյան ինք կը դաւանէր
տերապեւիսի (ներքին բժշկութեան) գերակայութիւնը. ան յաճախ
կը կրկնէր թէ ինք՝ նախ բժիշկ էր, իսկ զահանջեալ հարկին մի-
այն՝ վիրաբոյժ: Ի գուր տղ չէր իր զննումը, քանի որ ան քաջ
կը գիտակցէր որ բժշկական զբաղման հիմքերը կը կազմէին
կլինիկական քննութիւնն ու տեսաճանաչումը. անոնցմով զարա-
զիլն ալ ան կը նկատէր իւր զրոճեստիայի տակաւ մասը: Բժիշկը,
իրեն համար նախ կը նշանակէր կլինիցիոս ու տեսաճանաչը,
իսկ յետոյ կու գար տերապեւիս:

Արդարեւ՝ արտակարգ կլինիկական դասողութեան տէր էր
Ալթունյան ու որպէս տեսաճանաչող՝ անզարեղի:

Արժանացնի մեկ գեղացիքը որ կը կրէ Ապրիլ 27, 1907 թվականը

9 FEB 1945

DR. A. A. ALTOUNYAN
ALFRED STONE
81061

25011

GRAMM

30255-R
460

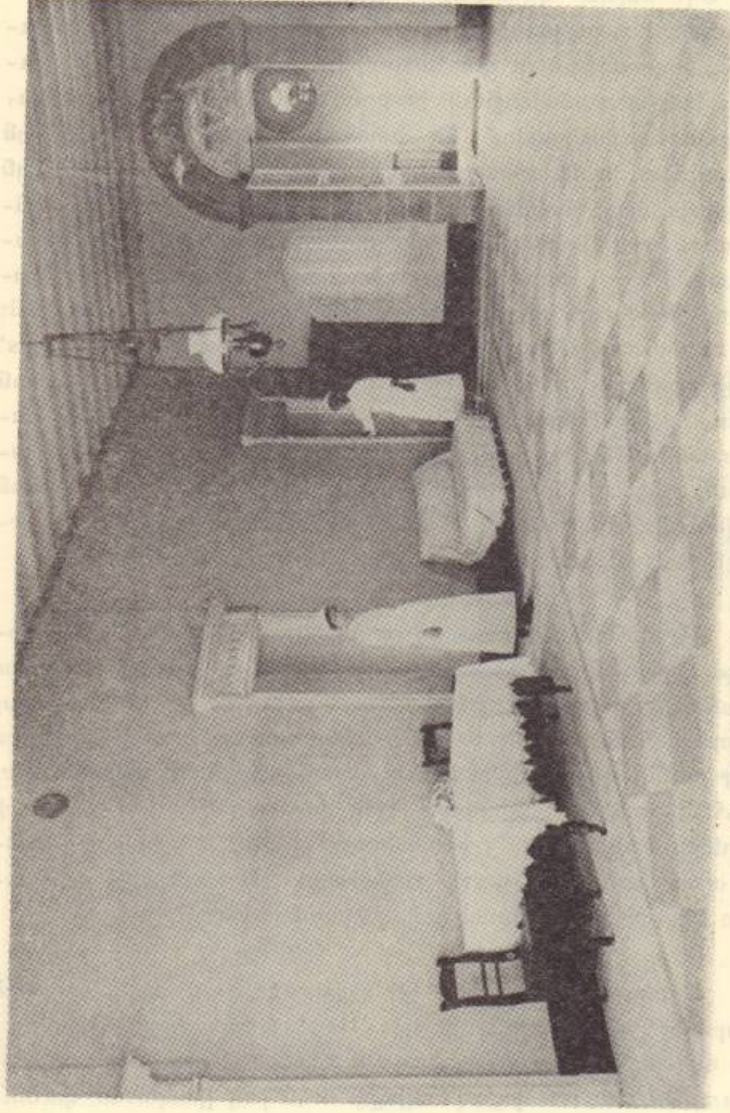
Հայաստանի Երևան

Հր. Տեղապահ

— Հետազոտություն 6
— Գրքեր 20
— Գրքեր — 40
— Կրթական 289

1007 April 27

R. van Stillingma

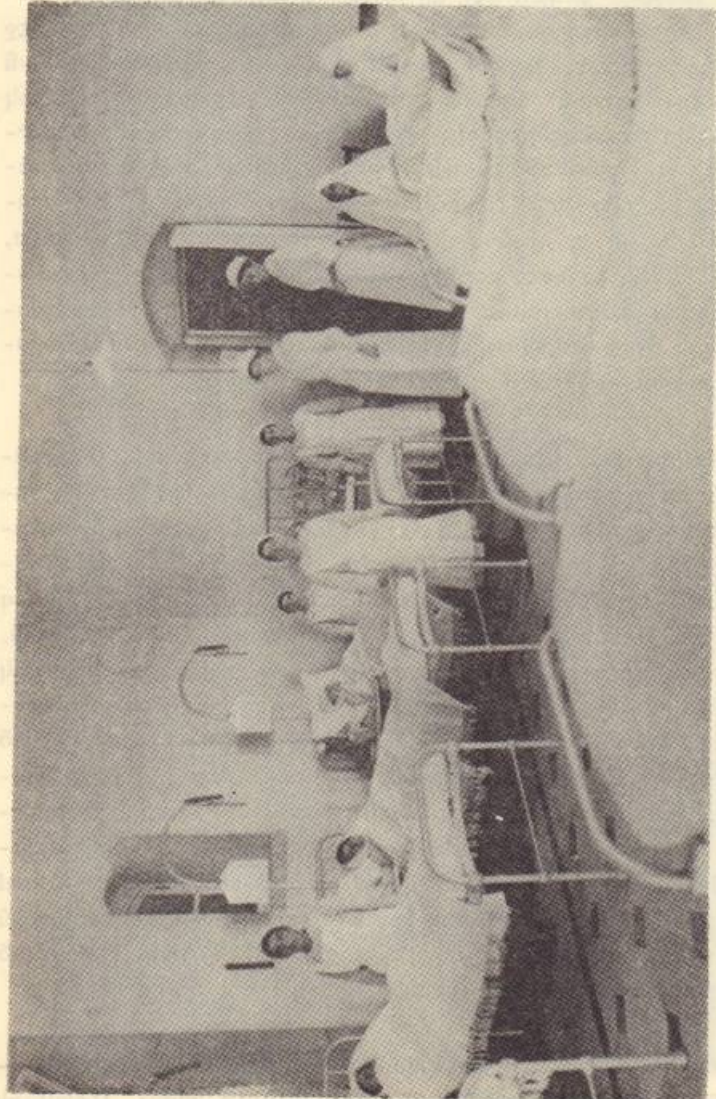

Հիվանդանոցի կեդրոնական սրահը, 2-րդ համար:

Ալուանյանի կլինիկական դասողութիւնը և զարհնք որքան ահսանիշտերու լայն հմտութեան, նոյնքան ալ անոնց որոնումին, համադրութեան ու գնահատումին, ըստ կլինիկական կացութեան. իսկ ահսաճանաչումի իր սուր զգայութիւնը՝ մանրամասնութիւններու յակացված իր մասնավոր ուշադրութեան: Աոյն ստորոգելիները իր նկարագրէն և բիւտին. սակայն, բնածին սոյն սվտալներու վրայ, հիվանդանոցն ալ կու գար ավելի լայն հորիզոններ տալու իր կլինիկական դիտարկումներուն տւ գիտական հետազօտութիւններուն. այստղ բակտերիոլոգիան, ռէօնօգէնը, միկրոսկոպն ու էնդոսկոպը և բարգվէին բժիշկի կլինիկական հանճարին: Բայց տւ այնպէս, Ալուանյանի բացառիկ գիրքը որպէս կլինիցիստ' կարելի չէ միայն իր հմտութեան վերագրել. նտանավոր հոգեբան ըլլալու հանգամանքն ալ կու գար կարելոր բածին բերել իր յաջողութեան: Ան մասնավոր էնորհ ունէր բժշկական իր վերաբերմունքը զաւտածեցնելու համար հիվանդին տւ իր տրջագոսին հոգեկան վիճակներուն տւ իմացականութեան, առավելագոյն արդիւնքներ ստանալու համար, ու միտս ալ և յաջողէր:

Ալուանյանի բժշկական գրակցիկայի մակարդակը լայնօրէն և գերազանցէր իր օրվայ չափանիշերը, այնքանով՝ որ անոր մօտ սնած էր սկզբունքային վերագահութիւն մը իր գրոնտեսիոնալ տրջագոսի հանդէպ, ինչ որ իր սասկութեամբ կարող էր մերթզանց առնել դոնոսոլոգիայի մեր օրտայ ըմբռնած սահմանները: Գծգոհ կոլտգիաներ ալ սովոր էին մասնանւտել անոր «Անտերի տելամտայ Զակուլտտէն տրջանավարտ» ըլլալը, որպէս լաէ դասական գոսրասութեանէ գուրկ «ամօրիիկ»: Ալուանյանի գոսրաստիւանը կ'ըլլար ահսաճանաչումի յողութեանակներով:

Ալուանյան ոչ միայն կլինիցիստ էր, այլ նաեւ օճսված վիբրութեան յատուկ ձիւրքերով: Արդ՝ նորակառոյց հիվանդանոցը այդ բանին մէջ ալ բախտավոր էր, քանի որ անոր գործոնողութեան տատարը կրցավ սկիզբի օրէն իսկ լիակատար գործունէութեան անցնիլ, էնորհիւ Ալուանյանի ճարտար ու անմրցելի

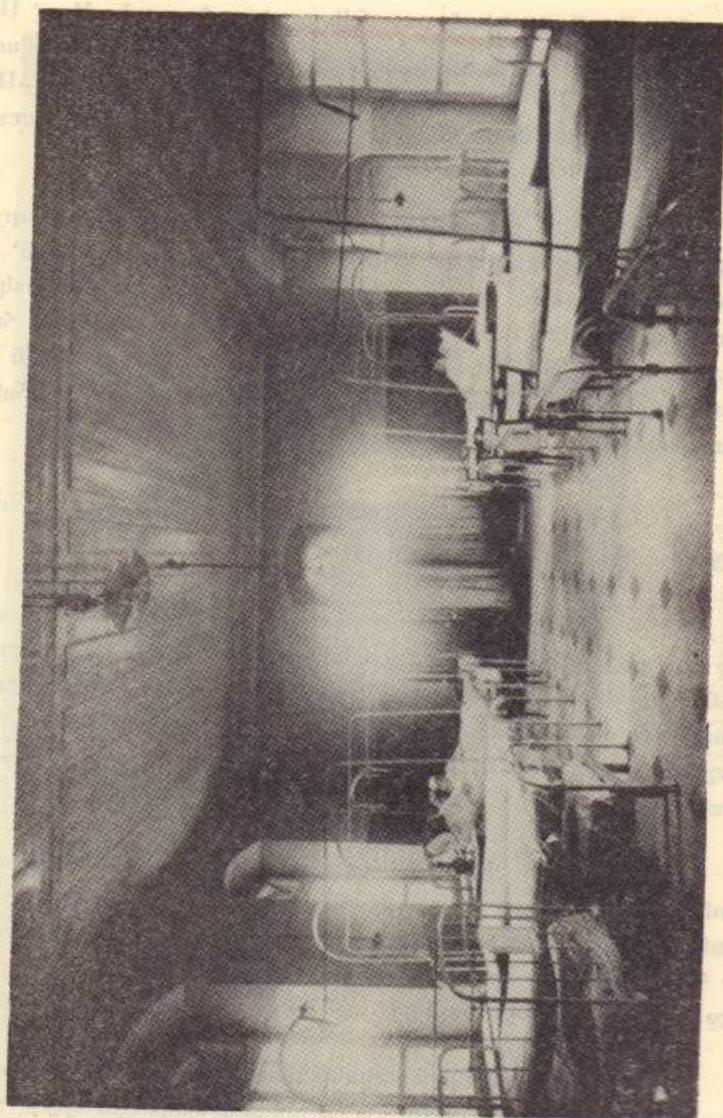
Հասարակաց արեկելեկան դահլիճ

Այս փոստընկարը նկար է ճարտար ճարտար Բրաճիտանյանի ցնի

ձեռքերուն: Այս մարզի մէջ ալ հոգեբան շլլալը մեծագոյն սասարեց գործին յաջողութեան: Ան իր ինքնակենսագրութեան մէջ նկարագրած է լա՛, որքան զգոյ՛ տարժած է վիրահասութեան մասին ժողովուրդին նախադատարումները յաղթահարելու. իսկ վստահութիւն տա՛նելէնք ալ, իր ազագայ վիրաբուժական գործին մէջ՝ ան տարժած է նոյն զգուշութիւնով: Որքան ալ ձեռներեց ու կիզակն իր վիրաբուժութեան մէջ, ան նաեւ զահգանողական եղած է, զիսնալով յարգել արեւելքցիի մտայնութիւնը, որ մտաւ կը նախեստէ մեռնիլ քան լա՛ ենթարկվիլ անզամահասութեան: Վիրաբուժութեան մասին Ալթունյանի հրատարակած միակ փոքր տեղեկագրութիւնը մակագրված է «Պահգանողական Վիրաբուժութիւնը հայտի մէջ»:

Ավելի քան կէս դար, Մերձավոր Արեւելքի մէջ, Ալթունյանի գործողութեան սենեակը «վերջին կուրսը» էր. մարզիկ հեռուներէ կու գային. կու գային համայէն, Գամակոտէն, Անաստուրէն, Վանէն, Էրզրումէն ու հեռավոր Բաղդադէն. անգամ Պոլսէն եկած էր մէկը, որուն ասամնասարքը որկորի մէջ կանգ առած էր. Ալթունյան կռնակէն վիրահատելով կը հանէ գայն, այդ օրերուն երբ սակավին էնդոսկոպին ենթացիկ չէր: Մարզիկ կու գային ու անվերապահ կը յանձնվէին կանխավ հարէ՛ Ալթունյան հիվանդանոցի գործողութեան սենեակին իրենց վերագահած բահսին հետ: Ետեք, տա՛հ տա՛հ կ'առողջանային, ու ջգահամբոյր՝ կը հեռանային հիվանդանոցէն. ասոնց մէջ ոչ անկարելութիւն կը կազմէին անոնք, որոնք այլ կեդրոններու մէջ վիրաբուժական կուրսերու տնօրէններով որոշեց անվիրահատելի կամ անյոյս ետ զոցված էին. Ալթունյան տաս յաճախ տրտմանը կրկին բանալով՝ զիստեկցիան յաջող կ'եզրականացնէր. առած դարձած էր ետլ՝ «վերջագոյն Ալթունյանին զիմեց որը ուռուցքը հանեց»:

Բոլորին յայտնի է որ հիվանդը երբ մեռնի, մարզիկ կ'ախորժին բժիշկին հասցէին աննգաւս կուրսը շնորհ: Արեւելքի մէջ անբանաստեղծորէն ավելի շտեմված է սոյն զիրքավորումը, ու

Հասարակաց արեւմտեան դահլիճ

եա՝ անգամ՝ բժիշկը կ'ամբասանվի որդէս ոճրագործ: Արդ՝ Ալ-
թունյան բացառութիւն կը կազմէր սոյն կանոնին: Անոր հիվան-
դանոցին մէջ երբ մահ գասահէր, մարդիկ սովոր էին ըսել. «Ալ-
թունյանին ալ գնաց, բայց մտռա՛վ...» ու զարգաղէս կը հաւե-
սէին չար բահսին:

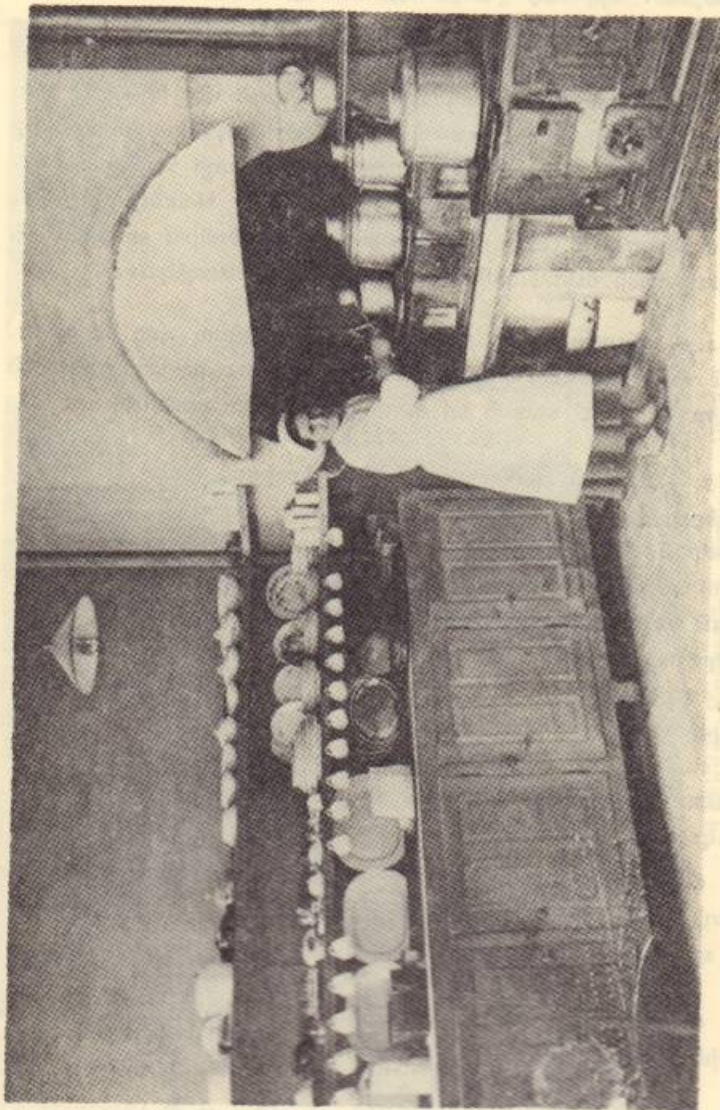
Արդ՝ որդէս բժիշկ Ալթունյանի մեր գնահատումը եզրա-
փակենք, իսկուր սալով իր երիտասարդ ու վերջին օգնական՝ Օ-
գիւս հովնանյանին, որուն գործակցութիւնը Ալթունյան յակա-
ղէս կը գնահատէր. Բժ. հովնանյան 7 տարի աշխատակցեցաւ հայր
Ալթունյանին, 1941 - 48, գաստրազմի դժվար այն տարիներուն երբ
Ալթունյան, 83 տարեկանէն ետք, մինակ կը դարձնէրի հսկայ
հաստատութիւնը, որդին Բժ. Էրնեստ բանակ գացած ըլլալով:

«... Ահա՛ մի բանի կէտեր որոնք զիս յակաղէս տղալո-
րած են», կը գրէ Բժ. հովնանյան.—

1.— Ան մեծ «նատուրգար» - բնաբոյժ - մեկ էր: Զօրա-
վոր հավասք ունէր բնութան ոյժերուն վրայ՝ հիվանդներու բուժ-
ման մէջ: Ատէն կը դերագրէր, սակայն միանգամայն կը տեսէր
բնութան օրէնքներուն հնազանդելու անհրաժեշտութիւնը: «Մեր
դերտը կը սասարեն տա ոչ թէ կը բուժեն» կ'ըսէր ան, տա որքա՛ն
ճիշտ էր իր իսկուր... :

2.— Որդէս վերինին հետեւութիւն, յիշենք որ ան իւրա-
բանջիրին կը տեսէր կասարել չափավորեալ Ֆիզիկական մար-
զանք: Տարեքի դէմ ալ, ան լաւ գատեղանկի կը յանձնարարէր
իր հիվանդներուն. կարճ իսկուրով, չափավորութիւն ամէն բանի
մէջ. կ'արգիլէր եա՝ ուսելն ալ, տա կամավոր սննդագրկութիւնն ալ:

3.— Իննիսունական թվականներէն սկստալ, ան բիոզսի-
ներ կը կասարէր, ինչ որ ներկայիս անգամ սակավին գէտք տղած
տղածնութեամբ ի գործ չենք դնէր: Կը վերյիշէ՞ք հայրերի վերքի

Հիվանդանոցի խոհանոցը

գասնուռիւնք. այդ մէկ հիւսկեմային սեկցիան 1898 թվագրված էր. երբ քննեցի միկրոսկոպի սակ, մոնոցիստերը և փոսային Լայքմանիա Տրոպիկա մարմիններով. երբ հարց սվի թէ ինչո՞ւ Լայքմանէն առաջ չէր հրատարակած մոնոցիստերու մէջ իր գտած այս անբնական մարմինները. գասաստանեց որ այդ ժամանակ ինք խորհած էր թէ, անոնք հալտի վերքի էտիոլոգիայի հետ կազ չունէին, այլ և կազմէին այլատրումի արդիւնք: Անտուտ թէ գենացք փակցուցած էր. այլապէս մենք «Լայքմանիա տրոպիկայ» ի տղ հիմա գիտի ունենայինք, «Ալաունյանիա տրոպիկայ»:

4.— Ինչպէս որ կը յիշէք, գլուխը դանդաղ դող մե ունէր. սակայն ունէր ամենահաստատուն երկու ձեռքեր որ երբեք տեսած ըլլամ, ու ես գոնէ տեսած եմ 500 վիրաբոյժներ գործի վրայ:

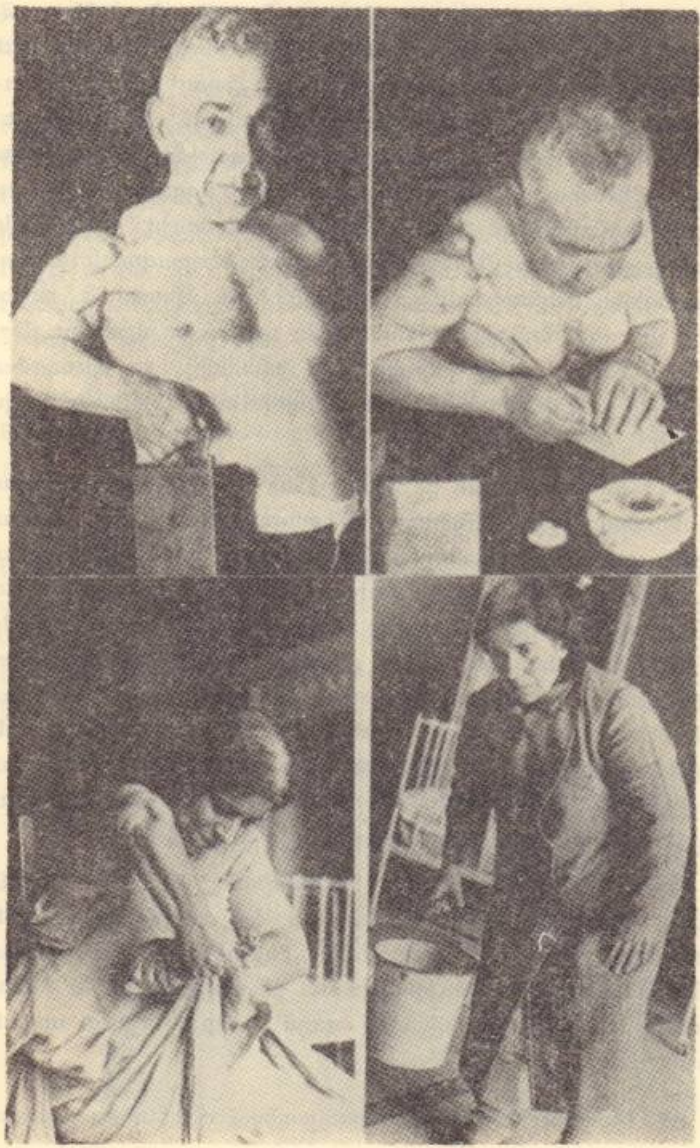
5.— Վերջին գաւտրազմին կիսն Լուիզա ծանր հիվանդացալ: Աբսոմենի գարագայ մեն էր. կոնսուլացիային ներկայ էին անգլիական բանակէն 4-5, եւ մէկ ամերիկացի սիվիլ վիրաբոյժներ: Բոլորն ալ դէմ արտայայտեցան վիրահատելու. սակայն Ալաունյան համոզված չէր, ու բուժքոյրին դառնալով հրամայեց թեւտր գաստատել: Ան իր սիրելի կնոջ վրայ գործողութիւն կատարեց, 112 սնդ. սել ու գանգրեմոսած բարակաղիք բացահատեց (ռեզեկցիա), անասոմոզ քրավ, ու Տիկին Լուիզա ապրեցալ: Այս բոլոր սաժանքին, ան երբեք չկորսնցուց ինքզինք եւ իր դասողութիւնք: 90 տարեկանին անհաճանաչումի եւս մի նոր յարաւանակ:

«Իմ կլինիկայիս մէջ կատարած է իր լուսանկարը: Ամէն օր կը նայիմ անոր մտուտագաս աչքերով... ի՞նչ մեծ մարդ մե, ճի՛ւտ տղին ու ճի՛ւտ ժամանակին»:

«Ահա՛ ասոնք են վայելեմական յիշատակութիւնները այն 7 տարիներուն, որ անցուցած եմ անոր հետ»:

Աիրով՝ Օգիւտ

ԿՈՆԱԵՐՎԱՏԻՎ ՎԻՐԱԲՈՒԺՈՒԹՅՈՒՆՈՎ ԽՆՍՅՎԱԾ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Վ. Երեվը՝ Մուսաճա Չամսա, 1923:
Ստաբով՝ Հալտի վերքի ծանօթ երգիչ-նվագիչ Բեհիկ, 20-ական թ.

Երկրորդ համաշխարհային Պատերազմի վախճանին, երբ որդի Ալթունյան կրկին վերադարձավ բանակէն, հայր Ալթունյան արդէն 90 տարեկան էր. ան մինչեւ այդ տարիքը իր ուտերուն վրայ տարած էր իր հոտեր հաստատութեան ծանր զարտականուր թիւնները ու չէր դադարած վիրահատել: Ասկայն ժամանակը եկած էր գործէն քաշվելու. վերջին մի քանի տարիներուն ան լաչու դադարեցավ վիրահատել, սակայն սակավին կ'այցելէր հիվանդանոցը ու հիվանդներ կը քննէր: Գործելէ հրաժարիլ ուզէր իսկ, գործը զինք չէր լքէր: Գիմող հիվանդներէ ձեռքազատվելու համար, այցեգիւն կրկնապատկէր. սակայն իրեն վարժված քարտէս տրուողի մարդիկ՝ այնպիսի՝ հավասք մը ունէին իր վրայ, որ մերժելով կը մերժէին ուրիշ բժիշկի մօտ հնամովի, եւ սիրայօժար քառապատկէր ալ վճարելով, « Երկրայցելութեան » կը կանչէին զինք տուն:

1947-ին Ալթունյան իր Տիկնոջ հետ վերջին անգամ ըլլալով կը մասնակցի Վիրաբոյժներու Միջազգային կոլեջ-ի համագումարին, այս անգամ Լոնդոնի մէջ: Անգլիոյ հոտերագոյն օրաթերթ, Աւելոյ Թայմզ այդ առիթով տպած է յօդված մը Ար Գորգոն Գորգոն - Տեյլը-ի գրիչէն, որ կը կրէ «Մեղադատ իրերուկներ» ընդհանուր մակդիրը: Մեծ դրվասանքով հօտելէ տք ներկաներէն, վասկուլար վիրաբուժութեան աշխարհահռչակ ահոյեան Թեմէ Լեօրիտ-ի մասին, «Վիրաբուժութեան հսկաներ» տարքի սակ, առաջին տղը կու տայ հալտի 93-ամեայ մեծ վիրաբոյժին, յիշատակելով սակավին մի քանի տարի առաջ անոր կատարած մեծ գործողութեանը բարակադիքի վրայ:

1950, հունվար 3-ին, ան հիվանդանոց տկավ ու հիվանդ մը քննէր: հարց տղավ նաեւ մասսիճ փայտէ շինված իր ծանր տղանը տղէն տարժելու. ասոր համար քոյր մը եւ Արիւսյան փութացին անմիջապէս: Ալթունյան ի տես բուժքոյրին բաժին ինկած ծանր գործին, մէկդի հրավիրելով զայն՝ ինք վերցուց տղանը ասպետօրէն:

Բժ. Ասատուր Ալթունյան յանկարծամահ տղավ 4 հունվար

1950-ին: Իր դարմանած 99,628 հիվանդներէն տաս քիչեր կրցան իր յուղարկավորութեան նեկայ զտնվիլ, արդէն վարուց ննջած ըլլալով:

Այսօր վերջացավ կեանքը այն մարդուն, որ Միջին Արեւելքի մէջ՝ ամբողջ 70 տարի բժշկական գասնութիւն կտեսց: Իր հիվանդանոցը սակավին զիսի վերադարձ, որդի եւ թոռնիկ Ալթունյաններու ղեկավարութեան սակ, սակայն անսպասելի տեսարանը դէպքեր ընդհատեցին հիվանդանոցի տարուակումը: Թոռնիկը Թոքեր տրկու տարի միայն (1950-1952) գործակցելէ տք, վերջնականապէս մեկնեցավ՝ Անգլիա հաստատվելու համար: հայր, Բժ. Էրնեստ, հեռացավ 1956-ին:

Որդի Ալթունյանի հեռացումէն տք, իր օգնականը՝ Բժ. Անգրանիկ Կարա - Բաջակյան դեռ տարուակէր գործը մինչեւ 1962, երբ վերջնականապէս փակվեցան հիվանդանոցին դռները:

Այսօր վերջ գտավ այն հոտեր գործն ալ, որ Ասատուր Ալթունյան կտեսած էր իր կեանքի ընթացքին: Մնաց միայն գասնութիւնը, զորս այս տղերու մէջ ջանացինք ամփոփել ազագայ տրուողներուն համար ու... հիվանդանոցի հարավ արեւմտեան անկիւնին մի զլակ՝ որուն վրայ գրված է « Երկր Ալթունյան », Ալթունյան Փողոց . . . :

ԲՈՒԺՔՈՅՐԵՐՈՒ ԴՊՐՈՑ

(1927 - 1958)

THE ALTOUNYAN HOSPITAL, ALEPPO

TRAINING SCHOOL FOR NURSES.

THIS DIPLOMA IS AWARDED TO

Hripsime Panos Julayan

who has had a 3 years' training in the wards of the Hospital and has attended a complete course of lectures in Elementary Anatomy, Physiology and Nursing and has passed a written, oral and practical Examination *Very Satisfactorily*

During the period of training her Conduct has been *Good.*

Her practical Nursing *Very good.*

She has had experience in Surgical, Medical and Gynaecological Nursing, also 3 months in the Operating Theatre.

The Period of Training expired on *June 1932.*

Signed this *28th* day of June, 1932.

H. H. Altounyan
J. P. Smith. S.R.M.

Epistola / 1932
Harold Lewis M. B.A.

Ալաունյան հիվանդանոցի բժշկա-հասարակական կարվոր ծառայութեանը մէկն ալ, որակեալ բուժքոյրեր զատաւարելու համար տեսնիկ դարոցն էր. հիմնված 1927-ին (*): Տիկ. Լուիզա Ալաունյան, որ դարոցին առաջին զատաստանատու տեսչուհին եղած էր (matron), ի զատաստան մեր հնդրանքին, այդ դարոցի մասին հետեւեալ գրութիւնը ուղարկեց՝ որ կուսանք յարգմանարար:

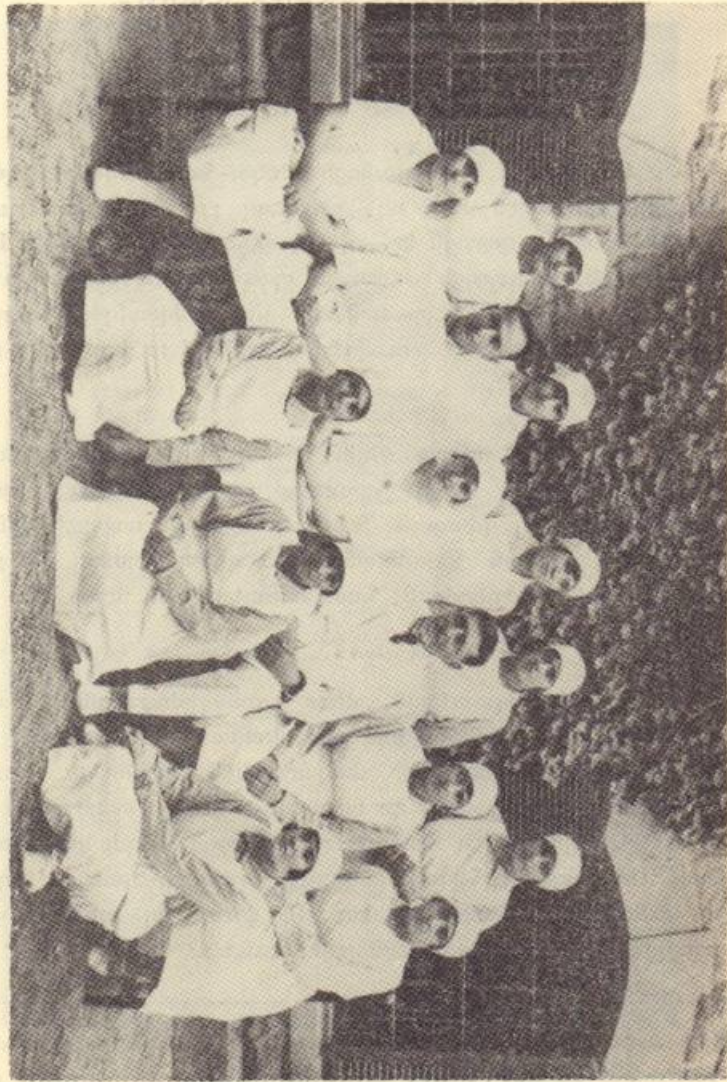
«1927-ին, անազատային երկար ու յոգնեցուցիչ ճամբորդութեան մէջ ետք՝ հալիք հասնելով, փոքր Անգլիա մե ռք կոտելու անակնկալ զգացումը ունեցայ. մինչ կը ստատի անազատային նահանական հիվանդանոց մե գնել այստեղ, ինքզինքս զայս զողտիկ արդիական հաստատութեան մե մէջ, Միս հեկես՝ անգլուհի տունը»:

«Բժիշկ Ալաունյան, միտ յառաջդիմութեան տէ բարելավումի անսացող, իր որովոյն՝ Բժ. Էրնեստի հետ որոտած էին որ այնուհետեւ, հիվանդանոցի մակարդակին համար տէ յօգուտ հիվանդներուն, անհրաժեշտ էր որակեալ քոյրերու զատատանութիւնը: Ուստի՝ հրավիրված էի բուժքոյրերու Դարոցը կազմակերպելու գործով: Անտուրէտ լաճ հարտ կը զգայի այստիսի կարվոր զատատու մե ունենալուս համար, լաճ տէ մի փոքր ալ անհանգստացած՝ սանցնած ծանր զատատանութեանը»:

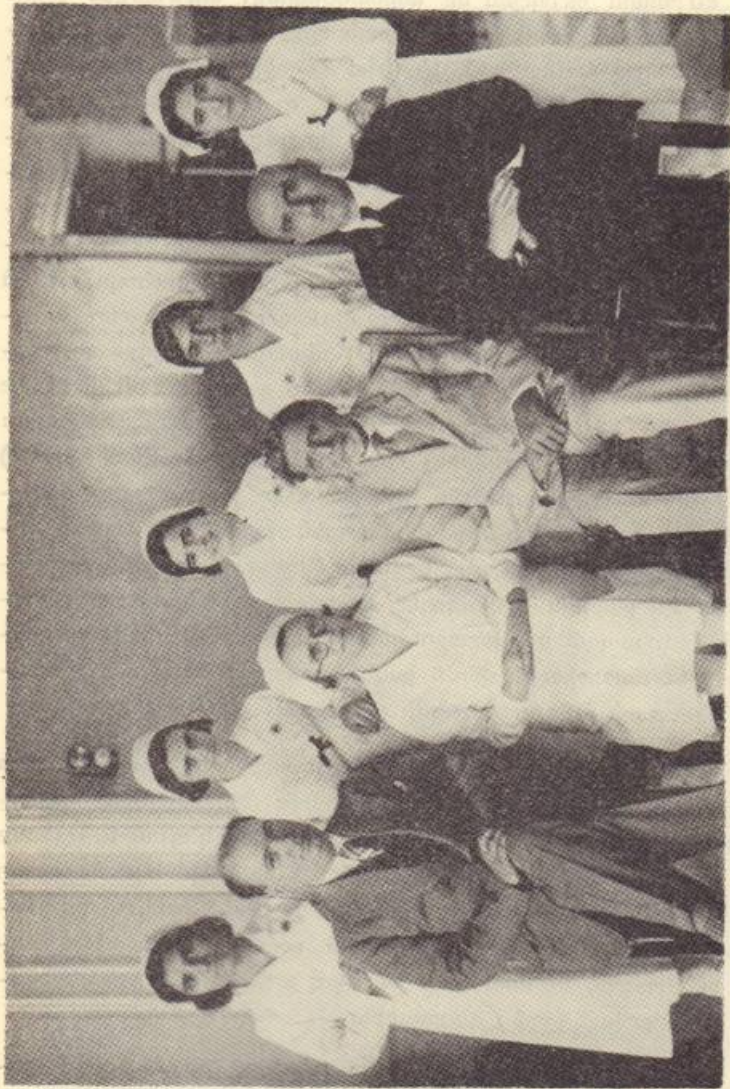
(*) Հովանարար ճոյն այդ տարին հիմնված է Գամասնոսի բժէ. Ճակոյտեի բուժքոյրերու դարոցը. Բեյրութի Ամերիկյան Համալսարանի Բժէկական Ճակոյտեի Բուժքոյրերու Գեյնհիլու մը հիմնված է 1905-ին. Ֆրանսական Ճակոյտեի որ ու պէի կտնոյն քան 1942-ին:

Բուժքոյրերու դարոցի առաջին քղանակարներէն՝
Հռիփսիմէ Փանոսի Զուլֆայանի սրված դիպլոման, 1932:

Օր. Լուիզա Դաուն, աղագայ Տիգ. Ալբունյան, եւ բարձակ Հովն. Խատրոյան:

Բուժօրերու անճնակագմբ 1928-ին: Բժ. Ալբունյանի աջին՝

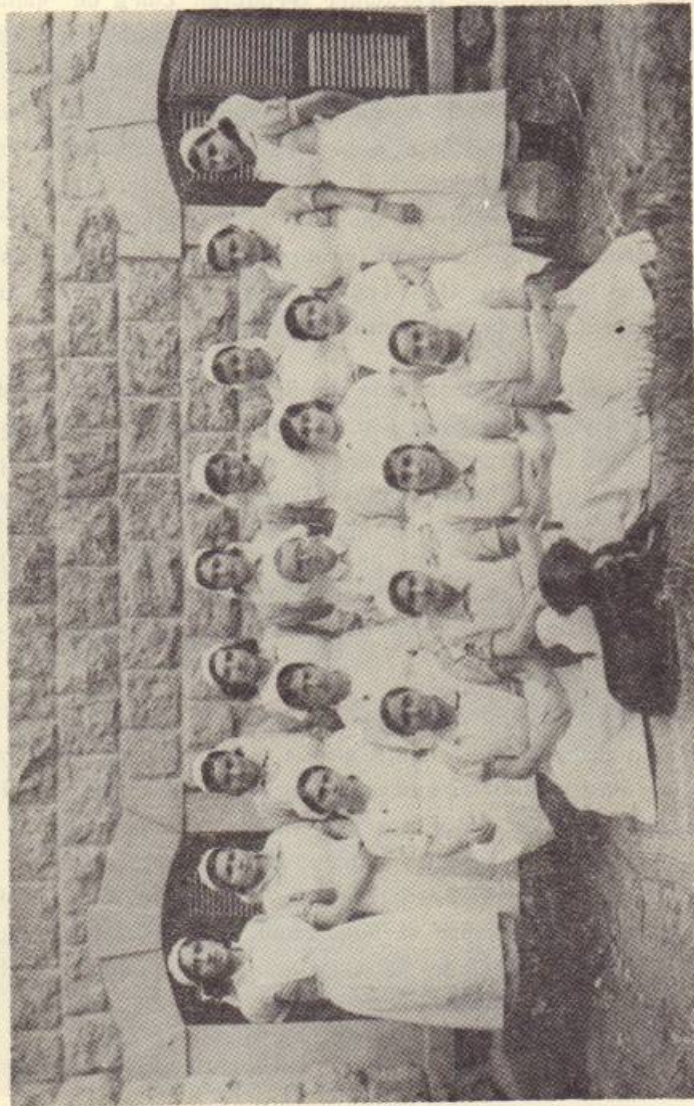

Բուժօրերու դպրոցի օրգանակարտուհիներ, 1936: Առաջին սարքին, ձախն աջ՝
Բժ. Աղոյճ Պոստեր, Միս Մելրի Ստիլ, Բժկ. Ալբունյան եւ Բժ. Ավեսիս Զեբեցյան,
նեղինակի հայրը:

«Միասին գրոգրամ մե նախագծեցինք. անհրաժեշտ բոլոր դասագիրքերը Անգլիայէն հետք բերած էի: Հայերի ականավոր բժիշկներ՝ Ֆիլիպ Տովմանյան, Ավետիս Չեքոջյան եւ Ադոլֆ Փոբ՝ ինչոքս նաեւ Բժ. Գեվորգ Աբլամյան դասավանդեցին սարբեր նիւթեր: Որդի երնեստ Ալեանյանի վերցուցած նիւթն էր բակտերիոլոգիա եւ լաբորատորիա. հայր Ալեանյան, ի հեճուկս ահռելիօրէն բռնավորված իր ժամերուն, ասէն կը զսնէր, իրաւասուկ համբերութեամբ բացատրելու վիրահասունի սարբեր մեթոդները, դասավանդութիւնը ամբողջացնելով՝ գործողութեան թատարի մէջ գործնական ցուցադրութիւններով: Բուժքոյրերը բախտավոր էին այն բանի մէջ որ, լաչէն հիվանդանոցը փոքր էր, սակայն բժշկութեան բոլոր ճիւղերն ալ կը դասավանդվէին ու կը գործադրվէին ինչոքս խոտոր հաստատութիւններու զարագային: Ի վերջոյ՝ անգլիացի որակեալ տեսուչի մը եւ օգնական (Tutor) ուսուցիչներու նտեկայութիւնը, կը նպաստէր զգրոցի մակարդակին: Ավելի տք, նաեւ դասավանդեցին բժիշկներ՝ Արոտր Չեքոջյան, Աբգար Ասլաբայան, Երվանդ Քիլոջյան եւ Օգիւստ Տովմանյան: Իմ բաժինս կ'ընդգրկէր հնամբի տեսականն ու գրակտիկան, բժշկականն ու վիրաբուժականն հնամբներ, առողջագահութիւնն ու մատերիա մտտիկա. իսկ նախագահատեսականն դասարանին կու տայի անգլերէն լեզվի ուսուցում:

«Բացի նախագահատեսականէ, կուրսը տէրք տարի էր, բս անգլիական հիվանդանոցներու սիստեմին: Հետեւողները որբանոցներէն վերցված 15 տարեկան հայ աղջիկներ կ'ըլլային. անոնք մեզի կու գային մինչէն իսկ Լիբանանէն, Եմլանի՝ Միս Տերիւսնի Ջոդայի՝ դանիական Թ-ճնոց Բոյնի եւ Բեյրութի՝ Տրենսգ ալ Արմինիա Չվիցտիական հաստատութեան որբանոցներէն: Այս աղջիկները ժառանգն ու նոյն իսկ չարքաւ աւեստողներ էին, լրջօրէն հետաքրքրված իրենց դասագրքերով»:

«Բժիշկ Ալեանյաններ՝ հայր եւ որդի, բարձր գնահատելով դաստիարակված քոյրերու փոքր հիվանդանոցներու մատուցանելիք ծառայութիւնները, այնուհետեւ կազմակերպեցին նոյն ներ-

Բուժքոյրերու դասարան 1937. կեդրոնը՝ անգլուանի գլխավոր բաժնոյր եւ դասավանդ՝ Մեյրի Սելի:

Հայկական Կրթութեան Կոմիտէի Գրադարանի Գրքերի Կազմակերպչական Կոմիտէի կողմէն տպագրուած է:

եանցումով քոյր դպրոցներ Մերձավոր Արեւելքի տարբ մե հիվանդանոցներուն մէջ. այսօրէս՝ ստեղծվեցաւ Գամասկոսի՝ Վիկտորիա, Նազել-ի՝ Գամիական, Տիգրոլիի՝ (Լիբանան) Ամերիկյան եւ Տիբեթիուսի՝ (Պաղեստին) Ակովսիական հիվանդանոցներու ցանկը: Այս բոլորը կը հետեւէին նոյն գրողութիւն. երբ տարեկան քանութիւններու եւ վկայաբաշխման աստե՛ղ զար, բժիշկներ եւ ստուչներ հետեւով տրջագոյոյ կը կատարէին եւ տղվոյն վրայ բերանացի եւ գրավոր, ինչօրէս նաեւ գրակցիկ քննութիւններ կատարելով՝ նիշեալ կու տային: Այս ձեւով կը կատարվէր գիտներ սոյն փորձառութիւններու փոխանակումը:

Գիտումներու զարգեցումը կը կատարվէր, նահանգագոյտի կալ համագործակցութեան այլ գաւթօնեայի կողմէ. իւրաքանչիւր տրջանավարտին կուրծքը կը տոգորվէր «տեքնոլ» իրլանտական տրեվը (ջամբօթ) (*) կրող կանաչ ջնարակ բքանեանով. տրջանավարտներէն մէկը կը կարգար ուղերձ մը:

Ռէ՛տէ 1939-45, գաւթօնեայի տարիներուն, չկրցանք մեր տրջագոյոյները կատարել, մեր դպրոցը տարունակվեցաւ մինչեւ 1958 թվական:

Այս 30 տարեկան ընթացքին Արեւմտեան հիվանդանոցը առանձինն դաստիարակեց, ավելի քան 100 բուժքոյրեր: Աոյն տրջանավարտները ցրված են աշխարհով մէկ, եւ գնահատված են ու կը փնտրվին տաս մը երկիրներու մէջ՝ ի սգաս մարդկութեան իրենց կատարած լաւ գործին համար: Արեւմտեան բուժքոյրեր կը գործեն Աուրիա, Լիբանան, հորդանան, Քուէյթ, Քատար, Անգլիա, Միացյալ Նահանգներ եւ հայաստան...: Անոնք գաւթօններ կը վերցնեն ընդհանուր եւ գոյական հիվանդանոցներու մէջ, կարմիր կաշի եւ ՈՒՆԲԿԱ:

Լուիզա Արեւմտեան, 1966 թեթուր

(*) Ի յիշատակ Արեւմտեան առաջին կնոջ, որ իրլանտացի աղջիկ մըն էր:

1945 ի տրջանավարտ բուժքոյրեր. առաջին շարքի մէջ: Աննա Կարապետյան, աջին՝ Ալիս Ապրուհի, ետեւի շարքի մէջ: Բակնէր Կասիս, միջին շարքի եւ ՔՃ. Օգիւստ Հովնաթան:

(*) Ի յիշատակ Արեւմտեան առաջին կնոջ, որ իրլանտացի աղջիկ մըն էր:

Ա. ԱԼԹՈՒՆՅԱՆԻ ՀԱՍԱՐՄԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

Երբ Մլթունյան տղած չբլար այն մեծ բժիշկը որ էր, հասարակական իր կեանքն ալ՝ զիտի չքողարկվեր իր իսկ շուքին ներքեւ: Հետեւեալ տղերուն մէջ՝ զիտի ջանանք լոյս բերել իր կեանքին այն մասը՝ որ երբ վերագրելի բլար մի այլ ոմն ազգայինի, առանձինն զիտի արժանաւար մեծ գնահատանքի ու հանրականացումի:

1888-ին, Անտրի Ամերիկյան Հիւանդանոցի գլխավոր բուժբոյր՝ իրլանտի՛ Օր. Հարիտ Մարթա Ռիսել-ի հետ ամուսնութիւն կնքելով, Մլթունյան ոչ միայն կեանակից մե կ'ունենայ, այլ նաեւ անգուգական գործակից մե, որ իր բժշկական գործին օգտակար բլլալով հանդերձ՝ զիտի ներշնչել ու մղում տար նաեւ իր հասարակական գործունէութեան: Արդ, Տէր տէր Տիկին Ալթունյաններ 1889-ին հայեր հաստատելէ տք, իրենց հասարակական գործունէութիւնով աչքառու դիրք կը գրավեն մանավանդ տղվոյն Ալթեսարանական համայնքի ծիրէն ներս: Բժ. Ալթունյան հետեւողական կարեւոր դեր կը վերցնէ վարչական գործերու մէջ. իսկ Տիկին Ալթունյան ինքզինք կը զատուրէ բարեսիրական ու կրթական ձեռնարկներու մէջ: Եւ 1892-ին, իր ծախսով կը բանայ տղար մանկագարտէզ մե՝ Ազգիկէ լաւիկն մէջ, որ տեղու տարի յետոյ կը փոխադրվի Ղեմիլիէ լաղը, իր սեփական տունը տէ ազա կը տարունակվի Կազանչի Բագարի տկտէցիին բակի մէկ սենեակին մէջ: Մանկագարտէզի բոլոր կահոյքը Անգլիայէն բերել տալով՝ Տիկին Ալթունյան կը նվիրաբերէ համայնքին: Բարեգաւտ Տիկինը անձնուրացօրէն իր ժամանակը կը տրամադրէ տկտէցական ու համայնքային գործերու տէ օրինակելի նվիրումով կը կազմակերպէ տրզստուրքը. կ'աւետաշի մանկանց կիրակնօրեայ դպրոցին համար, տրիտարուներու կազմակերպութեան ու աղքատներու խնամատարութեան մէջ: Դարու սկիզբները ան նաեւ մեծ

Տիկին Հարիտ Մարթա Ալթունյան - Թիբրի

աւետյօժով հանգանակութիւն կը կազմակերպէ տկտէցիի մե շինութեան համար. Անգլիա իր վերջին ուղեվորութեան ընթացքին ալ, ձեռնարկներ կը կատարէ նոյն նպատակին համար, բայց հիվանդանալով՝ 1907-ին Օգոստոս 25-ին, կիրակի օրը կը վախճանի Իրլանտա, իր ամառանոցին մէջ:

Տիկին Ալթունյանի քսան տարեկան կեանքը հայրիկ մէջ համակ նվիրում մե տղով մե ժողովուրդին, մանավանդ 1895-ին,

ջարդեղն տք: Ալթունյան իր առաջին կնոջ յիշատակը սրբութեամբ զօհեց մինչեւ վերջ, ու այցելութեամբ յուզումով կը ցուցադրէ իր սան մուսքի սրահը զարդարող անոր դիմանկարը: Ալթունյան առաջին կնոջմէն ունեցավ մանչ զավակ մը՝ երնես, որ հանգամանօրէն զիսի ենթանար իր հօր գրեթէսիոնալ տառապիղէն, եւ աղջիկ մը՝ Նորա, որ հետագային զիսի տարունակէր իր մօր նահազձած ծառայութեան ուղին, յարանման նվիրումով:

Ալթունիս կողակիցին անհետացումը, Ալթունյանի մօտ չբարուցուց հասարակական մարդը. բայց վերջինը՝ սարբեր մօտցում ունէր այդ հարցին: Ջուր զգացական մղումով գործող մեջք ան. հանրային գործունէութիւնը միայն մէկ երես կը կազմէր բազմակողմանի իր հետաքրքրութիւններուն: Իրազատք ելլալով՝ ան լավ կը գիտակցէր, որ օգտակար ելլալու համար չի բավէր միայն զատուցանելու, այլ հարկ է նաեւ ազատութիւն ընկերային դիրք, ունենալ հեղինակութիւն եւ նիւթական մակարդակ. իսկ այս բոլորին հետ՝ նաեւ անհոյսոյութիւն:

Այսպէս ալ, զատահալական բարերար մեղած չէ ան, այլ հանրօգուտ նպատակներ հետազոտող ոգի: Իրերարութիւնը, Ալթունյանի ըմբռնումով՝ նոյն ատեն զիսի շինիչ ելլար, հանրութիւնը արեւուն զօհէր, կրօնը ու զայն ավելի գործօն դարձնէր. ի վերջոյ ընկերային մնայուն արժէք ունենար. իսկ այդպիսի արդիւնքներ ստանալու համար ան անհրաժեշտ կը նկատէր զատահալները ու շտապօրէն զատել, նպատակը որոշ կերպով նահազձել եւ յետոյ գործելակերպը բնորոշել. մի կողմով՝ մտազոյց ընթացաւ, ինչպէս զիսական աստիճանի մէջ: Թեպէտ Ալթունյանի նիւթականը կը ներէր շատ մեծ ձեռնարկներ առանձինն վերցնելու, սակայն ան միշտ ալ իր նվիրաբերումը կը զայնմանալորէր հանրային մասնակցութեան, որպէսզի ձեռնարկը դրվի ընկերային հիմքու վրայ: Որպէսզի իր հասարակական գործունէութիւնները յաճախ անձնազոյց չէր գործադրէր, այլ՝ իր տրտմանով կամ ընթացիկէն այլ անձի մը ընել կու տար. այս ձեւով ալ անհոյսոյութի կը մնար

գործին առեւտրէ ծագելիք նահազատարումներէն ու մասնական օսմանեան անբարեացակամ զարտօնատարներու անհետրձ վերադրումներէն:

Արդ, Տիկին հարիտի մահէն տք, թեպէտ գրեթէսիոնալ իր յարաճուն զարտահանութիւնները այլեւս չէին թոյլատրէր նահալին թափով եւ օրինակելի կանոնավորութիւնով մասնակցելու վարչական ժողովներուն, այսուհանդերձ՝ ան նիւթագէտ ու բարոյագէտ կը տարունակէր թիկունք կանգնիլ դրական արժէքներ կայացնող ձեռնարկներուն: Իսկ Տիկին Ալթունյանին ալ դերը, այս միջոցիս յանձն առած էր դուստր՝ Նորա: Վերջինը իր մօրը ոգիով մեծցած ու առողջ դաստիարակութիւն ստացած էր. ան նոյնիսկ Անգլիոյ մէջ ատեն մը, ազնվական ընթացիկ մը տանը մէջ սպասարկած էր, արտին սնտուրութիւն եւ կենցաղավարութիւն սորվելու համար: Գովելի այս ձեւը նաեւ անոր սլած էր նկարագրի տկուրութիւն: Հակառակ հարուստի աղջիկ ելլալուն, ան հանրութեան մօտ ուշադրութիւն գրաված էր իր կիսը համեստ արտաքինով՝ ու յակագէտ գնահատմամբ՝ իր տալ մարդկային բնավորութեամբ:

Նահազատարարական այդ արիւններուն, լուսամիտ ու բազմաշնորհ Օր. Ալթունյան, սիրայօժար կը գլխավորէր համայնքին բոլոր ձեռնարկները. սակայն զատուրութիւնը իրեն համար ծառայելու կտրուագոյն առիւթ վերագահած էր՝ յաջորդ արիւններուն:

Համայնքը տկտկտով մը օժտելու նպատակով, Տիկին Ալթունյանի սկսած գործը կիսատ չմնաց: Բժ. Ալթունյան այդ նպատակին համար նվիրաբերեց իր հիվանդանոցին հողին արեւմտեան շրջան, 300 հնչուն ոսկի արժողութեամբ. ասոր վրայ եկավ ավելնալ Տիկին հարիտ-ի տղոր՝ Բ. Կ. Մեքքել-ի մասնակցութիւնը՝ 200 հնչուն ոսկի: Արդ, Ալթունյան, իր կնոջ յիշատակին՝ կողմանակով 1500 հնչուն ոսկի յավելեալ մասնակցութիւն մը բերել, զայնմանալ որ համայնքն ալ հավաքէր այդքան գումար՝ շին-

Նորա Ալբունյան (Տիկին Շովկ)

քին շինութեան համար: Պատերազմէն ետք, Ալբունյան յարգեց իր կուսուսմը:

Իր արիւնակիցներուն հետ մեակած ստրկապետը ոչ մի կերպ չսահմանափակեցին Ալբունյանի ընկերային այլ հետաքրքրութիւնները: Զուգահեռաբար, ան լայն յարաբերութիւններ կը զարկէր տղայի թէ օտար ավագանիին հետ: Թուրքական իշխանութեան օրով՝ զիսական հանճար ըլլալ այնքան օգուտ չունէր,

որքան վարկելակերպ զիսնալ. նոյն այդ կէտէն մեկնելով՝ Ալբունյան բարեկամութիւն կը մեակէր մանավանդ օրվան իշխանութեան ազդեցիկ դէմքերուն հետ, որոնք կանոնավորաբար իր տունը այցի կու գային, ընդունելութեան օրերը: Թուրք զինվորական ու քաղաքային անձնավորութիւններու մասուցած իր անփոխարինելի բժշկական ծառայութիւններով ալ, ան կ'ամրագնդէր իր զիրքը: Կենցաղավարական իր յատուկ ճկունութեամբ՝ զիստը սիրաբանի մանավանդ այնպիսի անձեր, որոնք այլապէս կրնային վսանգավոր դառնալ. ասոր ամենափայլուն օրինակը իր էր Զեմալ Փաւային միջով անցած դրվագն է, զորս արդէն զատմեցինք: Օրվան Վեսադէսին հետ առաջին այս կապը զարգացնելով՝ Ալբունյան յետագային յաջողեցավ Փաւային ստեղծ իր բնակարանին մէջ ընդունիլ: Արեւալար կենցաղավար բժիշկին ինք իրեն համար կառուցած զատկանգանն այնպիսին էր, որ Առաջին համաշխարհային Պատերազմին ամբողջ տեղադրութեան, երբ հայ ժողովուրդի վրայէն կ'անցնէր գեներալի սուր ալիքը՝ նախ էր առաջ հնձելով մտավորականութիւնը, թուրք կառավարութիւնը միտքէն իսկ չանցուց հայանուն Ալբունյանին դոյնալ: Ալբունյան իր փրկութիւնը կը վերագրէր զատերազմի սկիզբը, օրվան թուրք հրամանատարին բերած իր այն առաջարկին՝ որով զատերազմականութիւնը կը յայտնէր հիվանդանոցի իր անձնակազմով կամավոր ճակատ մեկնելու: Ամենայն դէպս, Ալբունյանի գոյատեւումը այդ զատերազմի ընթացքին հրաշք մըն է, որ կը զարհիպ լոկ իր զիվանագիտութեան:

Պատերազմին, երբ բժիշկներու կտուր մեծամասնութիւնը բանակ կանչված էր, մինչ թիֆուսն ու այլ համաճարակներ անուշիկ ավերներ կը գործէին սիվիլ բնակչութեան մօտ, Ալբունյան հիվանդանոցին առկայութիւնը ոչ միայն բացառիկ երեւոյթ՝ այլ անգնահատելի բարիք մըն էր հալած նահանգին համար: Բայց ինչ կը վերաբերի հայութեան, Ալբունյանի հասարակական կեանքին մէջ տառ կայ կէտ մը, որ կարելի չէ զլանալ զատմութեան, այդ ալ զատերազմի երջանին իր ծառայութիւնն է՝ սարագիւր հայութեան: Հալածի մէջ՝ այդ սարհներուն, ինք էր Մարտիան

տրբայրներ, միակ անձնավորութիւններն էին որ կը յանդգնէին յաճախ իրենց միջամտութիւնը բերել ի նպաստ հայ տարագիրներուն, ու շնորհիվ իրենց վայելած բացառիկ վարկին, կը յաջողէին սոյոզ մահէն ազատել հայրերին: Բայց՝ Ալթունյան զիստ իր ազդեցութեան սահմանները, եւ ըստ այնմ կը չափավորէ իր միջամտութիւնները. եռէ ավելին ընելու ջանաւ, անկասկած կեանքն ալ վրայ կու տար: Ուստի իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուց որբանոցին վրայ: Թէ՛ս որբանոցը կը գլխավորէր Վեր. Ահարոն Երազյան, սակայն առանց Բժիշկ Ալթունյանի, ան ոչ մարմին կրնար առնել եւ ոչ ալ տարունակել: Ան զիստ նաեւ որ գործի տարունակման համար ինք անհոցելի գէթ էր մնար: Արդ՝ յաջա կառավարութեան, անհոցելի մնալու համար, Ալթունյան ճկունութիւնը ունեցավ իր դուստր՝ Օր. Նորան լծելու այս գործին, որը զայն կը վարէր մեծ նվիրումով ու ձեռնհասութեամբ: Օր. Ալթունյան օրվան «վեդէսն» էր. կենցաղավար ու ինստիլկէնս, ան մէկ կողմէն կենսական ընկերային կազմը կը զարկէր, իսկ ընդունելով օրվան ազդեցիկ դէմքերը, միւս կողմէ ամէն կարելի հնարամտութիւնով թոյլտրութիւն ձեռք կը բերէր որբանոցը զարգացնելու եւ զարեմավորելու: Հայրերի հայկական Որբանոցը հիմնադրեցավ 1915 Յուլիս 31-ին, ուր ազատսան զսան 340 անտր մանուկներ: Պատերազմի յաջորդ տարիներուն թիվը բարձրացավ 600-ի, իսկ վերջավորութեան այստեղ զատուարված էին ավելի քան 2000 որբեր: Եռէ մարդիկ սովոր էին որբանոցը կոչել Վերազայնի Երազյանի անունով, շատ ալ զայն կը ճանչնային «Ալթունյան Որբանոց» անունին տակ:

Ալթունյաններու ստր յարաբերութիւնները հայրերանակ օտար անձնավորութիւններուն հետ՝ իսկ օգտակար արդիւնքներու հանգտեցան: Անոնց միջոցավ հնարավորութիւն ստեղծվեցավ, Միջազգային Կարմիր Խաչի խողովակով, արտասահմանի հայ եւ օտար կազմակերպութիւններէ նպաստներ ստանալ որբանոցին համար: Այս գործին յաւկապէս օգնեց զվիցերիացի Զոլիմկեր, որ իր մէկ շէնքը տրամադրեց որբանոցի հիմնադրութեան համար:

Գալով թուրք անձնավորութիւններու հետ հաստատված կազմերուն, իրենք միայն մէկ դրվագ: Երկրին մէջ սով կը տիրէր. երեսները անօթի մնացեր էին: Վաճառականները իրենց ցորենի զարեարները զարհած էին: Ծանր այս կացութեան առջով, Ալթունյաններ ձեռնալ Փաշայի հետ իրենց լավ յարաբերութիւնները օգտագործելով, հրամանագիր ձեռք կրցան ձգել սվիսակիր զինվորական զահակներու ընկերակցութեամբ, շուկայի մէջ բռնագրավելու ինչ ցորեն որ գտնէին. իսկ մե մէջ 200 զարկ ցորեն գտնելով, ձեռք դրին վրան: Առվամահ ըլլալէ՝ ահա ա՛յս ձեռնով ազատեցան որբանոցի հարիւրավոր տղաք:

Պատերազմէն յետոյ, Ալթունյան ակտիվ մասնակցութիւն բերավ զարեականներու տեղավորման գործին, որուն կեդրոնական դէմքը դարձավ ինք որդէս Ա. Տեմազեան՝ հայ Ազգային Միութեան: Ավելի ուշ, քսանական թվականներու վերջավորութեան, երբ Քեմալական Թուրքիոյ Արեւելեան Նահանգներէն սկսան գալ հայ ժողովուրդին վերջին խլտակները, 75 տարեկան բժիշկը կրկին անգամ հովանավորեց անոնց տեղավորումով զբաղող յանձնախումբը, որուն ակտիվ անդամներէն մէկը դարձավ ի վերջոյ իր երկրորդ կինը՝ Տիկին Լուիզա:

Այն նահաձեռնութիւններու մէջ Ալթունյանի մասնակցութիւնը, լոկ բարոյական աջակցութենէ չէր բաղկանար. երբ անմիջական լուծում զարհանջող կենսական խնդիր ներկայանար, ան նաեւ կը բանար իր քսակը: Յիշենք միայն մէկ օրինակ. 1921-էն սկստալ, երբ Կիլիկիոյ հայ բնակչութեան մնացորդացը ստիպելեցավ կրկին անգամ բռնել զարդի ճամբան, անոնց առաջին կայանը եղավ հայրը: Երկուները տեղավորվեցան քաղաքին հիւսիսային Աուլտյանիէ տաղին մէջ հազձեղ մեկտեղված թիւթեղածածկ զատմական հիւղավանդում. այստեղ տուտով ստեղծվեցավ վաւառողջ ահռելի գոյակիճակ, գէթ քարաններու կոյուղիի բացակայութեան զատճառով: Ի՛նչ ու դէն կուտակվող արքն ու կեղտը, կը սպառնար տարագիրներու մօտ համաճարակներու ծայր տալ մէկ օրէն

Տիկին Լուիզա Ալբունյան - Դաուն:

միս: Ալբունյան, որդես բժիշկ, նահատակով սպանացող ծանր վճանգը, ինք զլիսավորեց հավաքական գէսքարաններ շինել սալու անյեսաձգելի ձեռնարկը, և առ այդ 100 հնչուն ոսկի ալ յաւկացուց առաջին հերթին:

1923-ին, ան մասնակցեցալ հայ կարմիր Խաչի հիմնադրութան ու ազազային ալ դարձալ գարեգան ու գործօն անդամ: 1929-էն յետոյ, Ալբունյանի հասարակական գործունէութեան

իններուն իր կարեւոր բաժինը սկսալ բեռել անոր երկրորդ կինը՝ Էնրհայի Տիկին Լուիզան: Ան միաժամանակ ակտիւ անդամ էր կարմիր Խաչի և Ծերանցի համամակալութեան, ինչպէս նաեւ կարեւոր բաժին կը վերցնէր աղքատահամ գործունէութեաններուն, և դարձնէր ներս՝ «բաժակ մը կար» ի կազմակերպութեաններու մէջ: Բաց ասի, ան հետեւողական ջանքեր թափեց, ալան մը հիմնելու համար Ջեզիրէի հեռավոր անապատին մէջ, Աւել-Բրակ կոչված վայրը, նորէլ գաղութականները տղավորելու նպատակով: Ազգերու Լիգայի զանազան գրասենտակի միջոցներով՝ Տիկին Ալբունյան և Վեր. Շիրաջան գործակցաբար, երկար ու սաժանելի ճամբորդութեաններ յանձն կ'առնէին, այս դժվարին գործը զրուս հանելու համար: Նոյն այդ Ջեզիրէի մէջ, զուգահեռաբար կը գործէր նաեւ, մեծ հայապէր՝ Դանիացի Օր. Կարեն Յեֆֆէ, որ անապատէն վերահավաքված հայու բեկորներու համար հիմնել սկսալ 4 փոքր գիւղեր, որոնցմէ յիշենք՝ Աւել Աւանտ և Աւել Արմեն:

Ալբունյան, որդես Անտի կոյտքի նահակին երջանավարտ, վառ հետաքրքրութիւն կը գտէր այդ հաստատութեան հանդէպ: Տակալին Ա. Մեծ Պատերազմէն տաս առաջ, «Ալբունյան Մրցանակ» մը հաստատած էր կոյտքին մէջ, որով 10 մեսաղ ոսկիով կը գարգտվարէր այն ուսանողը, որ սարվան միջազգային լաճ հայկական իրականութեանները լավագոյնս համադրած ու վերլուծած կ'ըլլար: Այն մրցանակը տարունակվեցալ սրվի հայրի մէջ ալ, կտրոնական Անուրքի կոյտքի հոս փոխադրութենէն ետք՝ Ալբունյան կոյտք անունին սակ: Ալբունյան երկար տարիներ զատաստանան ոյր կատարեց այս դարձի համամակալութեան մէջ: Ան Ալբունյան կոյտքը հայկական կը նկատէր ու այդպէս ալ մնալուն ջանք չհնայեց: Երբ հարց ծագեցալ Ալբունյան կոյտքի համար քաղաքէն դուրս շէնք շինելու, Անտի կոյտքի երջանավարտները մասնակցութիւն բերին շինութեան ծախսերուն: Ալբունյան ալ որդես ալազ երջանավարտ, երկու հանրակացարաններէն մէկուն շինութեանը ստանձնեց իր հաշիւով: Իր շինել սկսած շէնքին մուտքին մարմարեայ քարի վրայ կայ հետեւեալ անգիրտէն՝ գրութիւնը:—

«Այս էջնք կանգնել սված է Ասասուր - Արամ Ա-րաուն-
յան M.D, F.I.C.S. (Բժիշկ, անդամ Վիբարոյժմերու Միջազգային
Միութեան), ի յիշատակ՝ Տիվան Կ. Տոգրիջ-ի D.D. (Ասվա-
ծաբանութեան Գոկսոր), առաջին նախագահ՝ Կեդրոնական Թուրք-
իոյ Կոլեջ-ի, որուն տարւնակութիւնն է Ալեգոյ Կոլեջ, եւ իր
Տիկնե Մարկերիս, դուստր էլիաս Բիկզ-ի D.D., L.L.D. (Աս
վածաբանութեան եւ Օրէնսդրութեան Գոկսոր), 1939»:

Կրթական մարզի մէջ, այլ հաստատութիւններ ալ կ'օգտվին
Ա-րաունյանի նվիրասվութիւններէն, հորհուրդներէն ու անձնական
հետիմակութենէն: Յիշենք որ 1919-ին, համալսարհային Ա. Պա-
ստրազմէն տէք, քաղաքիս մէջ վերհիմնված առաջին հայ դպրոցը
եղող հայկազեան Վարժարանի արժօնութիւնը ձեռք բերված էր
Օր. Նորայի ջանքերով:

Հասարակական եւ մշակութային գեանի վրայ Ա-րաունյանի
սածած լայն հետաքրքրութիւններու մասին նաեւ գաղափար կու-
սան իր Տիկնոջ մեզի յանձնած արհիվներու մէջ գտնված կտրու-
նէր: Այստեղ կը գտնենք ամենա-այլազան, իսկ լուրջ նիւտը
տօտափող յօղվածներ. զինք յակագէտ հետաքրքրող սոյն նիւտը
բժիշկը հնամբով զահած է երկար տարիներ: Անոնցմէ մէկն է
1945-ին, Էջմիածնայ մէջ Կարողիկոսական բնտրութեան համար
գումարված համագումարի ավարտին, Ամենայն հայոց Կարողիկոս
Գէորգ Զ-ի գլխավորութեամբ, համագումարի Պատվիրակութեան
հեռագիրը Մոսկվա, Պետրութեան Գլխավորին, հնդրելով արդա-
րութեան իրագործումը հայ Ժողովուրդի հանդէպ: (Եփրատ օրա-
ւերթ, 7 Յուլիս 1945, հալեր:

Գիտակցելով Մեծ Բժիշկին լայն հետաքրքրութիւններուն,
Ավետարանական համայնքը զինք կը զատվէր, ամէն տարի հօ-
տելու առիտ տալով Ամանորի զատարաններին: Եկեղեցիի բնմէն
տրված իր ուղերձները, քարոզէ մե ավելի, իր հոգեկան ազ-
րումներուն ու ազգային մտահոգութիւններուն եւ լավագոյն ազա-

զայի մե համար իր բրած ցուցմունքներուն հավատոյ հանգանակը
կարելի էր նկատել:

Մեծանուն Բժիշկը իր ներկայութիւնով կը քաջալերէր հա-
մազգային մշակութային կարելու ձեռնարկներ: 1924-ին, Արեւիկ
Զօգանյանի գրական գործունէութեան 35-ամեակին առիտով՝
Կինո-Պատէ-ի սրահին մէջ կազմակերպված հանդիսութեան, զըլ-
հավոր գեկուցող Երվանդ Զօրյանէն տէք՝ ինք ալ ելոյտ ունեցավ:

Ա-րաունյան, հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան
հավասարը անդամ մեն էր ու ամէն կերպ քաջալերող: Ան
անդամագրված էր 1922-ին (?) եւ վեցտարութիւն ստացած 10
հոկտեմբեր 1937-ին (*): Բարեգործականի ինչպէս նաեւ Կարմիր
Խաչի եւ բոլոր հայ կրօնադէտներու ուղարկած հիվանդները ձրի
կը վիբահատը ու կը հնամաք, որքան ալ ծախսալից բլլար առա-
ջարկը: Անթիվ են իր բարեգործութիւնները. կը զգուտանար ու
կը հորէր նոպասամուրացութենէ: Ընդհակառակը, շինիչ նոպ-
սակներու ծառայող հանգանակութիւններուն զլուտը կը գտնվէր
միտ:

Հայ քաղաքական կուսակցութիւններուն հանդէպ սկիզբէն
վերագահ էր Ա-րաունյան, իսկ բոլոր քաղաքական կուսակցութիւն-
ներուն հանդէպ ան զահեց իր կրավորական նոյն կեցվացքը՝ մի-
ջեմ վերջ: Անհասնէր կը գնահատէր առանց նկատի ունենալու
անոնց դավանական զատկանութիւնը. այդ զատճառով ալ,
արժէքավոր կուսակցական գործիչները կը յարգէր եւ բնաւք
կու տար անոնց հնդրներուն:

(*) Վեբրանոյքին ստանալու համար պայման է 20 տարի անդամակցութիւն:
Արդ, անհավանական է որ Արաունյան Է. Բ. Ը. Միութեան անդամակցելու հայր
1917-ին առանց բլլայ. շատ հավանտէն պատերազմէն սու աչ անդամակցած է ան.
Արաունյան եւ Բողաֆոս միւս երեկելի հայ դէմը . Պարոն Հոսելի սեփականա-
տը եւ ստորէն Արմեն Մագուսյան անբաժանելի գործակիցներ էին ազգային գոր-
ծունէութեան մէջ: Վեբրանոյքի որ Է. Բ. Ը. Մ.-ին ցկեանս նախագահն էր, անդամ
արձանագրված էր Միութեան հիմնադրութենէն 2 տարի ետ՝ 1908-ին:

1914-ի Մեծ Պատերազմի վերջավորութան, մեզի անձամբ առիթով մե (հիվանդանոցի՞ն), հաշիվական վեհագետ՝ Ֆայսալ զինք այցելեց. Տիկին Ալթունյան կե զասկէ լա՛, սան մեջ կար բազկառոռ մե, որ «Ֆայսալ լազաւորի արոճ» կե կոչվէր, արքան իր այցելութան անոր վրայ բազմած ըլլալով: 1919-ի հանդավառ օրերուն, ազգային զանազանութանց հանդիմանքին վրայ եւ Վեհագետ Ֆայսալ-ի ալ բաջալերութեամբ, Ալթունյան մաս կազմեց Աուրիհայ Պատերազմութան ու Փարիզ գնաց հայկական զանազաններ հետադնդելու:

Երկրորդ համաշխարհային Պատերազմին, Աստունցի Դավիթ գորասիւնին համար կազմակերպված հանգանակութան, ան նվիրասուններու տարքին գլուխե կե կենար: Պատերազմի վերջին տարին, հալտի մեջ առաջին անգամ կազմակերպվեցավ Աովեսական հայասանի նվաճումներուն ցուցահանդէս, որ տղի ունեցավ իր հիվանդանոցին կից, Էմմանուէլ Եկեղեցիի վարի արահե: Ալթունյան մեծ հանդավառութեամբ՝ իր անգլիացի բարձրասիճան զինվորական հիւրեր ցուցահանդէս բերավ, ցուցնելու համար իրենց դաշնակից՝ հայ ժողովուրդի զանձալի վերելք ու զիտութան եւ արվեստներու անոր բերած կարելոր մասնակցութիւն:

Ան չէր լաքցնէր իր համոզումը՝ լա՛ Ռուսասանն է հայ ժողովուրդի բնական դաշնակիցն ու ֆրկութան հարիսիւ:

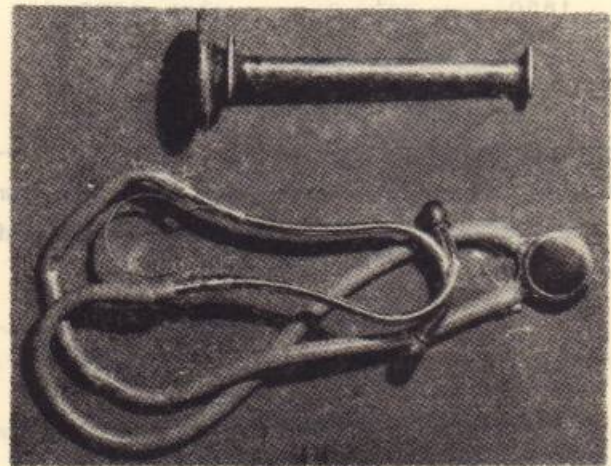
Մօտ 90 տարեկանին, երեսայական հրճվանքով կե հետվեր ներգաղթի տարժումին: Անսահման հանդավառութեամբ կե բացաւրէր, լա՛ ինչդէս հայր յեսայուն՝ բոլոր կողմերէն զիտի զան... զիտի զան ու վերադառնան՝ համահմարվելու համար իրենց հայրենի հողին վրայ, ուր վերջագէս՝ լուսատղ ազազայ մե կե սգաւտ իրենց:

հայրենիքի հանդէպ Բժիշկ Ասասուր Ալթունյանի տաճած հոն հավաքք կ'ուզենք ծանօթացնել որդէս իր կեանքի վերջին

զասգամ, մեջբերելով հալտբահայ ազգային՝ Աուրեն Կալենտի մեզի զասմած հետվեալ դրվագը.—

«1946-ին գործով Պոլիս կե զսնվէի: հալտբէն ըլլալս լաճ ըլլալով, երիտասարդ հայ մե վարանտ՝ մօտցավ ինձ հնդրանքով. կ'ուզէր իմանալ լա՛ կե ճանչնալի՞ իր մեծ հօրեղբայրը՝ հռչակավոր Բժ. Ալթունյանը: Երբ հասկցավ լա՛ լալ կե ճանչնալի, զարգեց իր մտահոգութիւնը: Եարք մե նամակներ ուղարկած էր, որոնք անտաստեսան մնացած էին. կե հնդրէր որ հետաքրքրվիմ, զասճառք իմանամ. արդէօք ձեռք չէ՞ր հասներ...»:

«հալտբ վերադարձիս ժամադրվեցայ բժիշկին հետ ու զացի իր մօտ՝ կացութան մի կերպ տեղեկանալու: Բժիշկը ոչինչ չէր լաքցնէր. ան տեղեկ էր անցուդարձին ու անվարան ընդունեց լա՛, այո՛. չէր զաստեսանած իր վերջին նամակներուն ու ավելցուց.— Ան կե հնդրէր որ իրեն օգնել Ամերիկա մեկնելու. իսկ ես իրեն իմացուցած եմ որ այսուհետև հայուն համար երաւիք միակ տեղ հայասանն է... ա՛լ ուրիշ ետելք չունիմ»:

Ալթունյանի օգտագործած առաջին եւ վերջին սեքոսկոպները

ՄԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ալթունյանի առաջին կինը վահճանած է 1907-ին, եւ թաղված իր ծննդավայրէ՝ Արմաղ (Իրլանդա):

Հայրի Հայ Ավետարանական եմմանվել տկտղեցիի մուսքին կայ իր մասին անգլտէն յուտագրութիւն մե մարմարի վրայ փորագրված.—

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՀԱՐԻԵՏ ՄԱՐԹԱ ԱԼԹՈՒՆՅԱՆ

որուն տալիք, ձեռնտրեցութիւնը նվիրումն ու յարատեվութիւնը հենարավոր դարձուցին այս տկտղեցիին շինութիւնը:

Ծննալ Արմաղ 1850
Վահճանալ Եամի Տառն 1907

Ալթունյանի դուստր վահճանած է Հայր 1950-ին, եւ թաղված քաղաքիս Հայ Ավետարանական Համայնքի Գրեզվանառութիւնը ճեքել Ատղտ: Տագանաքարը կը կրէ հետեվեալ անգլտէն յուտագրութիւնը.—

ՆՈՐԱ ԱԼԹՈՒՆՅԱՆ

1893 - Հայր - 1950

իւ համարձակութիւնը ոչնչացումէ փրկեց հարիւրավորնտր, իր քարեկամութիւնը փնտելած էր աշխարհով մէկ՝ տաւտու կողմէ:

Բժկ. Ալթունյան վահճանեցալ Հայր իր սեփական սան մէջ, 4 Եունվար 1950-ին: Հիվանդանոցին բակին մէջ թաղել առսոնված չըլլալով, ան թաղեցալ Հայրի Ագիգիտ թաղամասի Հայ Ավետարանական եմմանվել տկտղեցիի բակին մէջ. տագանաքարին վրայ կայ հետեվեալ յուտագրութիւնը հայտէն.—

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

ԱԱՍՏՈՒՐ - ԱՐԹՄ ԱԼԹՈՒՆՅԱՆ

Ծննալ 21 Մարտ 1854-ին Ատրասիա.
յանգալ ի Տէր 4 Եունվար 1950-ին:

Ուսումը ստացած է Անտր,
Նիւ Եորկ, Հայտելոտրոց տւ Վիտննա:

Արժանացած է Աուրիական բացառիկ կարգի արժանեաց տքանեանին տւ Ասղտ Իսալական Գահի կարգին:

Հայրի մէջ ինք հաստաց (արդիական) բժեկութեան տւ վիրաբուժութեան կիրարկումը. իր անվամբ հիմնեց միջազգային համբալ վայելող հիվանդանոցը:

Ալթունյանի որդին էրնտս վահճանած է 1962-ի Փետրվարին, Մանչեստր, Անգլիա:

**ԱԼՈՒՆՅԱՆ ՀԻՎԱՆԿԱՆՈՅԻ ՄԷՋ ՊԱՇՏՈՆԱՎԱՐԱԾ
ԱՆՁԵՐՈՒ ԱՆՎԱՆԱՑԱՆԿՆ
ՈՒ ՊԱՇՏՈՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ (*)**

ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Ալաուդյան Ա. Ա.	1911-50
Ալաուդյան Էրնեստ	1919-56

ՕԳՆԱԿԱՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Մեյլիզոնյան Լեվոն	} նախքան համառոտն. Ա. զաւստրազլ
Պապիկյան Կարապետ	
Պապիկյան Հարութիւն	
Տեր - Պողոսյան Հարութիւն	
Պապիկյան Մովսէս	
Իսիանյան Նուրի	
Փոլադյան Վարդան	1924 - 34
Պոլսեր Ազոյժ	1924 - 49
Լուսինյան Հայկազուն	1935 - 42
Արթուր Մուսաձա	1939 - 45
Հովնանյան Բրիւս	1940 - 47
Քիլիզյան Երվանդ	1947 - 52
Կարաբաջապետյան Անդրանիկ	1949 - 56 (- 62)
Իմիջյան Միքէլ	1949 - 51
Ալբուրնյան Ռոբերտ	1950 - 52
Դայրյան Ալբերտ	1950 - 56
Սիրուհի Ալբերտ	1951 - 58
Մուսալի Ների	1952 - 56
Քարակաթ Մուկեր	1954 - 57

ԱՍՏԺԵՐՆԵՐ

Խաչատուրյան Ավետիս	1948 - 51
Չաղլասյան Հակոբ	1938 - 46

(*) Մի քանիներուն համար տրված են մտավոր քվակաւաններ:

ԲՈՒԺՔՈՅՐԵՐՈՒ ԴԱՍԱՎԱՆԿՈՂ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Ջեբեջյան Ավետիս	1927 - 40
Հովնանյան Ֆիլիպ	1927 - 36
Արսլանյան Գեվորգ	1927 - 35
Ջեբեջյան Ռոբերտ	1935 - 39
Սալաթյան Աբգար	1940 - 44
Հովնանյան Օղիւս	1940 - 47

ԳԵՂԱԳՈՐԾՆԵՐ

Երեցյան Տիգրան մինչեւ	— 1924
Հովսեփյան Սեդրակ	1924 - 29
Արեւիկյան Սարգիս	1929 - 38
Կալեմյան Ժոզեֆ	1938 - 45
Տեր - Ղազարյան Հակոբ	1945 - 47
Կալաֆիան Հարութիւն	1947 - 53

ԳԼԽԱՎՈՐ ԲՈՒԺՔՈՅՐԵՐ

Ռոզ Հրդեհ, մինչեւ	— 1930
Լուիզա Դաւուն (Ալբուրնյան)	1927 - 28
Սեյն Ջոն Սմիթ	1928 - 32
Միս Բլեր	1932 - 37
Մեյ Սեյլ	1937 - 45
Միսիս Ֆոնտալ	1945 - 47
Սալիկ Սթեֆան (Մազլուրյան)	47 - 50
Միս Մաքսեղ	1950 - 52
Սիս Կամբել	1952 - 54
Միս Բլեր	1954 - 56

ԼԱՐՈՐԱՏՈՐԻԱՅԻ ՏԵԽՆԻԿՆԵՐ

Քայրամյան Ռոզա	1919
Սեթյան Ծաղիկ	1919 - 27
Միրյան Ազնիվ	1927 - 47

Գաբրիելյան էլիզ	1930 - 40 եւ 1942 - 62
Ալահայտյան Ժակ	1947 - 50
Պր. Աննաբ	1950 - 55

ԲՈՒԺԱԿՆԵՐ

«Սարք» Դանիել (Ակաբե-ի հիվանդանոցէն նոր հիվանդանոց փոխադրվելով աշխատած է մինչեւ 1925?)

Խոսրովյան Հովհաննէս 1925 - 44

ՀԱՇՎԱՊԱՏ - ԱՐԽԻՎԻՍ

Սիլահյան Զորջ 1929 Մայիս 8-էն 1956 Օգ. 7 (Բժկ. Լինեսի մեկնումը)

ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՆԵՐ

Լեվոնյան Ասուր 1925 - 1956. այնուհետեւ կալվածներու վերակազու մինչեւ 1962.

Ջեմելյան Սուրեն 1946 - 53

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒՅԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՀԱԿԻՉ

Էմմեկոյան Հակոբ 1911 - 1958

Ա. Ղ. Բ. Ի. Բ. Ն. Ե. Ր.

ԵՓՐԱՏ Օրաւերա. Հալէք, Նոյեմ. 27 1930. «Դոկտ. Ա. Ալ-աունյանի յօրտինական հանդէս»:

ՆՈՐ ԱՎԵՏԱՔԵՐ. կիսամտայ (Հալէք) Գ. սարի, թիվ 22 Դեկ. 16, 1930. էջեր՝ 349 - 358:

«Բժեկադէտ Ա. Ալաունյանի յօրտանը»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՉՆԱԿ. Եւրաթաւերա (Նիւ-Յորկ), թիվ 1-26 էջ 92. 1931. (հակիրճ տղեկագրութիւն 50-ամեայ յօրտանի մասին):

British Journal of Surgery. (London) Vol. 26, No. 102,
pp. 412-417, 1938. "Altounyan of Aleppo."
The Lancet (London). July 2, 1938. pp. 48-51. "Fifty Years experience of typhoid fever."
The Lancet (London). Jan. 17, 1948, pp. 112-113. "Conservative Surgery in Aleppo."
New-York Herald Tribune. Wednesday, May 24, 1939, p. 44

"Unfit Surgeons warned error may be murder". (Տղեկագրութիւն Վիբարթմերու Միջազգ. համագումարի եւ մանական Ալաունյանի վերադասված մասնավոր զաւթմերու մասին):

The Armenian Mirror Spectator. (New-York) Vol. VII No. 48 (360), Wednesday, May 24, p. 1, 1939. "Dr. Altounyan arrives from Syria."

The Armenian Mirror Spectator. Vol. VII, No. 49 (369), Wed. May 31, 1939. "Dr. Altounyan receives ovation at College of Surgeons dinner in New-York". Ibid, p. 5. "Fifty Years of Medical experience" (to continue).

Ալեֆ-Բա. Արաբտէն օրաւերա (Դամասկոս). 24 Յունվ. 1940 «Բժեկ Ալաունյան կը կտայ Նիւ-Յորկ-ում, ինչպէս ինք արդի վիբարութեան մտնուած է Արեւելքի մէջ. զարսակուրդած բլլալով հիվանդ ընդունիլ, սպանալիքի կ'ենթարկուր չլավանալու զարագային»:

ՊԱՏԱՐՈՒՄԻՆ ՀԱԼԵԲԻ ՀԱՅՈՑ. (3 հասր) Արաւազգ Արք. Սիրմեյան. հասր Ա. 1940. էջեր 103 եւ 190. Տղ. Անի (Էքսիկոյան) Հալէք: հասր Բ. 1946. էջեր՝ 41, 610, 644, 829-32, 958, Տղ. Մ. Մակունդյան, Բեյրութ:

The Sunday Times (London). Sept. 28, 1947. "Surgeons of the World; Surgical Giants" by Sir Gordon Gordon-Taylor.

ԵՓՐՍՍ Օրաթերթ (Հայեր). 22-րդ տարի, թիվ 3382 83, 7 ԵԼ 9 Նոյեմ. 1948. «Գիմաստներ. Բժշկագետ **Ա. Ալ-թունյան**». հեղինակ՝ Հայկ Պարիկյան:

ՈԱԿԵՄՍՏՅԱՆ ՄԵՐՁ. ԱՐԵՎԵԼՔԻ ՀԱՅ ԱՎԵՏ. ՄԻՈՒՌԵԱՆ

(2 հատոր): հեղինակ՝ Վեր. Տիգրան Խրլոբյան. հատոր **Ա.** էջեր՝ 292-93. հրատարակումը Մերձ. Արեվելքի Հայ Ավետ. Միության, 1950, Բեյրութ:

ՊԱՏՄՈՒՌԻՆ ԱՆՏԵՐԻ ՀԱՅՈՑ (2 հատոր). Գեվորգ Ա.

Աարաճյան. էջեր՝ 809-866. հրատարակումը՝ Ամերիկաբնակ Ամսթեքհներու Միության. Տղ. Central Type setting Company, 1507 South Maple Avenue, Los Angeles, California, 1953.

ՅՈՒՇԱՄՍՅԱՆ՝ ՆՎԻՐՎԱԾ ԱՏՈՒՐ ԼԵՎՈՆՅԱՆԻ. Աարգիս

Լալոյան. էջեր՝ 197, 236-239, 305. Տղ. ԱՏԼԱՍ Բեյրութ, 1967:

Գրքովիս թղագրումը ավարտած էր արդեն, երբ տղեկացանք որ լոյս տաւ է հետվտալ տահեկան զիրքե.—

In Aleppo Once (Հայերի մէջ՝ մի ատեն). հեղինակ՝ Taqui

(Ռազուհի) *Altouyan*. հրատարակիչ՝ John Murray, 50 Albermarle St. London, 1969. հեղինակը Ալթունյանին թողնիկն է (Բժ. Էրնեստի դուստր), որ կը նկարագրէ իր մանկութեան տղանը եւ բնանեկան կեանքը Հայերի մէջ:

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒՌՈՒԹԻՒՆ

	էջ
Ուղղագրութեան մասին	1
Խօսք տրանսազիսութեան	2
Ներածական	5
Կենսագրական ժամանակագրութիւն	8
Ընթանեկան զարագանք եւ կեանքի վաղ տղան	11
Նկարագրի զիծեր	14
Գափնեղակ ինքնակենսագրութիւն	18
Բժ. Ալթունյանի կարգացած ուղեւճ Վերաբոյժներու Միջազգ. Կոյէջ-ի համագումարին.— «Բժեկական կեանքիս Յիսուն Տարին»	31
Ալթունյան հիվանդանոց	57
Բուժքոյրերու Գորոց	101
Ա. Ալթունյանի հասարակական գործունէութիւնը	108
Մահագրութիւն	122
Ալթունյան հիվանդանոցի մէջ զարտօնավարած անձերու անվանացանկն ու զարտօնավարութեան տղանները	124
Աղբիւրներ	126

روبير جبهجيان

حياة طبيب حلب الشهير
أساد ودرادام التونيان
وأعماله

نشرته

الجمعية الخيرية العمومية الارمنية

بحلب

مطبعة «حلب» امام الاطفائية

Մասնավոր գոհունակութամբ, հայ Ընտրացողին կը ներկայացնենք ակնաբոյժ՝ Բոքրէս Ջէրթոյանի տրուխտաբաս սոյն աշխատասիրութիւնը, նվիրված Բժշկագոյն Սասնուր Արանյանի կտանքին ու գործին:

Արանյան տգական դէմք մըն է որ գասնութիւն կտեսած է Միջին Արեւելքի մէջ իր կարիտայով:

Տեղինակը սոյն գործով, ոչ միայն արժանավայել տուրք մը կ'ընծայէ հայտբահայ մեծ Բժշկագոյնին, այլ Եւ կորուստ փրկելով գասնութեան կը յանձնէ, այս ցամաքամասի ժողովուրդներուն անգնահատելի ծառայութիւն մատուցած, կոտորագոյն հայ բժիշկին վավերական դէմքն ու վաստակը:

հայեր

Տ. Բ. Ը. Միութեան
Մատենագիտական Յանձնախումբ

ՀԱՍԹԷ

Union Générale Arménienne de Bienlaisance
B. P. 348, Alep - Syrie

ԳԻՆ

ՍՈՒՅԵՒԻ ԼԻՐԱՆԱՆՆԷ՝ L. 2.50
ԱՐՏԱՍԱՀՅԱՆՆԷ՝ ԴՈՒՆԱՐ 1.00